

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИКА, ДИДАКТИКА ТА ОСВІТНІ ПРАКТИКИ

*Тези доповідей та повідомлень учасників
XI конференції школи педагогічної майстерності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Частина 1

Харків
2017

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ**

МЕТОДИКА, ДИДАКТИКА ТА ОСВІТНІ ПРАКТИКИ

*Тези доповідей та повідомлень учасників
XI конференції школи педагогічної майстерності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Частина 1

**Харків
2017**

Методика, дидактика та освітні практики. Частина I: тези доповідей та повідомлень учасників XI конференції школи педагогічної майстерності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого / за заг. ред. В. В. Комарова. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. – 182 с.

В. В. Комаров, проректор
з навчально-методичної роботи

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ОРІЄНТИРИ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Університети мають важливе значення для інтелектуального, культурного, соціального і технічного еволюціонування будь-якої країни, а освіта – це інструмент розвитку демократичних суспільств. Сьогодні, коли відбуваються глобалізаційні процеси, інтенсивнішим стає й інтелектуальне, технічне, освітнє співробітництво держав, що сприяє просуванню знань, обміну досвідом. З огляду на це була прийнята Декларація міністрів освіти країн Європи (Болонья, 19 червня 1999 р.).

Як відомо, до Болонського процесу приєдналося 47 країн, зокрема і Україна. Зробивши цей крок, держави взяли на себе зобов'язання із реформування систем вищої освіти. Щоправда, ще й до цих пір можна помітити певний скептицизм, неприйняття ідеї євроінтеграції освіти. Однак країни здебільшого демонструють свою прихильність і причетність до формування Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). У багатьох ключових документах Болонського процесу пропонується трансформація вищої освіти не означає її уніфікації, а також відмови від національних традицій. Навпаки, збереження національної ідентичності є важливою умовою «вбудовування» в ЄПВО. Підтвердженням цього є головні завдання, якими за Болонською декларацією виступають: впровадження як системи ступенів і кваліфікацій, які можна легко порівняти між собою, так і системи кредитів, подібних до Європейської системи зарахування кредитів (European Credit Transfer System – ECTS); сприяння мобільності студентів і викладачів; контроль якості освіти; забезпечення привабливості європейської системи освіти, а також працевлаштування випускників; формування стратегій навчання протягом усього життя; залучення університетів і студентів до участі у створенні ЄПВО, сприяння забезпеченню його привабливості.

Очевидно, що із перерахованих вище базовим є порівняння академічних і професійних кваліфікацій, відповідність системи вищої освіти вимогам ринку праці, академічна автономія вишів і ECTS як невід’ємна умова й інструмент створення «Європи без кордонів» у галузі освіти.

У цьому контексті слід звернути увагу на те, що завдяки реформам, проведеним у країнах-учасниках Болонського процесу, в ЄПВО досягнуто більшої сумісності і порівнянності кваліфікацій (ступенів) на національному і міжнародному рівнях. Так, багатовікова європейська традиція, коли функція університетів зводилася до надання академічних кваліфікацій, таких як *master*, *licencie*, *magister*, *bachelor*, *doctor*, відійшла в минуле. Натомість запроваджена лише трирівнева / тріступнева система: бакалавріат – магістратура – докторантура. За такого підходу на отримання ступеня бакалавра (англ. *undergraduate course*) відводиться в середньому три-чотири роки, магістра (англ. *postgraduate course*) – один-два. Закінчується цикл докторантурою.

З огляду на специфіку вищої юридичної освіти представники юридичних шкіл Європи вважають, що перший цикл навчання (бакалавріат) має бути спрямований на поглиблене вивчення національного права, для чого в навчальні плани неодмінно слід включити такі основні предмети, як конституційне, адміністративне, кримінальне, цивільне право і процеси і завершувалися після чотирьох років навчання. Магістерський цикл розрахований здебільшого на опанування права Європейського Союзу, прав людини, а також «інтернаціоналізованих» курсів конституційного, адміністративного, комерційного, екологічного права і т.п. При цьому у юридичних шкіл з’являється можливість створюють свої власні моделі, відстоювати і захищати їх, що є дуже важливим інструментом гармонізації й забезпечення якості юридичної освіти.

Проте наведена думка не є панівною. Як відомо, зараз розроблені проекти «Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії» і Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний до-

ступ до правничої професії».

Проект Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії» є дотичним до Концепції, оскільки спирається переважно на основні її положення. Зокрема, його розробники статус правничої професії визначають як регульованої, наводять перелік правничих професій (суддя, адвокат, прокурор, нотарь), виступають за дворівневу структуру вищої юридичної освіти (магістр, доктор філософії) і відмову від бакалавріату, обов'язковий державний кваліфікаційний іспит після закінчення юридичного вишу, обов'язкову задачу державного кваліфікаційного іспиту особами, які у різні часи отримали вищу юридичну освіту тощо. Такі пропозиції формально дисонують з ідеями Сорбонської і Болонської декларацій про двоступеневу систему вищої освіти в рамках єдиного європейського освітнього простору і тому теж потребують ретельного вивчення й осмислення.

Як уже наголошувалося, Болонський процес передбачає автономію правничих шкіл у формуванні своїх академічних програм. Нині основним типом вітчизняної юридичної освіти вважається академічно-прикладний, а в педагогічній практиці домінує формальна широта навчальних програм, які є непомірними для юридичної професії, занадто абстрактно і неточно передають пасивні форми знань, культивуються застарілі режими практик і стажувань, тобто практичної підготовки. З огляду на це випускники з дипломом юриста часом не можуть скласти процесуальний документ, мають недостатні навички юридичного письма, риторики тощо.

Тож, важливо органічно поєднувати фундаментальність юридичної освіти з її практичною спрямованістю і гнучкістю навчальних програм. Таке в цілому узгоджується з Болонськими принципами, оскільки дозволяє сформувати універсальну модель європейської вищої юридичної освіти, відповідно до якої і ступінь бакалавра визнавався б країною неюридичної школи. Випускники-бакалаври після проходження певного додаткового курсу професійної підготовки могли б у ній займатися юридичною практикою. Ступінь магістра, отриманий в іншій країні, давав би змогу практикувати в цій країні. За такого підходу загальні програми (бака-

лавр/магістр) юридичних вузів двох або більше країн можуть надавати доступ до професії юриста без додаткових іспитів (у деяких випадках не виключено, що випускник повинен пройти певний курс практичної підготовки). Важливо, що ці положення відповідають тезам і посилам Директив Європейського Парламенту і Ради: 89/48 ЄЕС від 21.12.1988 р. «Загальна система визнання дипломів про вищу освіту» і 95/5/ЄС від 16.02.1998 р. «Про роботу іноземних адвокатів в країнах Європейського Союзу» (про полегшення практики адвоката в іншій країні-члені, а не в тій, в якій кваліфікація була отримана на постійній основі).

Таким чином, визнання періодів навчання, академічних успіхів студентів і дипломів іноземних навчальних закладів є невід'ємною умовою створення «Європи без кордонів» у галузі освіти, де студенти і викладачі могли б пересуватися без обмежень. З огляду на це в експериментальному проєкті, організованому в рамках Програми «Еразмус», було розроблено *Європейську систему перезарахування кредитів (ECTS)* як засіб покращення визнання освіти для навчання за кордоном. Сьогодні ECTS розвивається у напрямку від обмеженої вузької експериментальної стадії до ширшого використання як елементу європейського масштабу у вищій освіті.

Крім того, ECTS є інструментом, за допомогою якого розробляються, описуються, запроваджуються програми навчання, присвоюються кваліфікації вищої освіти, виробляється єдиний (порівнюваний) показник навчального навантаження й успішності студентів. Вона орієнтована на студентів і ґрунтується на прозорості результатів навчання і навчального процесу. Її мета – сприяння плануванню, представленню, оцінюванню, визнанню і підтвердженню кваліфікацій і модулів, що покращує мобільність студентів у ЄПВО та інших регіонах світу. Важливо, що ECTS може бути застосована до всіх програм навчання і для всіх форм, типів навчання (формального, неформального, неофіційного), а також для інших видів діяльності, зокрема, навчання впродовж життя.

Реальне використання ECTS в освітньому процесі в університетах дозволить не тільки підвищити якість вищої освіти, а й прозоро, відкрито і справедливо визнавати дипломи і квалі-

фікації вищої освіти випускників університетів в ЄПВО та інших регіонах світу, формувати накопичувальну систему кредитів при реалізації навчання впродовж життя.

Кредити ECTS ґрунтуються на навчальному навантаженні, необхідному студентам для досягнення очікуваних результатів. Його складовими виступають: час, потрібний студенту для завершення всіх видів навчальної діяльності (лекцій, семінарів, проєктів, практичних занять, самостійної роботи, екзаменів тощо) і досягнення очікуваних результатів навчання (компетенції), які відображають те, що повинен знати, розуміти, демонструвати, уміти студент після успішного закінчення процесу навчання. Ця кредитна система пропонує спосіб виміру і порівняння навчальних досягнень і визнання їх усіма навчальними закладами, а уніфікована підсумкова оцінка відбиває якість успішності. Разом із ECTS вводиться і єдиний загальноєвропейський додаток до диплома, у якому відбиваються всі прослухані курси, їх обсяг у кредитах. Використання таких інструментів, як ECTS і додаток до диплома об'єктивно сприятиме гармонізації змісту юридичної освіти.

Отже, сьогодні, як ніколи, доцільно докладати зусиль до подальшої гармонізації мінімальних стандартів академічної і професійної підготовки майбутніх юристів. Це дасть змогу уникнути розбіжностей, викликаних відмінністю вимог до юридичної освіти в окремих країнах і різною тривалістю курсів навчання. Проте очевидно, що європейський простір вищої юридичної освіти стане реальністю тільки тоді, коли паралельно з ним буде створений європейський простір професійної юридичної практики. Приміром, деякі директиви Європейського Союзу вже регулюють взаємне визнання дипломів про вищу освіту і вільне працевлаштування європейських юристів, йдеться про уже згадану Директиву 89/48 ЄЄС від 21.12.1988 р. про загальну систему визнання дипломів про вищу освіту, отриманих після проходження професійної освіти або підготовки строком не менше 3 років.

А це означає, що правнича освіта буде й надалі змінюватися. Передусім це має стосуватися змісту, навчальних планів, методів освіти, критеріїв оцінки діяльності юридичних вузів і якості освіти. Модернізації вищої юридичної освіти сприятиме

також її інтернаціоналізація, що передбачає наявність міжнародного компонента у змісті навчальних планів і програм, міжнародну мобільність студентів і професорів, наявність програм технічного співробітництва і взаємодопомоги.

При цьому стає очевидним, що головними факторами, які зумовлюють якісні зміни вищої юридичної освіти, є такі:

- реалізація особистісно орієнтованої вищої юридичної освіти;
- фундаменталізація вищої юридичної освіти;
- професіоналізація вищої юридичної освіти;
- перехід до різноманіття освітніх програм (за строком, рівнями, напрямками навчання), що створює передумови для реального вибору індивідуальних освітніх траєкторій відповідно до запитів і можливостей студентів;
- глобалізація, інтернаціоналізація вищої освіти, забезпечення трансферності освіти тощо.

Особливо слід наголосити, що ECTS як інструмент орієнтує на результати навчання через досягнення належних професійних компетентностей майбутніх правників, а нові стандарти вищої юридичної освіти за своєю суттю мусять відрізнитися від попередніх (освітньо-професійних програм та освітньо-кваліфікаційних характеристик) саме тим, що вони мають ґрунтуватися на архітектурі компетентнісного підходу, що впливає, зокрема, із Закону України «Про вищу освіту».

Принагідно звернути увагу на те, що в сучасних умовах змінюється і роль викладача в освітньому процесі, яка не може зводиться лише до передачі (трансляції) наукової інформації. Він стає організатором навчально-пізнавальної діяльності студентів, тьютором, який допомагає визначити індивідуальну траєкторію навчання. Для цього мають використовуватися інтерактивні методи і технології навчання, які стимулюють суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем і студентами. Звісно, для успіху в цьому потрібно чітко розуміти принципи такого підходу, створити, так би мовити, інноваційну трансферну корпоративну модель освітнього процесу.

ЛЕКЦІЯ ЯК ФОРМА НАВЧАЛЬНОГО ЗАХОДУ

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні лекція є важливою ланкою, доцільною формою організації навчання у вищому навчальному закладі. Її загальне призначення – формування у студентів орієнтовної основи для оволодіння знаннями, уміннями, навичками, їх позитивного ставлення до життєвих реалій, що вивчаються, смаку до науки і дослідницької діяльності.

Слово «лекція» у перекладі з латинської мови означає «lectio» – читання, а лектор – «lector» – читець. Лекція виступає і як організаційна форма навчання – специфічний спосіб взаємодії викладача і студентів, у рамках якого реалізується різноманітний зміст і різні методи навчання. І як метод навчання – монологічний виклад навчального матеріалу в систематичній і послідовній формі, сконцентрований в основному навколо фундаментальних проблем науки.

Лекція активно застосовувалася в середньовічних університетах у формі читання й коментування викладачем тексту книг. В історії розвитку вона стала важливою формою словесного, особистісного впливу викладача на студента. Поряд з лекцією, повинні застосовуватися й інші форми організації навчання, а саме семінарські, практичні, лабораторні заняття, тренінги та інші організаційно-методичні форми, що активізують самостійну, творчу пошуково-дослідницьку діяльність студентів. Проте повна відмова від лекцій порушує науковий рівень, цілеспрямований, системний характер організації навчального процесу, обмежує можливості позитивного особистісного впливу викладача на внутрішній світ, поведінку студентів.

Однією з особливостей лекції є можливість викладача викласти у логічно систематизованій формі великий обсяг навчальної інформації. При цьому подача наукових фактів сприяє активізації уваги, мислення студентів, збуджує інтерес і внутрішню активність думки, створює умови для подальшого більш глибокого і самостійного вивчення початкового матеріалу за підручни-

ком, посібником тощо. Під час слухання лекції у студентів формується вміння слухати і усвідомлювати побачене і почуте.

Основними вимогами до проведення лекції є: створення психологічно комфортної атмосфери взаємодії зі студентами, співробітництва та спільного міркування; дотримання лектором педагогічного такту, вияв уважного, позитивного ставлення до студентів; науковість та інформативність викладання, застосування сучасних наукових підходів; доказовість, аргументованість викладу основних положень; логічність, послідовність, системність висвітлення змісту навчальної інформації; доступність, ясність, чіткість пояснення, інтерпретації наукових положень; включення до змісту актуальних соціальних, моральних проблем, інформації, значущої для професійної діяльності, особистісного розвитку студентів; активізації мислення студентів, опора на їхній життєвий досвід; емоційність викладу навчального матеріалу; застосування аудіовізуальних засобів, дидактичних матеріалів.

Важливо також дотримуватись необхідного для нормального сприйняття лекції ритму мови, а також правильне і доцільне вживання слів. Головною ж вимогою до лектора є висока теоретична підготовка, відмінне володіння матеріалом, змістом теми. Найчастіше причина провалів усних виступів полягає саме в нетвердому володінні предметом, у внутрішній протилежності думок.

Важливим засобом для підтримання уваги студентів під час лекції є використання пауз, їх варто робити перед повідомленням важливих наукових положень, щоб загострити увагу студентів.

Отже, лекційний матеріал повинен старанно відбиратися, а на лекціях обговорюватися тільки найбільш важливий у змістовому і структурному значенні. Студент має чітко усвідомлювати, яку конкретно інформацію він повинен засвоїти на лекції, яку на практичних заняттях та у процесі самостійної роботи. Тому на самому початку курсу бажана вступна лекція, яка у стислій, а можливо у схематичній формі могла б надати інформацію про завдання, зміст і структуру усієї навчальної дисципліни, її взаємозв'язки з іншими дисциплінами, значення у фа-

ховій підготовці спеціаліста. Зміст і деталізація рекомендацій викладача щодо навчальної діяльності на лекції визначається тим, на якому курсі читається лекція і зі студентами якої форми навчання (денної чи заочної) проводиться заняття.

В. В. Базелюк, асист.

СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ І ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ (РЕФОРМУВАННЯ) ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

В умовах розбудови української держави, соціальних і правових реформ, переходу до ринкових відносин нагальною потребою стало удосконалення існуючої системи підготовки юристів, озброєних сучасними знаннями, культурою, високим рівнем громадянської та соціальної свідомості.

П'ятнадцятирічний досвід державотворення беззаперечно свідчить, що проголошений в Україні конституційний принцип «верховенства права» не може бути втілений у життя без високоякісної системи юридичної освіти і науки.

У сфері вдосконалення навчального процесу в юридичних вищих навчальних закладах потребують уточнення загальна концепція підготовки фахівців та певна реформація поточного контролю за якістю опанування професійними знаннями, уміннями і навичками.

Підготовка фахівців із правознавства здійснюється в Україні багатьма (понад 200) вищими навчальними закладами (ВНЗ), окремі з яких мають багаторічну історію, сталий професорсько-викладацький склад, вагомий авторитет та традиції. Випускники цих вишів користуються попитом у роботодавців різних напрямків і спрямувань правничої діяльності.

Разом із тим система вищої юридичної освіти, що існувала в колишньому Радянському Союзі й багато в чому ще й досі існує в Україні, з об'єктивних причин не здатна дати більш-менш глибокої професійної спеціалізації майбутніх правників, тобто всі фахівці-випускники державних (та й приватних) вишів (за винятком відомчих закладів, що входять до системи правоохо-

ронних органів), мають одну єдину спеціалізацію – «правознавство» і професію – «юрист», а одержуваний ними диплом бакалавра, спеціаліста чи магістра права апіорі дає змогу і право обіймати будь-яку посаду, що потребує правничої кваліфікації.

У реальному ж житті відбувається фахова спеціалізація юриста за окремими напрямками професійної діяльності (компетенції), або ж – за окремими галузями права. Незважаючи на опанування тим чи іншим студентом юридичного навчального закладу (факультету) загальної за назвою і формою професії «юрист», у кінцевому результаті за змістом своєї практичної діяльності він все ж таки стає досить «вузьким» фахівцем права. Ті ж професійні іспити та стажування, які проходять і складають адвокати, нотарі, судді як за своїм змістом, так і за процедурою ще далекі від тих вимог, що висуває життя і суспільство перед представниками юридичної професії.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку нашої держави можна виділити такі основні проблеми вищої юридичної освіти:

- неадекватне суспільним потребам збільшення кількості ВНЗ різних форм власності, в яких здійснюється підготовка фахівців-юристів;

- відсутність галузевих стандартів підготовки бакалаврів права та магістрів права;

- проблеми навчального та навчально-методичного забезпечення (значна частка неюридичних дисциплін у навчальних планах, неефективність організації практик та змісту їх професійного наповнення, застарілі форми державної підсумкової атестації);

- неузгодженість нормативно-правових актів, які регламентують освітянську діяльність взагалі та підготовку фахівців-юристів.

З метою подолання зазначених прогалин була створена Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти, проект якої був презентований 14 верес. 2016 р. під час круглого столу «Модернізація правничої освіти в Україні».

Запропонована концепція реформування, зокрема, передбачає введення наскрізної магістратури (замість існуючої двоступеневої моделі «бакалавр-магістр») та єдиного кваліфі-

каційного іспиту для випускників юридичних шкіл. Це є достатньо радикальним, але, очевидно, необхідним кроком. Автори проекту пропонують відмовитися від практики складання державних іспитів у межах правничих шкіл та запровадити єдиний державний кваліфікаційний іспит зі спеціальності «Право». Доступ до правничих професій можуть отримати лише особи, які успішно склали іспит та пройшли процедури добору, встановлені відповідними законами. Успішне складання іспиту також є необхідною умовою доступу до посад в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, кваліфікаційні вимоги яких передбачають наявність вищої юридичної освіти.

На іспит виносяться запитань різного рівня складності. Це дозволяє перевірити наявність у кандидата на доступ до правничої професії інтегральної, загальних і спеціальних компетентностей, визначених стандартом юридичної освіти. Адміністрування іспиту має здійснювати державна екзаменаційна комісія, сформована як незалежний колегіальний орган. До її складу мають входити представники: правничих професій; Міністерства освіти і науки України та Міністерства юстиції України; академічного самоврядування правничих шкіл.

Правників в Україні мають готувати правничі школи, які належать до сфери компетенції Міністерства освіти і науки України (класичні університети, профільні університети) та приватні ВНЗ, що отримали ліцензію Міністерства освіти і науки України.

Обсяг освітньої програми вищої правничої освіти має становити не менше 300 кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (далі – кредит ЄКТС), з яких: не менше 150 кредитів ЄКТС повинні становити професійно-орієнтовані навчальні дисципліни зі спеціальності «Право»; не менше 15 кредитів ЄКТС – соціально-гуманітарні навчальні дисципліни в межах програми ВНЗ; не менше 75 кредитів ЄКТС – навчальні дисципліни за вибором здобувача вищої освіти; не менше 15 кредитів ЄКТС – практична підготовка; не менше 30 кредитів ЄКТС – дослідницький компонент освітньо-професійної програми.

Розробники Концепції наголошують також на необхід-

ності запроваджувати новітні методики викладання у правничій школі, обмежуючи методику постатейного відтворення нормативно-правових актів як такої, що негативно впливає на набуття студентами правничих аналітичних навичок. Натомість пропонується впроваджувати мережеві освітні технології та елементи методики навчання для дорослих: постановка навчальних цілей, робота в малих групах із використанням кейсів, обговорення практичних аспектів застосування набутих знань під час навчання. Заняття з професійно-орієнтованих дисциплін освітньої програми підготовки правника повинні включати до себе розв'язання практичних завдань, розгляд судової практики, підготовку письмових робіт (зокрема, процесуальних документів).

У правничій школі слід запровадити окрему дисципліну для опанування студентами навичок правничого дослідження, аналізу та письма, а також підвищити роль письмових робіт під час викладання та оцінювання фундаментальних правничих дисциплін.

Здобувачі правничої освіти можуть проходити практику в судах, прокуратурі, адвокатурі, нотаріаті, в установах та організаціях чи їхніх підрозділах, які здійснюють діяльність із правозастосування, зокрема, на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також в органах (установах), що надають безоплатну правничу допомогу.

Таким чином, необхідність у реформуванні та модернізації вищої юридичної освіти в Україні очевидна. Час не стоїть на місці, а тому і система освіти, в тому числі й юридичної, яка існувала ще за радянських часів, перестала відповідати сучасним потребам. Згадана вище Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти, безумовно, стала важливим кроком у даному напрямку, але попереду на неї чекає ще громадське обговорення.

Н. В. Барахтян, канд. юрид. наук, доц.

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИШАХ УКРАЇНИ

На початку ХХІ ст., що супроводжується у світі процесами інформатизації, комп'ютеризації усіх сфер, коли будь-які

новації стають швидкодоступними, більшість країн (завдяки модернізації економіки, виробництва, відносин між собою) робить ставку на професійних, освічених і талановитих працівників, які здатні рухати науку і суспільство в цілому вперед. Україна, яка взяла курс на інтеграцію з Євросоюзом, тобто стала на шлях змін, пошуку нових форм роботи, крім іншого, має модернізувати національну систему вищої освіти, стан розвитку якої ще не відповідає сучасним тенденціям глобалізації та інтеграції. Саме це спонукає державу не лише переймати досвід провідних країн, а й співпрацювати з ними у сфері освіти, обмінюватися студентами, даючи їм можливість навчатися і проходити практику упродовж певного часу у деяких європейських вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ), та викладачами. Наші фахівці проходять стажування, а викладачі із деяких ВНЗ світу мають змогу провести цикл лекцій для нашої молоді.

Таким чином, модернізація навчально-виховного процесу у вищій школі України виступає невід’ємною складовою розвитку суспільства у цілому і усіх сфер його життєдіяльності, а удосконалення і набуття вищою освітою України нових якісних ознак з урахуванням європейських освітніх стандартів разом зі збереженням кращих традицій національної системи освіти – це базові детермінанти модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ. Освітній процес (у тому числі й правова освіта) у демократичному суспільстві має супроводжувати особистість на всіх етапах її життя: у сім’ї, дошкільних закладах, загальноосвітніх середніх школах, ВНЗ, установах післядипломної освіти, державних установах, на підприємствах, фірмах різних форм власності, у громадських організаціях. Необхідно також створити (точніше обрати) таку модель самостійно, яка забезпечувала б її поступальність, безперервність, тобто на кожному етапі має відбуватися поповнення отриманих знань, набуватися навички їх практичного застосування. На наш погляд, така багатоступінчаста система може забезпечити ефективність та необхідний рівень як освіти, так і правосвідомості й правової культури, бо кожен із названих етапів відповідає рівню розвитку людини, що, зрозуміло, має сприяти не тільки засвоєнню знань, а й формуванню чітких та сталих переконань, настанов, уподобань тощо.

Отже, метою модернізації вищої юридичної освіти має стати виховання громадян із незалежним світоглядом, допитливим і аналітичним розумом, глибоко обізнаних із законами й практикою демократії, таких, які здатні й уміють застосовувати знання на практиці, працюючи на різних посадах і у різних сферах (адвокатами, судьями, прокурорами). Зрозуміло, що, розпочавши процес змін і перетворень у вищій школі, передусім, необхідно, внести певні корективи як в організаційно-функціональну структуру системи освіти, так і у зміст та технології процесу навчання.

При цьому слід пам'ятати, що адаптація вітчизняної системи вищої освіти та професійної підготовки фахівців до сучасних світових стандартів потребує врахування європейських детермінант навчальної діяльності у вищій школі, до яких належать:

а) конкурентоспроможність випускників українських вузів на міжнародному ринку праці, що передбачає орієнтованість вітчизняних ВНЗ на кінцевий результат, тобто знання й уміння дипломованих молодих спеціалістів мають бути затребуваними;

б) адекватність вищої освіти сучасній світовій економіці та науково-технічному прогресу, що, звісно, потребує впровадження в навчальний процес унікальних, інноваційних елементів, новітніх досягнень освіти, науки і техніки, а також розширення переліку спеціальних дисциплін;

в) академічна і професійна мобільність, коли студенти і професорсько-викладацький склад зможуть брати участь у різноманітних навчальних або дослідницьких програмах, проходити стажування за кордоном у рамках міжнародної співпраці, переймати європейський досвід, поширювати здобутки української вищої школи та академічної науки, що слугуватиме зміцненню національних, регіональних і місцевих чинників розвитку людських ресурсів;

г) неупереджене ставлення до національних дипломів і кваліфікаційного рівня фахівців.

Слід докладати максимум зусиль, щоб усі академічні ступені та інші кваліфікації були затребувані європейським рин-

ком праці, а професійне визнання кваліфікацій стало спрощеним. Для цього слід урахувати модульну структуру і професійну орієнтованість освітніх програм, що передбачає адаптацію навчальних планів, чітку структуру освітніх рівнів, надійну гарантію якості навчально-виховного процесу, застосування основних мов міжнародного спілкування у викладанні; співпрацю і гармонізацію структур вищої школи; наявність незалежних систем акредитації і контролю якості освіти; європейський стандарт якості вищої освіти; культуру навчання упродовж усього життя; конкуренцію між ВНЗ при більш тісному їх співробітництві; зростання престижу вищої освіти і розширення її експортного потенціалу.

Крім того, вбачається за доцільне у вищих освітніх закладах увести в навчальний процес різноманітні спецкурси з правової тематики, наприклад, спецкурс із прав людини та механізму їх захисту. Це сприятиме поглибленню правових знань студентів і поліпшенню ситуації у сфері правової освіти та правового виховання, до того ж важливо, щоб вони мали практичну спрямованість і дозволяли студенту водночас підвищувати рівень правової освіти та одержувати конкретні практичні навички із захисту прав і свобод людини і громадянина.

Досягненню зазначеної вище мети сприятиме і виконання таких завдань, як:

а) остаточний перехід до двоциклічного навчання (освітньо-кваліфікаційні рівні «бакалавр» та «магістр»);

б) розробка інтернаціональних і транснаціональних навчальних програм світового рівня;

в) підвищення рівня знання іноземних мов для застосування основних мов міжнародного спілкування у викладанні;

г) створення незалежних організацій для контролю якості освіти та умов підвищення мобільності студентів і викладачів, чітка орієнтація вищої освіти на обов'язкове працевлаштування випускників;

д) посилення інтеграції науки і освіти (до того ж провідна роль має належати першій);

е) реалізація особистісно-розвивальних навчально-

виховних програм, спрямованих на формування творчої особистості, вихованої у дусі загальносвітових культурних і наукових традицій, здатної самостійно отримувати та повсякденно використовувати знання для конкурентоспроможної діяльності в будь-якій сфері суспільного життя, засвоювати інформацію та критично і творчо мислити.

Таким чином, будь-які зміни і новації у вищій освіті в Україні мають сприяти підготовці фахівців, яким притаманні такі риси, як професійна компетентність і соціальна відповідальність при вирішенні завдань науково-технічного прогресу, соціального і культурного розвитку, а також формуванню творчої особистості, здатної використовувати отримані знання для інноваційного розвитку суспільства. Успіх у цьому буде запорукою наближення української освітньої системи до європейських і світових стандартів та сертифікації, розвитку національних культурних цінностей, демократії і гуманізму, дозволить нашій державі якнайшвидше ввійти до єдиного європейського освітнього співтовариства.

І. О. Биля-Сабадаш, канд. юрид. наук, доц.

ФОРМУВАННЯ РОЗУМІННЯ ТА СПРИЙНЯТТЯ ЦІННОСТЕЙ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ЮРИДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Класифікації навчальних цілей є інструментом, що допомагає визначити та структурувати результати навчання. Серед інших важливе місце посідає класифікація цілей навчання в емоційній (афективній) сфері. В міжнародному освітньому середовищі є загальновизнаним віднесення до останньої таких результатів, як:

- сприйняття, яке характеризує бажання (спрямованість) студента отримувати необхідну інформацію (уважне вислуховування співрозмовника, чутливість до соціальних проблем тощо);
- реагування, яке стосується активної участі студента в навчальному процесі (виявлення інтересу до предмета, бажання висловлюватися, робити презентацію, брати участь у дискусіях,

бажання пояснювати та допомагати іншим);

– ціннісна орієнтація, яка коливається в діапазоні від звичайного визнання певних цінностей до активної їх підтримки (приміром, віра в демократичні цінності, цінність права, цінності, які визнаються і захищаються правом, визнання ролі науки в повсякденному житті, турбота про здоров'я оточуючих, повага до індивідуального та культурного різноманіття);

– організація та концептуалізація, яка стосується процесів, з якими стикаються особи, коли треба поєднати різні цінності, вирішити конфлікти між ними, засвоїти певну систему цінностей (особа визнає необхідність балансу між свободою та відповідальністю в демократичному суспільстві, між свободою думки і свободою релігії, між приватним і публічним просторами, визнає власну відповідальність за свої вчинки, розуміє та сприймає стандарти професійної етики, адаптує свою поведінку до прийнятих системних цінностей);

– характеристика системи цінностей, яка означає, що особа має сформовану систему цінностей, яка визначає її відповідну послідовну та передбачувану поведінку (самостійність і відповідальність у роботі, професійна повага до етичних принципів, демонстрація доброї професійної, соціальної та емоційної поведінки, здорового способу життя тощо).

Як бачимо, чільне місце серед навчальних цілей в емоційній сфері належить формуванню цінностей як невід'ємної складової професіоналізму юриста. І це не випадково. Одними з головних висновків сучасних філософських і загальнотеоретичних поглядів на право є: а) акцент на тому, що якість права і правової системи, рівень правової культури по суті визначається ієрархією цінностей відповідного суспільства; б) визнання важливості не лише сформованих традицій, процедур і інститутів, але й особистості юриста. Йдеться, зокрема, про повагу до своєї професії, права, людини, до визнаних соціально-правових цінностей і готовність служити таким цінностям, відстоювати їх.

Також і методи викладання навчальних дисциплін повинні орієнтуватися не лише на формування знань у майбутніх правників, але й забезпечувати розуміння і сприйняття ними основних соціально-правових цінностей. Сучасна методика ви-

кладання правничих й інших дисциплін для майбутніх юристів представлена арсеналом різноманітних способів, прийомів і засобів навчання. Вони включають до себе як загальнодидактичні (які можуть застосовуватись у викладанні будь-яких навчальних предметів), так і галузеводидактичні (які віддзеркалюють специфіку конкретної навчальної дисципліни або низки споріднених дисциплін) способи, прийоми і засоби навчання.

Слід акцентувати увагу на окремих сучасних (інноваційних для вітчизняної юридичної освіти) методах викладання навчальних дисциплін, які здатні сприяти вирішенню завдання формування ціннісного блоку як складової професіоналізму юриста.

Найбільш визначальними сучасними методами, які забезпечують високу ефективність навчального процесу в закладах юридичної освіти, є такі.

Метод конкретних ситуацій, або кейс-метод. У ВНЗ США та країнах Західної Європи для вивчення юриспруденції цей метод застосовується понад 100 років. Цінність його полягає у прикладній спрямованості, коли студент навчається приймати професійні рішення ще в університетській аудиторії. В основу методу покладено використання прецеденту або випадку (case) з метою формування у студентів відповідних практичних навичок та вмінь: проведення практичного правового аналізу, юридичного міркування, прийняття належним чином аргументованого рішення.

Формуванню таких основних для юридичної професії навичок і вмінь сприяють всебічний аналіз конкретної ситуації, її обговорення, пошук необхідної інформації, ознайомлення з різними підходами до вирішення проблеми, вироблення та аргументування відповідної правової позиції.

Застосування методу конкретних ситуацій потребує від викладача ретельного добору теоретичного і практичного матеріалу. Спочатку студенти повинні опрацювати необхідний теоретичний матеріал з певної проблеми, потім конкретні приклади казусів. Відповідні казуси ретельно аналізуються студентами в аудиторії. Для формування у студентів ціннісної орієнтації, вміння поєднувати цінності, розуміння важливості цінностей

тощо, використання кейс-методу передбачає: а) ціннісний аналіз відповідних ситуацій; б) підбір казусів, змістом яких є конфлікт цінностей.

Ціннісно-акцентований сюжет ділової (рольової) ігри теж дозволяє ефективно вирішувати завдання ціннісної підготовки студентів юридичних вишів. Основними компонентами гри є її підготовка (складається із формулювання фабули гри, опрацювання її основних моментів, розподіл ролей, збирання необхідної інформації та складання документів учасниками гри) і проведення (активна фаза, коли учасники гри згідно із сюжетом через свої дії демонструють результати підготовки. Ця стадія закінчується підведенням підсумків встановленої ігрової ситуації).

Ефективним методом в контексті розглядуваної проблеми є проблемно-пошуковий. Особливістю юридичних ситуацій, в яких зіштовхуються певні цінності, де є необхідність їх балансування, є доволі високий рівень складності аргументації, тому що конфлікти в сфері цінностей часто не мають очевидних однозначних правильних рішень. Проблемно-пошуковий метод гарно демонструє студентам специфіку конфлікту цінностей у сфері права та шляхи віднаходження якнайкращого рішення. Сутністю цього методу є не передача студентам готових відповідей і висновків, а постановка відкритих проблемних питань, аргументовану відповідь на які вони повинні віднайти самостійно.

Допоміжними методами, які вчать студентів належним чином аргументувати власні правові позиції, є PRES-формула (формує навички формулювати і викладати аргументи під час дискусії в умовах обмеженого часу), «займи позицію» (формує навички у визначенні власної позиції та визначенні її основних аргументів). Корисним є метод «дерево рішень», який спрямований на формування у студентів уміння зважити недоліки і переваги різних варіантів рішень та обрати найкраще з них. По суті, це і є логіка балансування цінностей у праві. Надзвичайно важливим є метод творчого пошуку (дослідження). Тут у викладача є широкі можливості для скерування дослідницької, творчої роботи студента у певному напрямку. Викладач визначає питання, проблеми, які необхідно дослідити глибше, залу-

чає студента до науково-дослідницької роботи. Корисними щодо засвоєння правових цінностей є такі завдання, як ціннісний аналіз законопроектів та законів; дослідження еволюції наукових поглядів та судової практики у розумінні, визнанні, захисті відповідних цінностей; проведення правового аналізу судових рішень, винесених при вирішенні конфлікту цінностей, окремих думок суддів з акцентом на системі аргументів відповідної правової позиції; підготовка аналітичного огляду відповідної сфери судової практики тощо.

Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що подальший розвиток вищої юридичної освіти в Україні (якщо мати на меті її відповідність сучасним світовим освітнім процесам) має ґрунтуватися, зокрема, на таких двох визначальних засадах. По-перше, йдеться про визнання фундаментального значення принципів права, прав і свобод людини та цінностей, які покладено в їх основу. По-друге, слід якомога ширше запроваджувати форми і методи навчання, які передбачають і стимулюють творчу, активну навчальну позицію студента і орієнтовані на формування не лише теоретичних знань, але й розвинутих практичних навичок і умінь.

Д. О. Білінський, канд. юрид. наук, доц.

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Рівень розвитку науки і техніки, як справедливо зазначено в преамбулі Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1], є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання. Наукова діяльність, відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 1, вказаного Закону України [1], це – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Таким чином, наукові дослідження є одним із основних чинників розвитку економіки держави і як наслідок підвищення добробуту її

громадян. У зв'язку з цим постають питання про оптимізацію наукових досліджень та оцінку їх ефективності.

Так, О. В. Крушельницька [2] зауважує, що ефективність науки – досить широке поняття. Воно включає до себе високий науковий рівень отриманих результатів, які суттєво впливають на розвиток природи, суспільства і людини. За характером впливу на суспільний розвиток виділяють: науково-технічний, економічний, оборонний та соціальний ефекти.

Під науково-технічним ефектом розуміють розширення знань про навколишній світ: виявлення нових фактів, зв'язків, закономірностей, відкриття законів, розробка нових матеріалів, обладнання, технологій.

Економічний ефект полягає в отриманні додаткових економічних результатів: зростання національного доходу, продуктивності праці, ресурсозбереження.

Оборонний ефект – створення нових технічних систем, що забезпечують безпеку держави.

Соціальний ефект проявляється в зміні змісту, характеру і умов праці, підвищення рівня і якості життя народу, підвищення загальноосвітнього і професійного рівня людських ресурсів. Залежно від цілей, які ставляться перед дослідженням, при оцінці НДР, визначальним може бути будь-який із перелічених ефектів, а інші виступатимуть як додаткові.

Аналізуючи питання оцінки ефективності наукової діяльності, Г. С. Цехмістрова [3] також звертає увагу на багатоаспектність цієї проблеми.

Вона виділяє такі види ефективності наукової роботи, як: економічна та когнітивна ефективність, остання отримується від написання нових підручників і наукових статей, читання нових курсів лекцій, що ґрунтуються на наукових досягненнях у науковій роботі, проведення конференцій, семінарів, курсів, широкого залучення студентів до наукових досліджень.

За даними аналітичного огляду, проведеного у 2016 р. центром Sedos [4], спостерігається зміна питомої ваги НДТР у ВВП України у 2000–2014 рр., очевидною стає тенденція до зменшення важливості витрат на НДТР. Якщо у 2000 р. частка

НДТР у ВВП становила 1,2 %, то у 2014 р. вона стала майже вдвічі меншою – 0,66 %. Ці показники в порівнянні з країнами ОЕСР є надзвичайно малими, а спадна тенденція може в майбутньому негативно відобразитися на економічному зростанні країни. Для порівняння, середні валові видатки на НДТР у країнах ОЕСР у 2013 р. становили 2,36 % ВВП, а в країнах ЄС – 1,91 % ВВП.

Як справедливо зазначається в Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014–2023 рр. [5], ефективність наукової діяльності визначається не тільки матеріальними та організаційними факторами, але й трудовою мотивацією вчених, їх прагненням до професійного зростання та наукової самореалізації. Тому надзвичайно важливим є стимулювання творчої активності вчених, застосування з цією метою різноманітних наукометричних показників, які дозволяють об'єктивно визначити рівень, значущість, затребуваність наукових результатів.

У щорічному Глобальному інноваційному індексі 2014 р., опублікованому Корнельським університетом (Cornell University), школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Україна посіла 63 місце і розташувалася між Бахрейном та Йорданією. Цей рейтинг містить 81 індикатор, що відображає інноваційні можливості країн, якість інновацій, їхні результати та розвиток інноваційної інфраструктури країн-учасниць [6]. Отже, як бачимо, необхідне покращення фінансового забезпечення наукових досліджень. Наука є найбільш ефективною сферою капіталовкладень. У світовій практиці вважається, що прибуток від капіталовкладень у науку зростає до 200% [2]. За даними зарубіжних учених, один долар витрат на науку забезпечує 5-7 доларів прибутку.

С п и с о к п о с и л а н ь

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп. 2015 р. № 848-VIII. *Голос України*. 15.01.2016. № 6.
2. Крушельницька О. В. *Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник*. Київ: Кондор, 2006. 206 с.

3. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Слово, 2003. – 240 с.

4. Коломієць Т. Наукові дослідження та технічні розробки в Україні: аналіз тенденцій 9 лют. 2016 // Аналіт. центр Cedoss. URL: <https://www.cedoss.org.ua/uk/osvita/naukovidoslidzhennia-ta-tekhnichni-rozrobky-v-ukraini-analiz-tendentsii>

5. Концепція розвитку Національної академії наук України на 2014-2023 рр. (схвалена на засіданні Президії НАН України від 11.12.2013.).

6. Дем'яненко М. Особливості фінансування сучасної вітчизняної науки – 2016 / М. Дем'яненко // Центр досліджень соціальних комунікацій. URL: http://www.nbuv.gov.ua/index.php?ption=com_content&view=article&id=1939:problemifinansuvannya-vitchiznyanoji-nauki&catid=8&Itemid=350

С. В. Болдирєв, канд. юрид. наук, доц.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Аналіз об'єктивних тенденцій становлення суспільного життя дозволяє виділити ряд закономірностей та особливостей реформування національної вищої освіти, яка переживає нині складний етап свого стратегічного розвитку. Уплив таких чинників, як глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства зумовлюють потребу в радикальній модернізації освітньої галузі. Для врахування сучасних і перспективних вимог суспільства до особистості та задоволення її освітніх потреб необхідно передусім визначити стратегічні пріоритети і тактичні завдання удосконалення освітньої галузі, а після цього проводити їх моніторинг, корегування.

Головну роль у цьому процесі має відігравати вітчизняна вища школа, яка значною мірою впливає на глибину та темпи перетворень у системі вищої освіти України. Перед сучасною вищою школою поставлене важливе і надзвичайно актуальне завдання – найближчим часом напрацювати адекватні загальноєвропейським принципи побудови навчального процесу,

з огляду на які була розроблена Європейська кредитно-трансферна система (ЄКТС). На виконання цього завдання в нашій країні впроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, ініційовану Міністерством освіти і науки України. Розгляд питань відбору, розробки та використання у вищій освіті України перспективних технологій, моделей і систем навчання має базуватися на всебічному та повному аналізі сучасних тенденцій, закономірностей розвитку суспільного життя, досягнень зарубіжної і вітчизняної філософської, психолого-педагогічної науки, вивченні досвіду методистів та практиків. На даний час проблему науково-теоретичного обґрунтування нових систем організації навчального процесу у вищій школі не можна вважати до кінця вирішеною.

Вища освіта як цілісна система є невід'ємною складовою будь-якого розвинутого суспільства. Зараз в умовах інформатизації усіх сфер система освіти (особливо вищої професійної) набуває зовсім інших ознак. Тому однією з особливостей її розвитку слід вважати діалектичне поєднання, з одного боку, глобального інтеграційного процесу (регіональна, національна, міждержавна інтеграція та інтеграція у міжнародний освітній простір), а з другого – локальних процесів інтенсивного розвитку вищих закладів освіти, посилення їх автономії, збереження кращих університетських традицій, підвищення якості та рівня освіти. Інформаційні технології з технологічного фактора розвитку сучасного суспільства перетворюються на елемент його функціонування, забезпечуючи не лише технологічний, а й соціальний прогрес і конкурентоспроможність країни в світі.

Розуміючи, що не можна провести повну аналогію між функціонуванням підприємства в галузі економіки та діяльністю навчального закладу хоча б тому, що останній виконує специфічні завдання національного виховання, а тому слід очікувати посилення ролі у міжнародному освітньому просторі закладів освіти, організаційна структура яких найбільше відповідає концепції мережевого підприємства. У цьому полягає ще одна особливість у розвитку освітніх систем.

Збільшення питомої ваги таких навчальних закладів у національних системах освіти об'єктивно зумовлюватиме більш широке впровадження новітніх, певною мірою уніфікованих, мережових технологій навчання у традиційних закладах освіти, зближення та інтеграцію освітніх систем різних країн. Сучасний стан ринку інформаційних послуг (обробка, передавання та зберігання великих обсягів інформації) зумовлює структурні зміни в організації роботи компаній, появу нових вимог до працівників та моделей управління, інтенсифікує інтеграційні процеси у ділових зв'язках між підприємствами.

Важливою особливістю розвитку освітніх систем є поглиблення і діалектичне поєднання відкритості із збереженням світового досвіду і досягнень, різноманіття національних рис систем освіти. Звісно кожна країна має власну освітню систему. У деяких з них вона є достатньо централізована, в інших – децентралізована. Одні країни вимагають 9- або 10-річного навчання в школі, інші 11- або 12-річного. Крім того, практика складання вступних іспитів в університетах може існувати або бути відсутньою тощо. Щодо сучасного стану та розвитку систем вищої освіти, то, незважаючи на національні відмінності, є ряд особливостей, притаманних більшості розвинених країн, а саме інтернаціоналізація освіти, поглиблення інтеграції національних систем вищої освіти у міжнародному освітньому просторі. З'являються нові форми політичного, економічного, наукового та культурного співробітництва у сфері вищої освіти.

Багатьма країнами задекларована побудова нових систем вищої освіти як систем освіти без кордонів, розпочате реформування національних освітніх систем на основі індивідуалізованих моделей навчання, зокрема використання кредитних та модульних систем навчання, зростає динамізм освітніх реформ з одночасним розширенням варіативності національних, міждержавних, міжвузівських підходів, рішень, позицій, моделей у руслі єдиних, проте не уніфікованих, суспільних перетворень вищої школи. Отже, відбувається:

– децентралізація системи управління освітою, вилучення проміжних рівнів управління освітою, делегування сутте-

вих повноважень університетам, посилення їх автономії і відповідальності;

- створення законодавчої бази системи освіти для послаблення державної монополії у галузі освіти та розвитку мережі альтернативних навчальних закладів, зокрема приватних;

- перегляд системи фінансування освіти, збільшення джерел її фінансування;

- створення представницьких органів управління (опікунських рад), заохочення самоуправління і внутрішньої організації університетів згідно з демократичними принципами, запровадження такої методики, як навчання упродовж життя.

Це дозволяє людям, що мають певний освітній рівень та професійну кваліфікацію, опановувати нові знання, вміння та навички, зумовлені динамічними потребами ринку праці, і таке навчання є головним засобом боротьби з безробіттям, воно полегшує доступ до якісної освіти для широких верств населення шляхом розвитку систем дистанційної освіти на основі сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій. У той же час необхідно підвищувати роль фундаментальної складової на всіх рівнях освіти та ширше розвивати таку систему вищої школи, основу якої мають складати великі університети, підвищення рівня і активізація наукових досліджень у вищій школі.

Крім того, доцільно ліквідувати поділ роботи в університетах на дослідницьку та викладацьку, широко впроваджувати методи інноваційного і розвиваючого навчання, орієнтованих на розвиток творчого потенціалу особистості. Йдеться, зокрема, про побудову та реалізацію індивідуальних моделей навчання студентів на основі поступового розширення можливостей самостійного вибору дисциплін протягом періоду навчання, врахування індивідуальних особливостей студентів і потреб ринку праці, впровадження у вищій освіті багатоступеневої системи підготовки фахівців (бакалавріат, магістратура, докторантура).

Ступеневість навчання передбачає, зокрема, певну організацію навчального процесу, за якою професійна орієнтація звужується від початку до завершення навчання, акредитацію вищих навчальних закладів (ВНЗ) і покращення якості освіти,

яка все більше залежить від міжнародної діяльності університетів; модернізацію навчальних програм з метою підвищення рівня підготовки фахівців та забезпечення мобільності; обмін викладачами та студентами; корегування змісту освіти; впровадження новітніх технологій навчання; використання сучасних методик оцінювання знань студентів, наприклад, тестових форм контролю; здійснення сертифікації для взаємного визнання дипломів тощо; підвищення мобільності студентів.

Нині збільшується можливість студентів навчатися певний період в іншій країні. Програми мобільності реалізуються через індивідуальну мобільність (за свої кошти), організовані обміни в рамках двосторонніх угод між закладами освіти, під час виконання міжнародних програм (ERASMUS, SOCRATES, TEMPUS тощо), підвищення соціальної захищеності студентів шляхом документального підтвердження завершення кожного циклу навчання або досягнення певного рівня професійної підготовки, створення умов для одержання під час навчання в університеті додаткових професійних знань і вмінь та можливості додаткового заробітку. Як бачимо, за всією різноманітністю розвитку вищої освіти проглядається закономірність щодо підвищення освітнього рівня населення і значущості освіти. Головним завданням вищої освіти є розширення доступу громадян до освіти, підвищення її якості з метою кращої підготовки громадян до вимог сучасного суспільства і подолання ризику безробіття. Проведений аналіз сучасних тенденцій суспільного розвитку дозволив обґрунтовано виокремити низку закономірностей, особливостей функціонування систем вищої освіти і зробити висновок про те, що перехід до інформаційного суспільства є одним із основних об'єктивних чинників активізації інтеграційних процесів у міжнародному освітньому просторі, реформування національних систем освіти, пошуку ефективних моделей, форм організації навчального процесу у вишах.

В. Л. Бредіхіна, канд. юрид. наук, доц.

ЕФЕКТИВНОСТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ

Рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального становлення. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб [1].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (ст. 26) одним із важливих основних завдань вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), зокрема, університетів, академій, інститутів, є провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі. Отже, наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у ВНЗ є невід'ємною складовою освітньої діяльності й провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Така інтеграція здійснюється для розроблення та виконання пріоритетних наукових програм, проведення наукових досліджень, експериментальних розробок тощо на засадах поєднання кадрових, фінансових, технічних та організаційних ресурсів. Здійснення наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами є обов'язковим [2].

Останнім часом у світлі реформи національної освіти і науки та у зв'язку з необхідністю цільового та належного витрачання коштів з відповідних бюджетів надзвичайної актуальності набувають питання ефективності наукових досліджень, що проводяться на базі ВНЗ.

Як відомо, в загальному розумінні термін «ефективність» означає відношення корисного ефекту (результату) до витрат на його одержання. В науково-методологічній літературі досліджуються та виділяються певні види ефективності науково-дослідних робіт, що взаємопов'язані і впливають один на одного. Так, виділяють: економічну ефективність, яка характеризується вираженими у вартісних вимірах показниками економії праці в суспільному виробництві, сфері послуг, які отримано від використання результатів наукового дослідження та порівняння їх з витратами на його проведення; науково-технічну ефективність, що характеризує приріст нових наукових знань, призначених для подальшого розвитку науки; соціальну ефективність, яка виявляється у підвищенні життєвого рівня людей, їх соціальної та правової захищеності, розвитку культури, науки і освіти, поліпшенні екологічних умов тощо [3].

На наш погляд, досягненню вказаних ефективностей наукових досліджень у ВНЗ можуть сприяти наступні чинники. Один із головних – це формування наукового потенціалу вузу, оскільки він відіграє суттєву роль як в організації наукових досліджень, так і в досягненні їх кінцевих результатів. Причому рівень такого потенціалу багато в чому залежить не лише від наявної структури науково-педагогічних кадрів, науково-інформаційної і матеріально-технічної забезпеченості вузу, а й від оптимальної організації наукової системи, цілеспрямованої взаємодії всіх перелічених ознак.

У цьому зв'язку важливим є поєднання системи планування науково-дослідної, освітньої роботи та академічної свободи науково-педагогічних кадрів. Система планування включає до себе розробку та прийняття державних цільових наукових та науково-технічних програм, які є основним засобом концентрації науково-технічного потенціалу вузу для розв'язання найважливіших природничих, технічних і гуманітарних проблем та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки. На їх основі приймаються відповідні плани науково-дослідних робіт, робочі плани, програми курсів профільних навчальних дисциплін тощо. Водночас академічна свобода – це

самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, установлених законом.

Специфіка проведення наукових досліджень у ВНЗ проявляється і в тому, яким чином будуть використані їх кінцеві результати і яку ефективність вони матимуть. Виділяють так звану когнітивну ефективність, яка має першочергове значення для підвищення якості підготовки спеціалістів і отримується в процесі написання нових підручників, наукових статей, читання нових курсів лекцій, що ґрунтуються на наукових досягненнях в науково-дослідній роботі, проведенні конференцій, семінарів, курсів, широкому залученні студентів до наукових досліджень. Таким чином забезпечується органічне поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності.

Вкрай важливо забезпечити також зв'язок між науковими дослідженнями та практикою. Наприклад, в юридичній сфері це можна зробити шляхом: а) підвищення науково-дослідницької уваги до аналізу та узагальнення правозастосовної практики, судових рішень, практики вирішення спорів, проблем реалізації правоохоронними та іншими органами своїх повноважень тощо; б) впровадження результатів наукових, особливо дисертаційних, досліджень у правозастосовну практику, прийняття на їх основі змін до законодавства, нових нормативних актів, які б містили ефективні механізми реалізації деяких поки що декларативних норм та приписів.

Оцінювати результати наукових досліджень щодо їх ефективності можна і за основними їх характеристиками, а саме – це їх теоретична актуальність, новизна, концептуальність, доказовість, перспективність і можливість запровадження результатів у практику. З цих позицій якісні наукові дослідження будуть складати і розкривати науковий потенціал ВНЗ, забезпечувати його конкурентоспроможний рівень сприяти суспільному та соціально-економічному розвитку.

С п и с о к п о с и л а н ь

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп. 2015 р. № 848 // Офіц. вісн. України. – 2016. № 2. Ст. 40.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556 // Там же. 2014. № 63. Ст. 1728.
3. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: підруч. Київ: АБУ, 2002. 480 с.

А. О. Булгаков, асист.

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Україна наразі обрала європейський вектор розвитку, тому приведення змісту правничої освіти в країні у відповідність до європейських вимог стає запорукою створення правової держави.

При формуванні системи вищої освіти в Україні відбувається пошук оптимальної моделі, яка б дозволила поєднати і узгодити сформовані традиції в українській школі і нові віяння, пов'язані зі вступом у світовий освітній простір. Міністр освіти і науки Лілія Гриневич зауважила, що українська юридична освіта потребує модернізації, адже підготовка юристів програє на фоні європейських стандартів. У зв'язку з проведенням судової і правоохоронної реформ юридична освіта стає ключовою ланкою, оскільки без змін у ній ефективність усіх правових реформ буде значно меншою.

Мета державної політики в галузі освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, які будуть добре працювати і вчитися протягом життя, зберігати і примножувати цінності національної культури і громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати незалежну, демократичну і правову державу як невід'ємну частину європейського і світового співтовариства.

Динаміка сучасних політико-правових відносин висуває нові вимоги до організаційно-правових основ функціонування системи юридичної освіти, яка стає багатопрофільною та мінливою відповідно до потреб суспільства.

Необхідність вдосконалення вищої юридичної освіти зумовлюється потребою адаптації змісту освіти за допомогою освітніх і професійних програм до потреб суспільства. Це викликано тим, що освіта має відповідати сучасним вимогам, наповнитися новим змістом і якістю, а також мати відповідне фінансування та соціальне партнерство.

Нині необхідно повністю використовувати всі можливості інформаційних і комунікаційних технологій разом із системою контролю за підготовкою, а також слід забезпечувати юридичні відомства спеціалістами з більш високим рівнем підготовки, запровадити постійну систему післядипломної освіти та кращі умови для підвищення кваліфікації за прогресивними напрямками юридичної освіти. Дуже важливими також стануть і введення нових спеціалізацій в університетах, постійне збільшення освітніх програм із залученням спеціалістів із-за кордону та сприяння отриманню додаткових знань через розробку інтегрованих навчальних планів із закордонними вишами.

Таким чином, головне завдання нової юридичної освіти полягає в постійній її адаптації до освітніх та професійних програм, яких потребує суспільство, а також уведення нових стандартів вищої юридичної освіти.

М. Ю. Валуйська, канд. юрид. наук, доц.

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Згідно із стратегією сучасна вища юридична освіта передусім має сприяти реалізації особистісного й професійного потенціалу майбутнього юриста, розвитку його особистісних якостей, особливо професійної майстерності, розкритті раніше прихованих здібностей, орієнтації на творчий підхід до вирішення професійних завдань.

Сучасні умови життя в суспільстві вимагають від висококваліфікованого професіонала вміння знаходити серед різноманітних потоків інформації істотну і важливу в конкретний момент, приймати оптимальні і виважені рішення, визначати найбільш доцільну лінію поведінки в будь-яких життєвих і професійних ситуаціях. Динаміка змін у законодавстві потребує від юриста, з одного боку, глибокого розуміння основних правових засад, а з другого, – розбиратися у великому обсязі вітчизняної та міжнародної нормативної бази. Щоб ефективно вирішувати свої професійні завдання, фахівець повинен не просто швидко адаптуватися до нової ситуації, а й бути здатним вплинути на неї, при цьому змінюючись і розвиваючись.

Однак практика освіти свідчить, що навчання на різних рівнях і досі є предметно-орієнтованим, ґрунтується на пасивно-інформативному підході, а основною метою залишається передача певного набору знань від викладача до студента. Рольові позиції за такого підходу розділені таким чином, що має місце обмеження активності студентів. Такий підхід видається неефективним, оскільки формує у здобувачів вищої освіти позицію виконавця.

Також важливо брати до уваги, що студентський вік характеризується інтенсивним розвитком усіх компонентів особистості, зміною її особистісних і діяльнісних характеристик у зв'язку з входженням у нові, більш широкі й різноманітні соціальні спільноти, а процеси особистісного і професійного розвитку не слід розглядати відокремлено один від одного, оскільки вони тісно пов'язані між собою. З огляду на це нині важливу роль відіграє не пасивне засвоєння інформації, а опанування активними навичками саморозвитку, самоосвіти.

Особистісно-професійний розвиток передбачає динамічні інтегративні зміни особистісних і професійних характеристик студента таким чином, щоб забезпечити новий рівень вимог, що соціум висуває до фахівця, готовність і можливість саморозвитку і самореалізації студента не тільки у виші, а й після його закінчення.

Отже, викладач при роботі зі студентами має застосовувати:

1) особистісний підхід, за якого викладач, який усвідом-

лює себе особистістю, й до студента ставиться як до особистості, надаючи йому роль суб'єкта педагогічної взаємодії з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку, поведінки та відносин;

2) особистісно-діяльнісний підхід, який передбачає суб'єктно орієнтовану організацію управління навчальною діяльністю її суб'єкта – студента при вирішенні ним спеціально організованих педагогом навчальних завдань різної складності і проблематики, які розвивають не тільки предметну і комунікативну компетентність учня, а й його самого як особистість.

Вирішення проблеми особистісно-професійного розвитку студентів зумовлює потребу пошуку нового змісту, методів і засобів, форм професійної підготовки. Крім того, успішне втілення в життя новітніх навчальних програм неможливе без постійного розвитку педагога. Проте на практиці існують обставини, які перешкоджають цьому процесу. З одного боку, слід вказати на наявність протиріччя між усвідомлюваною викладачами необхідністю у професійному та особистісному розвитку оволодіння новими, прогресивними методами і прийомами, що допомагають у цьому. З другого – мають місце недостатня розробленість організаційної складової процесу перманентного підвищення професійної майстерності викладача. Ці негативні обставини мають тенденцію з часом накопичуватися та загострюватися. Для вирішення зазначених проблем доцільним є:

1) визначення переліку особистісних і професійно важливих якостей юриста (професіограма). При цьому можливе виділення специфіки особистісно професійних якостей для окремих юридичних спеціальностей;

2) розробка такої методології роботи зі студентом, яка сприятиме розвитку особистісно-професійних якостей;

3) вдосконалення процесу професійної підготовки шляхом впровадження концепції діалогової співпраці «викладач – студенти», заснованої на суб'єкт-суб'єктних стосунках;

4) розширення різноманітності навчальних форм шляхом впровадження передового досвіду навчання та інформаційних технологій;

5) організація можливості отримання викладачами найкращого світового досвіду роботи зі студентами;

б) формулювання об'єктивних критеріїв та показників результативності здійснення особистісно-професійного розвитку студента юридичного вишу.

За умов наукової розробки методологічних питань та належної організації паралельного та безперервного процесу професійно-особистісного розвитку викладачів, які працюють над професійно-особистісним розвитком студентів, вирішення проблеми особистісно-професійного розвитку студентів юридичного вишу є цілком реальним.

Ф. В. Веніславський, *канд. юрид. наук, доц.*

МОТИВАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ЇЇ ЯКІСНОГО РІВНЯ

Однією з визначальних вимог сучасного професійного освітнього процесу є підготовка вищим навчальним закладом (далі – ВНЗ) конкурентоспроможного фахівця. Адже від кожної молодої людини, яка отримала відповідний освітній рівень, вимагається наявність достатнього обсягу сформованих, сталих знань, умінь та навичок результативної практичної професійної діяльності. Не є виключенням і правнича професія, здобувши яку молодий фахівець має продемонструвати здатність професійно застосовувати знання у відповідній сфері правозастосування без будь-якої додаткової підготовки чи адаптації. Тобто сучасний вищий правничий навчальний заклад має забезпечити підготовку такого фахівця, професійні знання, вміння та навички якого у правовій сфері дозволять йому на прийнятному для працедавця (чи відповідного органу публічної влади) фаховому рівні, без сторонньої допомоги одразу почати виконувати свої функціональні обов'язки.

Однак, як свідчить практика та результати соціологічних опитувань, фахівці такого освітньо-професійного рівня займають досить малий відсоток з-поміж усіх випускників, а для переважної більшості вищих правничих навчальних закладів нашої держави й це поки що залишається недосяжним ідеалом. І проблема полягає не лише у неспроможності (чи небажанні) професорсько-

викладацького складу багатьох вишів забезпечити належний рівень та очікуваний соціумом результат професійного освітнього процесу, а і, насамперед, у відсутності у більшості самих здобувачів професійної правничої освіти мотивації отримувати у процесі навчання необхідні практичні знання, уміння та навички для майбутньої ефективної практичної діяльності.

У зв'язку з цим важливо проаналізувати основні причини відсутності у багатьох сучасних студентів-юристів достатньої мотивації здобувати знання та запропонувати шляхи можливого вирішення цієї важливої як для суспільства, так і для держави проблеми. Адже якісний рівень професійної підготовки правознавців істотно впливає на ефективність функціонування та розвиток практично всіх державних і недержавних суспільних інституцій.

Варто відмітити, що за час незалежності України суттєво знизилася суспільна престижність та цінність викладацької діяльності загалом. Як свідчать статистичні дані, рівень оплати праці професорів та доцентів в Україні є одним з найнижчих у світі та практично ідентичний заробітній платі автослюсаря, сантехніка чи швачки, які або взагалі не мають жодної професійної освіти, або закінчили професійно-технічний навчальний заклад чи спеціальні професійні курси. Зараз одним із визначальних критеріїв суспільної оцінки престижності тієї чи іншої професії вважається, передусім, саме рівень доходів, отримання яких вона забезпечує. Відповідно подібна ситуація абсолютно не мотивує студентів сприймати професора як успішну особистість, яка має значні досягнення у професійній діяльності та у якій хочеться навчатися, а приклад її успіху варто наслідувати.

Не менш суттєвою проблемою, яка безпосередньо впливає на мотивацію студентів до отримання професійних знань, є й власне рівень професійності та педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу вищих правничих навчальних закладів. Здатність професора чи доцента зацікавити студентів у вивченні відповідного предмета, психологічна готовність до діалогу зі слухачами, у тому числі – й щодо складних та неоднозначних питань, уміння змоделювати проблемну ситуацію, вирішення якої можливе лише шляхом застосування набутих знань та сформованих на-

вичок. А також демонстрація потенційного економічного, соціального чи суспільного ефекту від їх майбутнього практичної діяльності, як правило, стає потужним мотиваційним стимулом для переважної більшості студентів, які відвідують заняття такого викладача. А такого рівня професійної майстерності здатні досягти лише викладачі, які постійно працюють над актуальними проблемами відповідної галузі права, добре поінформовані про напрямки та результати новітніх наукових досліджень, займаються аналітичною діяльністю, знають практичні проблеми правозастосування тощо. І одним із визначальних чинників у цьому процесі є академічна свобода викладача, відсутність уніфікованих навчальних програм та вимог до змісту й форми подачі навчального матеріалу в межах навчальної дисципліни. Однак, як свідчить практика, у тому числі й у сфері підвищення професійної майстерності, професорів і доцентів високого професійного рівня у ВНЗ украї мало. Багато з них роками, а інколи й десятиліттями, читають одні й ті ж лекції, допускаючи при цьому помилки, пов'язані зі зміною не лише суспільних відносин, чи наукових підходів, а й правового регулювання, бояться вступати у дискусії зі слухачами, приховуючи таким чином свою професійну некомпетентність та нездатність адаптуватися до нових умов. Звичайно, такий викладач не спроможний забезпечити формування у студентів мотивації до навчання та отримання нових знань, оскільки ні дати їх студентам, ні зацікавити останніх у вивченні відповідного предмета він просто не може.

Ще однією причиною відсутності у здобувачів вищої правової освіти достатньої мотивації до навчання є диспропорційність соціальної цінності власне самого документа про отриману освіту та здобутих професійних знань, умінь та навичок фахової практичної діяльності. Через атавізм інституту державного розподілу випускників ВНЗ, у тому числі – правничих, в Україні склалася ситуація, коли значна частина студентів навчається виключно з метою отримання диплома, який сам по собі, незалежно від фактичного рівня знань, забезпечить можливість працевлаштування у відповідному правоохоронному чи правозастосовному органі. Тобто у переважній більшості випадків не рівень професійної підготовки молодого фахівця, а сам документ про здобуту освіту

вважається визначальним для його призначення на посаду. виправити цю ситуацію, на наш погляд, може запровадження незалежного, зовнішнього, професійного іспиту, єдиного для всіх випускників правничих навчальних закладів, результати якого і стануть визначальними для його майбутнього працевлаштування.

В. В. Веннікова, асист.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Попри велику кількість вузів, які готують кваліфікованих правознавців, якість отриманої освіти в багатьох випадках залишається не на досить високому рівні. Про це свідчить і той факт, що менше половини дипломованих спеціалістів за фахом «юрист» знаходять роботу. Саме тому питання вдосконалення вищої юридичної освіти в нашій державі є актуальним.

На нашу думку, позитивним для України було б запозичення досвіду США. Модель правової освіти в США припускає долучення до цієї справи різноманітних соціальних інститутів. Правове виховання учнівської молоді здійснюється через викладання курсів, головним завданням яких є формування громадянського просвітництва (civil literacy).

Історія юридичної освіти в США сягає своїм корінням останніх десятиліть XVIII ст. У 1784 р. суддя Теппінг Рів у Лічфільді (штат Коннектикут) заснував першу юридичну школу. Вона діяла до 1883 р. і користувалася в ті роки доволі великим успіхом. Повний курс навчання в ній складав трохи більше року. Основу навчання становили лекції. На кшталт лічфільдського закладу було відкрито низку інших шкіл, розташованих у різних штатах США. Проте з часом вони припинили свою діяльність. Правове навчання почало здійснюватися під егідою університетів. Зараз університети США – це основні навчальні заклади, які надають вищу юридичну освіту. Вони, як правило, мають факультети, до яких традиційно вживаються назви або «школа», або коледж.

Рівень підготовки в юридичних школах відрізняється.

Нерівноцінним є і значення дипломів. Елітні приватні університети з високою платою за навчання мають вищі фінансові можливості, достатню кількість висококваліфікованих викладачів, а отже, навчання в них більш престижне. Аби потрапити на високооплачувану роботу в провідних юридичних фірмах, одна з перших умов – наявність диплома престижного університету.

Навчання в юридичних школах США, в процесі якого здійснюється правове виховання студентів, проходить за так званим «елективним методом», що дозволяє студенту, крім декількох обов'язкових предметів, обирати ті, яким надається найбільша перевага з багатьох курсів лекцій і семінарів, що викладаються в даному семестрі. Таким чином, студент одержує право шукати свій, найбільш імпонуючий йому шлях отримання знань. Нові навчальні програми, що пропонуються, не замінюють уже існуючих, а, так би мовити, конкурують між собою. Студент повинен одержати певну кількість залікових балів, які підраховуються на основі заліків та іспитів за певною кількістю предметів. Разом із викладачем він складає індивідуальний план, тому навчальні плани студентів одного курсу характеризуються значним різноманіттям. Система «спрямованої факультативності» є гнучкою й рухливою, складається з багатьох коротких курсів. Обов'язкове відвідування студентів обмежено 12–14 годинами на тиждень. Час, який відводиться на самостійні заняття, утричі перевищує аудиторне навчання.

У Гарвардській юридичній школі на першому курсі читаються шість обов'язкових предметів: цивільний процес, договірне право, кримінальне право, приватне право, деліктне право, а також курс «Проблеми юридичної практики». Крім того, пропонуються на вибір ще 16 дисциплін, серед яких конституційне право, адміністративне право, професія юриста, філософія права тощо. Студент із них має пройти чотири навчальні курси. За бажанням він може записатися й на більшу кількість лекційних курсів.

На другому році навчання вивчаються: конституційне право, адміністративне право, торговельне право, бухгалтерський облік, права корпорацій, спадкове право. Студент може замінити одну з дисциплін іншою чи навіть двома предметами за програмою третього курсу. Наприклад, замість торговельного

права можна вивчати трудове право. Предмети за вибором: історія права, порівняльне право, порівняльне вивчення американського і радянського права, міжнародні організації тощо. На третьому році навчання студенти мають змогу вивчати колізійне право, федеральне законодавство, організацію державного управління, міжнародне право, податкове право, корпорації, доказове право, страхове право, доручення, морське право, конкурсне право, сімейне законодавство, право справедливості, муніципальні корпорації, реституції, патенти, методи статистики, теорія психоаналізу і право, підготовка до адвокатської практики, право і медицина тощо.

Особливістю американської системи вищої юридичної освіти є те, що перевага надається не запам'ятовуванню і завчанню, а розвиненню мислення і здібності до аргументації. Для досягнення цієї мети юридичні школи застосовують різноманітні методи активного навчання, що сприяє більш ефективному здійсненню правового виховання студентів.

Однією з основних форм активного навчання у вищих юридичних школах та університетах є так званий «казусний метод», сутність якого полягає в такому: обирають конкретний казус (судове рішення), проводять порівняльний і критичний аналіз, виявляють правові принципи, покладені в основу даного рішення, тлумачать рішення, піддають взаємній критиці точки зору один одного тощо. Цей метод навчання є загальновизнаним, на його основі ведеться навчання, наприклад, у штаті Луїзіана і в Пуерто-Ріко, де правопорядок не англосаксонський, а континентальний. Із використанням цього методу вивчаються навіть такі предмети, як міжнародне або римське право, юриспруденція тощо. Починаючи з 1930 р. у системі американської юридичної освіти набув поширення і так званий метод вирішення завдань, коли викладач подає фактичні обставини, що стосуються інтересів гіпотетичних сторін, консультує, визначає певний порядок процесуальних дій тощо. У деяких університетах проблему «активного» навчання вирішують ще й таким чином: для невеликої групи студентів влаштовується фіктивний судовий процес за участю юристів-практиків. Останніми роками поширився ще один метод – «клінічні курси», що включено

до навчальної програми багатьох юридичних шкіл. За цим методом студенти проходять під керівництвом викладачів («клінічних професорів») або досвідчених практикуючих юристів самостійну фахову практику в різноманітних правничих закладах. Наприклад, їм дозволяється відвідувати пенітенціарні заклади, надавати консультації ув'язненим і складати від їх імені ділові папери. За окремими, найближчими до міста, адвокатськими фірмами або органами прокуратури також закріплюються групи студентів третього курсу. Їм дозволяється спілкуватися з клієнтами або обвинуваченими, надавати консультації і навіть самостійно вести справи. Студенти подекуди виступають у судах від імені осіб, які не в змозі оплатити працю адвоката. Деякі справи доводяться до верховних судів штатів. Є ще й інші види участі в юридичній роботі, аж до складання проектів законів штату. Проте вся клінічна робота проходить під методичним наглядом викладачів факультету. Окремі проблеми, що виникають у процесі практики, обговорюються на семінарах або подаються у формі письмового твору дослідницького характеру.

Головним напрямом правового виховання у США є організація суспільної просвіти в галузі права, передусім у галузі прав людини. Різноманітні неурядові організації, зокрема, Національна рада соціальних досліджень і профспілки викладачів, офіційно визнали необхідність просвіти в галузі прав людини. Вони присвячують цій проблемі збори і конференції, активно працюють серед населення.

Модель юридичної освіти у США є досить цікавою і підтвердила свою ефективність, тому запозичення Україною низки її елементів стало б, на нашу думку, позитивним і доцільним.

В. І. Гордєєв, канд. юрид. наук, доц.

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

Закон України «Про вищу освіту» передбачає її реформування у напрямі інтеграції до європейського освітнього простору. Отже, питання модернізації вищої юридичної освіти в Україні є актуальними й передбачають, у першу чергу, розроблення стратегічних напрямків розвитку, відповідних кон-

цепцій, програм тощо. Із метою вдосконалення правових, організаційних і фінансових засад юридичної освіти наказом Міністерства освіти та науки України від 5 лип. 2016 р. № 787 була створена робоча група, на яку були покладені обов'язки щодо розробки Концепції розвитку юридичної освіти в Україні та відповідних заходів (плану) її реалізації.

У вересні 2016 р. у засобах масової інформації з'явився проект Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії. Серед юристів, фахівців і науковців іде обговорення основних положень вказаного документа.

Концепція, насамперед, передбачає, що подальший розвиток правничої освіти має бути спрямований на підготовку правника відповідно до його фундаментальної ролі – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини. Це має здійснюватися шляхом: 1) утвердження розуміння фаху правника як професії, завданням якого є захист прав і свобод людини; 2) визначення стандарту правничої освіти як необхідного обсягу знань про доктрини, принципи та інститути, а також певного обсягу юридичних навичок, компетентностей, обізнаності щодо питань етики й прав людини, якими має оволодіти студент; 3) гарантування якості правничої освіти; 4) гарантування незалежного й прозорого механізму доступу до правничої професії; 5) гарантування якості правничої науки; 6) розширення фінансової, організаційної, академічної і кадрової автономії правничих шкіл і університетів.

Проект Концепції в цілому є обґрунтованим і заслуговує на позитивну оцінку. Проте, на нашу думку, потрібно звернути увагу на окремі напрями вдосконалення правничої освіти. По-перше, проект Концепції визначає, що правничі професії – це суддя; адвокат; прокурор; нотаріус (п. 9).

У сучасних умовах необхідність віднесення адвоката до правничої професії зумовлена відповідними змінами до Конституції України (2016 р.). Згідно зі ст. 131² Конституції України виключно адвокат здійснює представництво інтересів громадян, юридичних осіб, територіальних громад і держави в національних, міжнародних та закордонних судах і захист від

кримінального обвинувачення. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Зрозуміло, що з урахуванням положень Конституції України перед Національним юридичним університетом виникла необхідність перебудови внутрішньої структури.

Так, згідно з Планом заходів реалізації Стратегії розвитку Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого в 2017 р., затвердженого рішенням вченої ради від 27.01.2017 р., передбачається продовження роботи з перебудови структури нашого вузу за приписами Закону України «Про вищу освіту» з метою реорганізації інститутів, факультетів, кафедр відповідно до нових напрямів діяльності вузу. При цьому підкреслюється, що така необхідність зумовлена реалізацією програм глибокої спеціалізації на магістерському рівні з урахуванням потреб юридичної практики.

Саме з огляду на вказане створено самостійний денний факультет адвокатури, який буде готувати фахівців за спеціальністю 081 «Право». Одночасно навчальний план факультету передбачає необхідність поглибленого й комплексного вивчення теорії і практики кримінального, адміністративного, цивільного й господарського судочинства.

Такий підхід з боку ректорату та вченої ради є обґрунтованим і повністю відповідає законодавству, основним напрямам удосконалення правничої освіти.

По-друге, проектом Концепції закріплюються види діяльності, які належать до сфери права, тобто наведено вичерпний перелік і її додаткових видів у сфері права, а також такі її види, для яких потрібна вища правнича освіта (п. 12). Аналіз же вказаних видів діяльності дозволяє стверджувати, що в проекті закріплені не всі її види в сфері права. Наприклад, до професійної діяльності в сфері права належить виключно науково-викладацька робота (для посад судді Верховного Суду та Конституційного Суду України).

У літературі правильно вказується, що незрозумілою залишається позиція авторів проекту, які не включили до переліку основних (базових) правничих професій науково-експертну і викладацьку діяльність у сфері права. Адже саме науковці-

експерти і викладачі повинні мати найбільш ґрунтовну правничу освіту і практичну підготовку. Професію слідчого також не віднесено до професійної діяльності в галузі права. Між тим згідно з Національним класифікатором України «Класифікатор професій ДК 003:2010» передбачаються ще професіонали в галузі правознавства, наукові співробітники, професіонали в галузі правоохоронної діяльності, професіонали кримінально-виконавчої служби. На наш погляд, авторам проекту потрібно істотно доопрацювати п. 12 Концепції.

Крім того, проект Концепції закріплює, що підготовка правників здійснюється за єдиною спеціальністю «Право». У зв'язку з цим потрібно звернути увагу на одну зі схвалених Кабінетом Міністрів України 23 листоп. 2016 р. змін до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29.04.2015 р. № 266. Проблема полягає в тому, що уряд України надав можливість обіймати посади або проводити види діяльності, кваліфікаційні вимоги до яких передбачають наявність повної вищої або вищої юридичної освіти, тим, хто здобув таку освіту за спеціальністю не лише «081 Право», а й «293 Міжнародне право» та «262 Правоохоронна діяльність». Після обговорення вказаних проблемних питань у Міністерстві освіти та науки України Кабінет Міністрів України 1 лют. 2017 р. затвердив зміни, згідно з якими до вищої юридичної освіти (спеціальність «Право») віднесено тільки спеціальність «Міжнародне право». Тому з урахуванням чинного законодавства є актуальним питання включення до п. 12 Концепції також діяльності на посадах юриста (юрисконсульта) у підрозділах МЗС України.

Д. А. Григоренко, асист.

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА ВИКЛАДАЧА (НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Новелою Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. (далі – Закон) є термін «академічна свобода», що визначається як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-

педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності (ст. 1 Закону). До того ж академічна свобода визнається правом науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) всіх форм власності. Завдання такої свободи – це її реалізація в інтересах особи, суспільства та людства в цілому (п. 1 ч. 1 ст. 57 Закону).

Очевидно, що вітчизняний законодавець передбачив у Законі норми про академічну свободу, попередньо дослідивши досвід Лімської декларації «Про академічну свободу і автономію вищих навчальних закладів», де академічна свобода тлумачиться як свобода членів академічної спільноти, особисто або колективно, у заняттях, розвитку і поширенні знань шляхом науково-дослідної роботи, вивчення, обговорення, документації, виготовлення, створення, навчання, викладання, писання. Усі члени академічної спільноти мають право виконувати свої функції без будь-якої дискримінації і без страху втручання або придушення із боку держави або іншого джерела. Слід додати, що зміст академічної свободи за текстом Лімської декларації дещо ширший, ніж у профільному вітчизняному законі.

На думку Н. Г. Маслової, академічні свободи викладача – це рівень можливої поведінки фахівця згідно зі своїм розумінням професійних завдань і місії даної професії. Вони реалізуються викладачем у закладі чи установі, що провадить освітню діяльність, або в межах індивідуальної педагогічної роботи. Суть академічної свободи викладача полягає в свободі: викладання; проведення наукових досліджень і поширення їх результатів; висловлення власної фахової думки; від втручання у професійну діяльність, тощо.

Цікавою є думка, що принципами академічних свобод є:

- як всередині, так і за межами навчального закладу або науково-дослідної організації допускається повна свобода ставити будь-які питання та прагнути до істини, у тому числі з приводу суперечливих та непопулярних поглядів, незалежно від того, зачіпає чи ні кого-небудь та чи інша точка зору;
- навчальні заклади та науково-дослідні організації не мають права обмежувати академічні свободи для своїх штатних співробітників, а також використовувати їх публічні заяви як

привід для дисциплінарних заходів або звільнення.

З огляду на величезну професійну та соціальну значущість академічної свободи законодавцем встановлені принципи її здійснення. Так, правовими приписами п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону передбачено, що академічна свобода здійснюється, зокрема, на принципах свободи слова і творчості та реалізується з урахуванням обмежень, установлених законом. Отже, межі застосування академічної свободи зумовлені принципами, на яких вона ґрунтується, а саме: межі реалізації принципу свободи слова пояснюють і певною мірою виправдовують обмеження академічної свободи.

Особливу увагу в контексті меж академічної свободи слід приділити ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки задля: запобігання заворушенням чи злочинам; охорони здоров'я чи моралі; захисту репутації чи прав інших осіб; недопущення розголошення конфіденційної інформації або підтримання авторитету і безсторонності суду.

Право на свободу думки й слова закріплено на національному рівні, зокрема ст. 34 Конституції України, нормативними вимогами якої передбачена можливість обмеження законом у здійсненні цих прав за обставин, аналогічних викладеним у ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Цілком логічно, що обмеження щодо академічної свободи співпадають із законодавчими обмеженнями свободи слова.

Слушною є позиція про те, що викладачі обмежені в можливості поширювати інформацію, яка не стосується їхньої професійної діяльності. У своїх публічних виступах допускається висловлювати особисту думку, відмінну від позиції керівництва, але слід при цьому зауважувати, що виступаючий робить заяву від себе, а не від імені своєї установи.

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Побудова правового громадянського суспільства, прагнення до утвердження своєї держави як повноцінного члена європейської спільноти шляхом економічного, політичного та культурного розвитку вимагає в першу чергу міцного фундаменту. На наш погляд, ключовими тут є норми Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., якими закладена нова модель юридичної освіти, спрямована як на підготовку висококваліфікованих кадрів, спроможних на ефективну професійну діяльність, так і на формування особистості людини як громадянина, здатного бути прикладом для всього суспільства.

Так, у п. 23 ч. 1 ст. 1 цього Закону визначено, що якість вищої освіти це рівень набутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. У п. 13 наведено визначення поняття «компетентність». Останнє розуміється як динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Майбутній фахівець галузі права повинен не лише використовувати набуті під час навчання знання, а й має бути спроможним до постійної самоосвіти, саморозвитку. Фахівець з правознавства має володіти уміннями й навичками щодо оперативного опрацювання нової інформації, застосування сучасних інформаційних технологій та технічних засобів як інструментарію щодо отримання нових та додаткових знань, актуальної інформації, підвищення результативності своєї роботи. Тому важливим питанням є розроблення ефективних прийомів та методів викладання юридичних дисциплін, а також перегляд самої сутності системи юридичної освіти, згідно з якою юрист нині сприймається як особа, покликана служити державі, а не гарантувати, утверджувати і захищати права людини. Досягнення за-

значеної мети залежить від правильної організації та методики забезпечення навчального процесу у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) юридичного спрямування, а також визнання та вирішення низки проблем у розумінні юридичної освіти як соціального інституту.

Оволодіння матеріалом будь-якої дисципліни майбутніми юристами багато у чому залежить від правильної організації навчальної роботи. Науковцями та провідними викладачами ВНЗ рекомендовано використання різних способів ефективного освоєння матеріалу: проведення ділових та ролевих ігор, експрес-тести, постановка проблемних задач, використання можливостей експерименту, складання необхідних документів тощо. Не викликає сумнівів, що запровадження зазначених методів підвищує ефективність засвоєння начального матеріалу.

У той же час проведення ділових та ролевих ігор зазвичай здійснюються в рамках однієї навчальної дисципліни, що не дозволяє зіставити та застосувати отримані вміння і навички в умовах, більш наближених до життєвих ситуацій. Ці проблеми виникають у тому числі й через запровадження жорсткої спеціалізації та надмірного дрібнення фундаментальних юридичних знань на невеликі напрями, хоча такий підхід потрібен і для поглибленого вивчення важливих аспектів юридичних знань. Тому необхідним є пошук такого балансу, коли всі спеціалізовані напрямки навчальних дисциплін будуть гармонічно систематизовані та упоряджені.

Зазначений підхід при всіх його позитивних моментах (концентрації, мобілізації людської діяльності у строго визначеному напрямку) позбавляє гнучкості мислення, не дає змогу використовувати різні точки зору. На нашу думку, можливість для співпраці та інновацій надає міждисциплінарна освіта, яка динамічно поєднує окремі сфери навчання в юридичному навчальному закладі для вирішення сучасних проблем, що стоять перед юристом, та й перед суспільством у цілому. Тобто йдеться не про підготовку юриста з усіх галузей знань (очевидно, що неможливо бути високопрофесійним юристом одночасно у всіх галузях права), а про погодження програм різних навчальних курсів та запровадження спільних міждисциплінарних заходів у рамках навчально-

го закладу, які дозволять застосовувати отримані знання та професійні навички в умовах загальної картини юридичної діяльності. Оскільки, не зважаючи на обов'язковість законів України, юриспруденцію не можна назвати точною наукою, в якій завжди є однозначно правильне вирішення поставленого завдання, на наш погляд, коректно говорити про існування найбільш аргументованого та допустимого вирішення завдань.

Необхідно також акцентувати увагу на одній з проблем освіти – це відсутність постійного взаємозв'язку викладачів та студентів. У час мобілізації сучасних інформаційних технологій, майже безперервного використання комунікаційних пристроїв, які забезпечують високу швидкість обробки даних та пошук необхідної інформації, отримання освіти переходить на зовсім інший рівень. Однак така чимала кількість даних, причому не завжди правильних, спричиняє скоріше плутанину у судженнях, ніж знаходження необхідної інформації. Тому важливим є комунікаційний зв'язок між викладачами та студентами і в позааудиторний час, наприклад, шляхом використання соціальних мереж та створення спеціальних сторінок по певних дисциплінах. Така форма сприятиме оптимізації навчального процесу та ефективності засвоєння знань студентами.

Викладач, який крім науково-педагогічної діяльності займається також юридичною практикою, суттєво відрізняється від такого, що зосереджений лише на науково-педагогічній роботі. Тому у зазначеному аспекті важливе значення має і постійна самоосвіта викладача, спрямована найперше на удосконалення практичних навичок та набуття сучасних теоретичних знань крізь призму їх цінності для суспільства, підвищення рівня забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

На нашу думку, вирішення зазначених та багатьох інших проблем сприятиме удосконаленню в Україні системи вищої юридичної освіти та методики викладання правничих дисциплін, що базуються на формуванні юридичних навичок, обізнаності щодо питань етики та прав людини, розумінні фундаментальної ролі юриста в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини, а також стандартів доступу до юридичної професії.

СОЦІАЛЬНА МЕТА ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Кожна сучасна людина має власне уявлення про освіту, яка здебільшого існує на повсякденному, життєвому рівні, однак її наукове розуміння є більш складним і об'ємним. Воно починається з усвідомлення мети. Проблема визначення мети освіти простежується з часів античності, проте й нині залишається складною і суперечливою.

Витоки поняття «освіта» слід шукати в ранньому Середньовіччі. Крім того, воно співвідноситься з такими поняттями, як «образ», «образ Божий». У релігійній моделі світу людина розглядається як створена за образом і подобою Бога, а процес її уподібнення Божественному образу розглядається як процес створення людини. Починаючи з епохи Відродження, коли людина сама стає цінністю, освіта розглядається як спосіб її саморозвитку, долучення до культури, формування світоглядних цінностей і установок. Освіта стає способом створення образу особистості. При цьому образ культури проектується на зміст, організацію і методи, використовувані в освіті.

Вважається, що мета освіти має як зовнішню, так і внутрішню спрямованість. Зовнішня мета освіти як соціального інституту полягає в життєзабезпеченні суспільства в конкретно-історичних умовах, у розвитку його продуктивних сил, загальної культури і цивілізованості, в зміцненні громадянського статусу відносин і морально-правових засад членів суспільства. Внутрішня цільова спрямованість освіти полягає в розвитку особистісного потенціалу, в оволодінні міцними знаннями, вміннями і навичками з можливістю їх застосування на практиці.

Натомість у педагогічній і психологічній літературі нерідко зустрічається обґрунтування мети освіти як передачі соціального досвіду від старшого покоління до молодшого, тобто освіта в сучасному суспільстві розуміється як суспільно організований і нормований процес (і його результат) постійної передачі знань і соціально значущого досвіду, під час якого відбува-

ється становлення особистості. Такий підхід до розуміння освіти та її мети, на наш погляд, є занадто загальним і дещо застарілим. Його можна застосовувати до мети навчання, що є частиною освіти, однак не є тотожним їй.

Сучасна мета освіти повинна ставитися більш конкретизовано. Вона має носити історичний характер і формуватися з урахуванням багатьох соціальних і культурних реалій. Отже, мета освіти зміщується з простої передачі досвіду на формування особистості з точки зору її корисності суспільству та здатності бути конкурентною. Отже, виходить, що освіта кардинально відрізняється від навчання. Останнє приносить уміння, але не надає повноти сприйняття. Навчений розум – лише продовження минулого, такий розум не здатний відкрити нове. А саме постійний розвиток та розширення горизонтів надає необхідну користь суспільству.

Слід зупинитися і на сучасних змінах форми обміну знаннями. Так, якщо раніше мова завжди йшла лише про передачу знань, то нині вже необхідно говорити про отримання знань. Оскільки розвиток суспільства і технологій вже не обмежують людину в джерелах інформації, а, навпаки, спонукають її до самостійного знаходження й опрацювання знань. Це зумовлено, по-перше, загальнодоступними джерелами знань, по-друге, конкуренцією в суспільстві, що підтверджується й зміною процесу здобуття вищої освіти, яка реформується в бік збільшення самоосвіти й запровадження дистанційного навчання.

У зв'язку з цим в останнє десятиліття все більше використовується змішаний підхід до встановлення сутності мети освіти. Відповідно до цього підходу основною метою освіти визначається формування всебічно розвиненої особистості, підготовленої і здатної в конкурентних умовах до відтворення (збереження) і розвитку матеріальної і духовної культури суспільства. Слід додати, що це покладається передусім на саму особистість. Гранична мета будь-якого соціального інституту в такому ракурсі розглядається як виховання особистості на засадах особистісно-формуючого знання.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ (ПЕРСПЕКТИВИ) РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ

Методологія юридичної науки, загальні об'єкт, потреби комплексного дослідження соціальних процесів сприяють подальшій інтеграції і диференціації наукового знання, передусім при дослідженні стикових, суміжних наукових проблем. Враховуючи це, можна виділити декілька шляхів удосконалення юридичної наукової діяльності:

- прагматичність, що не повинна затьмарювати проведення фундаментальних юридичних досліджень, без результатів яких неможливо досягнути стратегію розвитку;

- інтеграція, взаємопроникнення, узгодженість, взаємна перевірка істинності отриманих результатів на міждисциплінарному рівні, що спрямовано на створення цілісної наукової картини правової сфери світу;

- розуміння варіативності й альтернативності перспектив правового розвитку, що зумовлює необхідність докорінної перебудови методологічної бази юриспруденції, наявних парадигм, методологічних підходів, методів, дослідницьких програм і методик, перш за все за рахунок їх комплексного застосування, а також можливостей використання комп'ютерних технологій, математичного і соціального моделювання;

- прагматична орієнтованість наукових досліджень, що означає комплексне вивчення актуальних соціально-правових проблем. Принциповим для багатьох юридичних наук, особливо нормативних (галузевих), є переорієнтування з теоретизування, аналізу і тлумачення нормативно-правових актів на проведення емпіричних досліджень, зокрема, конкретно-соціологічних, соціально-психологічних і психологічних на основі використання методів математичної статистики, математичного моделювання тощо;

- прогностичний характер наукових юридичних досліджень, що не тільки пояснюють і описують наявний стан речей, а й виявляють імовірні варіанти подальшого розвитку подій,

здійснюють їх оцінку. Причому такий прогноз не повинен мати тільки короткочасний, «тактичний» характер, він мусить бути розрахований на довгострокову перспективу, відбивати «стратегію» і альтернативність правового розвитку;

- критичність наукових досліджень, які покликані виявляти не тільки позитивне в соціальному і правовому розвитку, а й його негативні риси, що вимагає від вчених прояву певної громадянської сміливості, що, у свою чергу, потребує забезпечення їх соціальної захищеності, підвищення соціальної відповідальності за істинність, достовірність і обґрунтованість результатів досліджень, забезпечення об'єктивності їх оцінки. Вирішення цих завдань вимагає зміни форм організації юридичної науки і підготовки юридичних наукових кадрів, стимулювання праці вчених, її технічного і фінансового забезпечення;

- суттєве розширення емпіричної бази досліджень, яка не може бути обмежена вітчизняним досвідом соціального розвитку, а має охоплювати досвід інших країн, різних цивілізацій. У цьому контексті, звісно, важко переоцінити роль і значення порівняльних досліджень, що дозволяють не тільки виявити різноманітні способи вирішення соціальних проблем, а й оцінити їх ефективність, розробити механізми і процедури рецепції цього досвіду для забезпечення внутрішнього розвитку. Порівняльний аналіз спрямований і на виявлення глобальних проблем, закономірностей, тенденцій розвитку, забезпечення прояву їх позитивних рис у внутрішньому розвитку і, навпаки, створення ефективних механізмів попередження негативних впливів.

І. В. Ігнатенко, канд. юрид. наук, асист.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Згідно з положеннями Закону України «Про вищу освіту» (п. 23 ст. 1, ст. 16) система забезпечення вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) якості освітньої діяльності та вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) передбачає дотримання процедур і вжиття заходів щодо оцінювання

здобувачів вищої освіти, встановлення рівня отриманих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей відповідно до стандартів вищої освіти.

Нині із метою посилення контролю за його якістю освітнього процесу розроблена системи стандартизованого тестового контролю академічної успішності, яку слід продовжувати і вдосконалювати, адже тестування є головною формою перевірки рівня знань студентів. У цьому напрямку кафедри вже розпочали конкретну методичну й організаційну роботу щодо обрання і опробування засобів тестування знань студентів.

Зокрема, вже впроваджується комп'ютерне тестування. Однак воно не замінює традиційних методів контролю знань студентів, а доповнює їх, дозволяє суттєво скоротити витрати часу при обробці результатів, формує бази даних щодо успішності, дозволяє отримати результати відразу після завершення тестування. За допомогою комп'ютерних технологій і завдань у тестовій формі можна створювати сучасні навчальні системи.

Крім того, комп'ютерне тестування – зручний інструмент для викладача, оскільки скорочує його час на перевірку знань студентів (у порівнянні з традиційними методами контролю) і озброює його аналітичною інформацією, що дозволяє більш раціонально організувати процес навчання. Одна з основних вимог до комп'ютерних тестів – багатоваріантність. Вона повинна бути двох типів. Розглянемо перший, який передбачає поєднання за тематикою завдань і порядком їх представлення. Реалізація цієї вимоги знімає відразу дві організаційні проблеми: списування і запам'ятовування відповідей.

Справедливість оцінювання досягається створенням однакових умов участі у тестуваннях, своєчасним інформуванням учасників щодо програми тестування, а також забезпеченням відповідної якості тестових завдань, інструментами чого, зокрема, є: 1) процедура тестування; 2) когнітивні тести. Виходячи з цього кафедри при розробці тестових завдань мають орієнтуватися, перш за все, на здобувачів вищої освіти. При цьому найефективнішою і поширеною є таксономія Блума, згідно з якою для оцінки складності тестового завдання використовують чотири основні критерії, а саме знання, розуміння, застосуван-

ня, оцінка, які на практиці знаходять своє відображення у відповідних літерах, що означають певний рівень складності: А (найнижчий когнітивний рівень, що передбачає наявність знання – здатності лише згадати відповідний матеріал); В (розуміння – можливість відтворити отримані знання); С (застосування); D (обґрунтування, аналіз).

Отже, відповідно до цієї таксономії мисленнєві операції поділяються на два рівні: мисленнєві операції високого рівня – це аналіз, синтез, оцінювання та мисленнєві операції низького рівня – знання, розуміння, застосування. Підготовчий етап у побудові змістової матриці тесту полягає у формулюванні конкретизованих навчальних цілей, що визначається конкретними навчальними результатами. Необхідно підкреслити, що наявність матриці тесту є вихідною умовою, без виконання якої набрані тестові завдання не можуть називатися інструментом вимірювання. Матриця допомагає визначити, який об'єм матеріалу долучено до тесту та на чому саме зроблено наголос. Зазвичай «знання та навик» поділені на дві чи більше різних категорій, які можна об'єднати і створити так звану тестову матрицю. Ці категорії називають «вимірами» тестової матриці: вимір змісту, вимір розумових операцій (чи «поведінки») і вимір умінь.

При розробці системи тестового контролю кафедрам належить виходити з того, що критеріями якості тестового завдання мають бути: валідність (тести повинні давати можливість приймати валідні (обґрунтовані) рішення за їх результатами, тобто тестове завдання мусить розроблятися відповідно до таксономії (програми), стосуватися відповідного аспекту навчальної програми; надійність (кожне завдання забезпечує послідовне розмежування (дискримінацію) слабких і сильних студентів); об'єктивність (у всіх студентів рівні можливості продемонструвати, що вони в змозі зробити); ефективність (тестові завдання мають надати найбільше інформації про знання студента за якомога менший період часу); прийнятність (тестові завдання вважаються загалом справжнім і валідним представленням відповідних знань у певному соціально-політичному контексті).

Таким чином, тестові завдання – це будівельні блоки те-

стів, кожен з яких має докладатися до валідності тесту. При цьому знання та розуміння необхідні для того, щоб дати правильну відповідь та бути релевантними; а отже, слід завдання формулювати чітко і недвозначно. Правильна відповідь повинна справді означати, що студент отримав знання і досяг розуміння, перевірити які має це тестове завдання, без випадкових підказок у тексті завдання чи (якщо йдеться про тестові запитання з варіантами відповідей) не функціональних відволікаючих варіантів (неправильних відповідей).

Авторам тестових завдань слід постійно пам'ятати про два важливі запитання, які визначають якість тестового завдання, яке вони створюють: 1) яка мета тесту, для якого я пишу тестове завдання, і чи зміст цього тестового завдання відповідає такій меті?, а також 2) чи формулювання цього завдання і його технічне представлення такі, що воно недвозначно і надійно визначить підготованих студентів і непідготованих?

Застосування тесту як інструменту оцінювання вимагає від викладача знань теорії тестування, вмінь і досвіду аналізу результатів та оцінювання навчальних досягнень студентів. Цей спосіб вимірювання навчальної успішності студентів суттєво відрізняється від традиційного, тобто яке відбувається за допомогою відкритих запитань і суб'єтивно-об'єктивного оцінювання компетентності студента з тієї чи іншої теми. Правильно побудований і добре складений тест, що відповідає не тільки предмету навчання, а й його завданням, може стати одним з основних інструментів вимірювання академічної успішності студентів.

Отже, кафедрам необхідно розробити адекватний алгоритм поточного і підсумкового контролю рівня знань як важливого елемента системи якості освіти, зорієнтованого на комп'ютерне оцінювання з використанням контентних програм аналізу.

В. М. Ісакова, канд. юрид. наук, асист.

СОЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У сучасному динамічному світі вища освіта виступає чи не найвагомим чинником формування цілісної особистості,

інтелектуального, культурного, духовного та економічного потенціалу суспільства. На неї покладаються завдання не лише виховання кваліфікованих працівників у різних галузях виробництва, а й становлення повноцінної особистості студента. Саме тому розвиток держави великою мірою залежить від високого ступеня організації системи вищої освіти, а результативність структурних перетворень і реформ – від якісної підготовки майбутніх фахівців. Система освіти (особливо вищої) повинна задовольняти потреби і прагнення молоді, формувати нову систему цінностей. Отже, доступну і якісну вищу освіту слід визнати пріоритетом державної політики в гуманітарній сфері.

Питання функціонування й організації системи вищої освіти, її модернізації відповідно до загальносвітових стандартів, пристосування до економічних перетворень були предметом вивчення багатьох вітчизняних науковців, зокрема, М. О. Андрєвої, І. С. Каленюка, О. В. Кукліна, Л. І. Цимбала, К. В. Корсака та ін.

Соціальні принципи організації вищої освіти є одним з найважливіших елементів даної системи. «Взаємодія особистості і ВНЗ спрямована на формування і розвиток гармонійного, активного і компетентного громадянина, здатного на збереження і примноження духовно-моральних, соціокультурних, політико-економічних цінностей держави і людства» [1, с. 19]. Через це гуманізація вищої освіти є одним з пріоритетних напрямків розвитку сучасної освіти.

Крім здобуття кваліфікованого рівня професійних знань і навичок, вища школа виконує ще одну важливу функцію – соціалізації молоді. Як соціальний інститут вища освіта стає ресурсом соціальної мобільності молоді, кар'єрного зростання спеціалістів. «Специфічність процесу соціалізації молоді людини в системі вищої освіти полягає в тому, що він відбувається цілеспрямовано, систематично, планомірно, за допомогою певного кола осіб: педагогів, однокурсників, керівників практики, співробітників, батьків. Цей соціальний інститут поширює панівну в суспільстві ідеологію, відображає у своїй структурі й функціонуванні суспільні відносини та є одним із важливих засобів забезпечення спадкоємності поколінь, соціальної безперервності» [5, с. 485]. Отже, вища освіта – це не лише оволодіння відповідним рівнем кваліфікації

для майбутнього працевлаштування, а й становлення самостійної, цілісної особистості, яка може адекватно визначитися із власними соціальними ролями і зайняти своє місце в суспільстві.

У сучасній системі функціонування вищої освіти в Україні можна виділити наступні принципи:

– повнота прав громадян на отримання вищої освіти. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (далі – Закон) держава гарантує здобуття вищої освіти усім, незалежно від статі, віку, громадянства, національності, віросповідання тощо. «Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, крім випадків, установлених Конституцією та законами України» [3; 4].

Окремо варто виділити право навчання у ВНЗ осіб з особливими потребами. У контексті соціалізації особистості навчання таких осіб у ВНЗ є особливо актуальним, оскільки, по-перше, сприяє розвитку особистості, підвищенню її соціального статусу, захищеності, а по-друге, є свідченням демократичності суспільства. «На сучасному етапі розвитку України постало питання про вдосконалення системи спеціалізованої освіти, що пов'язано з новим розумінням особистісного розвитку дітей та молоді з особливими потребами, з новим ставленням суспільства до них, необхідністю продуктивного вирішення проблеми їх соціалізації та інтеграції у суспільство» [1, с. 23].

Також Закон забезпечує право на вищу освіту особам, які потребують соціальної підтримки, покладаючи на державу обов'язок їх повного або часткового фінансового забезпечення та утримання в період навчання у ВНЗ (ст. 4) [3; 4];

– принцип гуманізму та демократизму. Крім формування цілісної, свідомої особистості, вища освіта орієнтована на зміцнення національної єдності, формування в молодого покоління національної самосвідомості. У той же час ці завдання повинні виконуватися, враховуючи загальнолюдські духовні цінності. Принцип демократизму полягає у визнанні повноправними суб'єктами освітнього процесу студентів і викладачів, кожен із них може брати участь у вирішенні проблем навчально-виховного процесу в межах своєї компетенції, має право вибору як навчального закладу, так й індивідуальних форм досягнення мети;

– органічний зв'язок із національною історією, культурою, традиціями. Цей принцип передбачає розвиток студентів поваги і гордості за власні історію й культуру, а також шанобливого ставлення до культурно-історичних традицій національних меншин, що проживають на території України;

– принцип незалежності вищої освіти від громадських і релігійних організацій, політичних партій. «Реалізація цього принципу забезпечується конституційною вимогою про недопустимість втручання у навчально-виховний процес закладу освіти політичних, громадських і релігійних об'єднань» [2];

– принцип світськості й науковості передбачає формування у молоді наукового світогляду (крім ВНЗ духовного чи релігійного характеру). Дотримуючись принципу поваги до релігійних поглядів викладачів і студентів, разом із тим система вищої освіти орієнтована на наукові знання про природу, людину, суспільство, які не рідко суперечать традиційним релігійним уявленням. Тому навіть спеціальні курси, присвячені релігійним проблемам, повинні виходити з рівноправності релігій, що дозволяє виховувати толерантне ставлення студента до носіїв різних релігійних вірувань згідно з фундаментальним положенням Конституції України про свободу совісті.

Важливим елементом системи вищої освіти є соціальні принципи її організації та функціонування. Вони відображають загальнодержавні тенденції інтегрування в світову наукову та освітню систему, гуманістичні та демократичні принципи організації держави та суспільства. Ці принципи створюють рівні можливості для здобуття кваліфікованої освіти всіх громадян, їх професійної підготовки, що забезпечує державу кваліфікованими кадрами, а також формують у студента високі духовні та морально-етичні принципи та переконання.

С п и с о к п о с и л а н ь

1. Андреева М. О. Вища освіта осіб з особливими потребами як умова гуманізації українського суспільства. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. Вип. 32. С. 18–25.

2. Бодунов Є. Р. Принципи вищої освіти. URL:

<http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/307-pryntsypy-vyshchoyi-osvity-v-ukrayini-bodunov-ye-r>

3. Про вищу освіту : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2984-III. Голос України від 05.03.2002 р. № 43.

4. Про вищу освіту : проект Закону України від 6 січ. 2012 р. № 9655-2. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

5. Пшенична Л. В. Вища освіта – дієвий механізм соціалізації молоді. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 3. С. 480–489.

6. Холявко Н. І. Вища освіта як визначальний чинник суспільного розвитку. Економічний форум. 2014. № 2. С. 285–290.

Г. В. Коваленко, асист.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА КАФЕДРІ ЛОГІКИ В РАМКАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРЕДИТНО-ТРАНСФЕРНОЇ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Реформи, що проводяться нині в Україні, ставлять перед нами нові завдання. У зв'язку з набранням чинності законів України «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» та прийняттям у процесі їх імплементації низки інших актів, які внесли суттєві зміни в усталені підходи діяльності вищої школи, почались масштабні перетворення у сфері вищої освіти, що вимагають від викладачів зусиль для модернізації навчального процесу і виконання приписів законодавства.

В організаційному забезпеченні навчального процесу кафедра використовує всі документи, регламентовані чинною нормативною базою щодо вищої освіти, адаптовані й доповнені з урахуванням особливостей цієї системи. На кафедрі проходять методичні та наукові семінари для ознайомлення її співробітників зі змістом і умовами впровадження Європейської кредитно-трансферної накопичувальної системи (ЄКТС), досвідом зарубіжних країн по реформуванню освітньої галузі.

Компетентнісний підхід до вищої освіти означає, що її результатом має бути готовність випускника до проведення професійної діяльності. Він повинен мати не тільки знання, уміння і

навички за своєю спеціальністю, а й певні особистісні якості: мотивації до продуктивної діяльності, високий рівень інтелекту та ін. Тут необхідна оптимізація освітнього процесу і розвиток пізнавальної діяльності студентів як необхідної складової професійного зростання. Тому в зв'язку з модернізацією системи якості освіти розпочата робота щодо оновлення банків матеріалів для проведення контролю якості та оцінювання. Отже, виникла необхідність у складанні тестових завдань різного типу, в тому числі для тренінгу з розвитку інтелектуальних здібностей.

Інноваційна освітня діяльність має передбачати оптимізацію процесу навчання і розвиток педагогічної співтворчості, спрямованої на індивідуалізацію навчання, визначення його індивідуальних траєкторій (самостійне навчання), що сприятиме удосконаленню змісту освіти, дидактичному обґрунтуванню організації і структурування, використанню різних видів інформації, адаптації змісту навчального матеріалу до особливостей навчальних запитів студентів, розробці та впровадженню в навчальний процес нових оригінальних навчальних продуктів. Робота викладачів кафедри здійснюється згідно з Планом заходів реалізації стратегії розвитку нашого вузу, а саме – це розробка: Навчального електронного інформаційного комплексу (НЕІК) (I курс, заочна форма) для дистанційного навчання з дисципліни «Логіка»; теоретико-методичного матеріалу з підготовки тестування з незалежного оцінювання знань студентів IV курсу для НЕІК; тестів для незалежного оцінювання знань студентів IV курсу для НЕІК; електронних підручників і довідників, мультимедійних засобів навчання тощо.

Необхідно зазначити, що на кафедрі викладання навчальної дисципліни «Логіка» здійснюється відповідно до вимог ECTS для студентів (галузь знань: 0304 «Право», 0302 «Міжнародне право»; освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»; напрям підготовки 6.030401 «Правознавство», 6.030202 «Міжнародні відносини») для студентів I курсу денної та заочної форм навчання. Також викладається новий курс «Практикум з логіки для ЗНО» для студентів IV курсу.

Велика увага приділяється керуванню та організації самостійної роботи студентів: забезпечення самостійної роботи студентів розробленими кафедрою навчально-методичними за-

собами; визначення індивідуальних завдань із вивчення конкретних питань навчального курсу; проведення групових й індивідуальних консультацій; залучення студентів до роботи в наукових гуртках, наукових студентських конференціях, круглих столах; проведення додаткових консультацій для студентів.

Щодо самостійної роботи, то це такий вид діяльності, у ході якої студент, керуючись спеціальними методичними вказівками викладача, отримує й удосконалює знання, уміння й навички: навчається застосовувати логічні закони, прийоми й операції на практиці у процесі міркування, що розвиває його інтелектуальні здібності й має предметно-практичну спрямованість для формування компетентності, яка вимагає динамічної комбінації знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних якостей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність.

Забезпечено також навчальний курс «Логіка» програмою та навчально-методичним посібником, підручником, словником логічних термінів, хрестоматією, тестовими завданнями. У наявності електронні версії всього навчально-методичного комплексу. Розроблені і запроваджені матеріали до інформаційного пакету студента – це пакети: завдань для самостійної роботи; тестів для поточного контролю та методичні рекомендації щодо них.

Кафедра активно і постійно співпрацює з фахівцями Центру інформаційних технологій вузу для оновлення інформації з дистанційної оцінки знань та елементів інтерактивного спілкування.

Отже, для якісного забезпечення освітнього процесу викладачі мають продовжувати брати активну участь у розвитку стандартизованого НЕІК, який перебуває в стані оновлення. Це має особливе значення тому, що головна мета сучасної освіти спрямована на результати навчання, зміну знаннєвого підходу в навчанні на компетентнісний.

МОНІТОРИНГ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ

Відкритість вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) для суспільства є умовою уникнення згубного самоізоляціонізму та сприяє забезпеченню ефективного моніторингу якості вищої освіти. Тож рівень відкритості ВНЗ має бути першочерговим предметом цього моніторингу. А це означає, що саме аналіз інформаційних ресурсів (йдеться про сайт/сайти) ВНЗ, що адресуються суспільству, – це пріоритетне завдання при здійсненні моніторингу забезпечення якості вищої освіти у відповідному ВНЗ. Разом з тим варто звертати увагу на те, наскільки ВНЗ намагаються підлаштовуватися під тимчасову кон'юнктуру, та чи впливає це на забезпечення якості вищої освіти в межах всієї цієї системи. Тобто важливо розрізняти при проведенні моніторингу політики відкритості ВНЗ та елементів недобросовісної реклами.

Моніторинг якості вищої освіти повинен здійснюватися на постійній основі. Так, неприпустимо давати рейтинги ВНЗ (університетів), зокрема щодо забезпечення якості вищої освіти, спираючись при цьому на результати моніторингу лише кількох місяців. Довіра до такого рейтингу є незначною, а можливість маніпулювання ним є надзвичайно високою, тому він має бути системним, повним та незалежним від суспільно-політичної кон'юнктури, повинен звертати увагу на наявність можливих суперечностей між різними процедурами, які декларуються як такі, що покликані забезпечити якість вищої освіти та право людини на отримання освіти. Моніторинг має чітко відокремлювати процедури, скеровані на забезпечення належної якості освіти та формування відповідного клімату, від процедур, які декларують забезпечення прав здобувачів вищої освіти. У цьому розумінні даний моніторинг має бути захищеним від суспільно-політичної кон'юнктури [2, с. 21]. Це може видатися сторонньою рекомендацією щодо організації та проведення моніторингу якості вищої освіти. Проте варто зважати на те, що на вибір показників та підходів до моніторингу нерідко впливають

саме відповідні суспільно-політичні кон'юнктури, що часто визначаються громадською думкою, яка може носити деструктивний характер. Тому моніторинг не повинен йти у фарватері мінливих суспільних настроїв та очікувань, якими, на жаль, іноді доволі легко можна маніпулювати.

Важливо уникати абсолютизації оцінки формальних показників та результатів, які відображають академічні успіхи студентів (випускників) та формальні показники успішності ВНЗ у цілому; виключна оцінка формальних показників та результатів перешкоджає виявляти негативні тенденції та не дозволяє справедливо порівнювати різні вищі, які мають неоднакові стартові можливості. Така ситуація містить передумови для формування негативних тенденцій у питанні забезпечення якості вищої освіти в системі вищої освіти в цілому [1, с. 16]. Вона не сприяє забезпеченню відповідних умов для формування конкурентного середовища в цій системі. Моніторинг має підтримати ті зусилля провінційних ВНЗ, наслідки та результати яких можна буде виявити тільки за кілька років, та не дозволяти провідним ВНЗ країни тішитися певним досягнутим станом. Отже, моніторинг має слугувати динаміці, а не фіксуванню лише певного статичного стану справ.

Вважаємо, що моніторинг повинен давати як об'єктивну оцінку конкретному ВНЗ щодо забезпечення в ньому відповідної якості вищої освіти, так і відповідь на питання про ефективність урядової політики в царині вищої освіти; він має бути незалежним від державних інституцій. Саме це має змушувати нас до переосмислення природи, статусу та функцій Національного агентства з забезпечення якості вищої освіти та значення і ролі незалежних агенцій. Іншими словами, забезпечити ефективний моніторинг можна лише в умовах функціонування відповідної мережі незалежних агенцій, які можуть ефективно функціонувати саме у співпраці з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, яке має проводити акредитацію таких агенцій.

Розмірковувати про ефективну систему моніторингу взагалі можна в тому разі, якщо результати моніторингу будуть трансформуватися у висновки, на основі яких мають ухвалюватися відповідні рішення. Без останнього заявляти про доцільність та

ефективність моніторингу якості вищої освіти не має сенсу. Інституція, яка здійснює моніторинг інституційних суб'єктів вищої освіти, має знаходитися в системі, яка вже передбачає і очікує на результати моніторингу. Отже, результати незалежного моніторингу мають створювати передумови для ухвалення відповідальних рішень владними органами, яких поки що катастрофічно бракує.

С п и с о к п о с и л а н ь

1. Хриков Є. М. Теоретико-методологічні засади моніторингу професійної підготовки. URL: <http://www.profosvita.org.ua/ru/career/articles/2.html>

2. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом. Київ: Знання, 2006. 365 с.

В. І. Ковтун, канд. юрид. наук, асист.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Знання – головне благо, яке має свою вартість, але той, хто не досягнув його, часто не може усвідомити його користі.

Фрідрік А. Гаєк

Право на освіту визнається одним із фундаментальних позитивних прав людини і громадянина. Своє юридичне закріплення воно отримало також і на конституційному рівні. Так, ст. 53 Конституції України визначає, що кожен має право на освіту, тобто можна стверджувати про відсутність обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Основний Закон України формулює позитивну відповідальність держави в реалізації цього права, закріпивши за нею обов'язок забезпечення: 1) доступної й безоплатної дошкільної, повної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; 2) розвитку таких форм освіти, а також позашкільної освіти, післядипломної освіти,

різних форм навчання; 3) надання державних стипендій і пільг учням і студентам; 4) безоплатного здобуття на конкурсній основі вищу освіти в державних і комунальних навчальних закладах; 5) навчання рідною мовою чи її вивчення в державних і комунальних навчальних закладах громадянами – представниками національних меншин в Україні та ін.

Право на освіту включає чотири фундаментальних положення: 1) конкретне суб'єктивне право на освіту; 2) навчання; 3) освіту; 4) релігійні і філософські переконання (ст. 26 Загальної декларації з прав людини 1948 р., ст. 2 Протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права тощо).

Актуальними є і позиції, які були розроблені під час діяльності Робочої групи з прав людини Конституційної комісії України з модернізації, розд. 2 Конституції України. Так, приведення конституційний тексту відповідно до сучасних міжнародних документів, враховуючи європейські наміри нашої держави. Окреме місце посіла конституційна норма під назвою «право на освіту». Це такі позиції.

1. Кожен має право на освіту, а також на доступ до професійної підготовки й підвищення кваліфікації.

2. Повна загальна середня освіта в навчальних закладах державної і комунальної форм власності є безкоштовною.

3. Держава забезпечує доступність дошкільної, поза-шкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної і післядипломної освіти в навчальних закладах державної та комунальної форм власності; надає на основі закону державні стипендії учням і студентам.

4. Громадяни, інші прирівняні до них особи мають право безоплатно здобути вищу освіту в навчальних закладах державної та комунальної форми власності на відкритій конкурсній основі.

5. Випускникам закладів освіти приватної форми власності гарантуються, щонайменше, такі самі права, як і випускникам закладів освіти державної і комунальної форми власності.

6. Громадянам, які належать до корінних народів і національних меншин, держава забезпечує право на навчання рід-

ною мовою чи на вивчення рідної мови у визначених законом навчальних закладах державної і комунальної форм власності або через національні культурні товариства шляхом формування фондів, цільових програм.

Досить драматичним стало опрацювання Робочою групою нової редакції конституційного права на освіту. Вона більшістю голосів від присутніх відмовилася записати у проект норму про те, що обов'язковість освіти має стосуватися лише неповної середньої освіти (дев'ять років навчання), хоча зробити обов'язковою лише неповну середню освіту свого часу переконував Робочу групу з прав людини Конституційної асамблеї України президент Академії педагогічних наук України В. Кремінь.

Як зазначалося вище, Робоча група також відмовилася записати у законопроект норму про те, що в Україні визнається і гарантується академічна свобода, з якої мало б випливати право університетів на організаційну і матеріально-фінансову автономію. Хоч як це не дивно, але й проти академічної свободи, водночас і можливості накладання обмежень на сферу професійного використання свободи вираження поглядів у літературі, мистецтві та науці рішуче виступила Академія вищої школи України. Отже, сформульована у вигляді конституційної норми заборона посягати (через накладання обмежень) на свободу літератури, мистецтва і науки була викладена лише в альтернативній версії проекту від представника УГСПЛ (Всеволод Речицький) і увійшла в додаток. Пропозиції були такі.

1. Загальна середня освіта є обов'язковою.
2. Академічна свобода, матеріально-фінансова й організаційна автономія університетів, незалежно від їх форм власності, гарантується Конституцією та законом.
3. Держава зобов'язується в межах своїх бюджетних та інших матеріальних ресурсів і можливостей вжити всіх можливих заходів, щоб поступово забезпечити повне здійснення цього права.

Враховуючи сказане, слід зазначити, що освіта – це надзвичайно важливий фактор економічного, соціального й духовного прогресу суспільства, необхідна складова розвитку кожної людини, її культури і благополуччя. Сучасні інтеграційні процеси

впливають на формування освітньої парадигми європейських країн, зокрема України. Нині поширилися тенденції до реформування освіти на всіх рівнях. Надзвичайно актуальними є напрацювання представників Конституційної комісії України, які є європейськими за духом і затребуваними населенням України.

М. С. Ковтун, *канд. юрид. наук, асист.*

НОВІ ФОРМИ ПРАКТИЧНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИКИ ЇХ ВИКЛАДАННЯ В СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

За сучасних умов навчальний процес вимагає постійного вдосконалення. Тому ситуація в підготовці високопрофесійних юристів потребує докорінної зміни стратегії і тактики навчання у вищій школі. На цьому наголошується і в проєкті Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії (далі – Концепція), що зараз широко обговорюється.

Так, у п. 22 Концепції акцентується увага на необхідності запроваджувати новітні методики викладання у правничій школі, зокрема, впровадження мережевих освітніх технологій та елементів методики навчання для дорослих (постановка навчальних цілей, робота в малих групах з використанням кейсів, обговорення практичних аспектів застосування набутих знань під час навчання), а навчальні заняття з професійно-орієнтованих дисциплін освітньої програми підготовки правника повинні включати до себе розв'язання практичних завдань, розгляд судової практики, підготовку письмових робіт (зокрема, процесуальних документів).

Найбільш ефективними методами в засвоєнні студентами знань є активні методи навчання, які скеровані на безпосереднє залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності. Суть їх полягає в тому, щоб забезпечити виконання студентами завдань, у процесі вирішення яких вони самостійно оволодівають уміннями і навичками.

Активні методи якнайкраще реалізуються у таких формах практичних та семінарських занять, як «круглий стіл», «семінар-тренінг», «рольові ігри», «моделювання ситуацій», «дослідження кейсів» тощо. Викладач має обирати ті форми навчання, які найбільш повно відповідатимуть темі та цілям заняття. Дослідимо особливості кожної з цих форм.

Така форма заняття, як «круглий стіл» побудована на дискусії між студентами, де роль викладача – її моделювання. Викладач повинен відкрити «круглий стіл», визначити його мету та завдання, спрямовувати дискусію та підвести підсумки роботи.

Також «круглий стіл» може проводитися з запрошеними практикуючими фахівцями (суддями, адвокатами, прокурорами тощо). Така форма є дуже ефективною для засвоєння студентами нових знань, оскільки останні можуть задавати запитання фахівцям та отримувати на них відповіді, обговорювати з фахівцями проблемні питання за темою заняття. Викладачу вкрай важливо підтримувати атмосферу вільного обговорення та уникати перетворення такої форми заняття на одноособову доповідь запрошеного фахівця.

«Семінар-тренінг» є новітньою формою навчання, яка широко застосовується у післядипломній освіті при підвищенні кваліфікації, однак може бути не менш ефективною і для студентів. Ця форма успішно апробована викладачами кафедри адміністративного права нашої Alma Mater під час викладання сертифікатної програми «Медичне право». Таке заняття може поділятися на декілька складових частин: доповідь викладача щодо проблематики заняття (яке бажано супроводжувати презентацією), дискусія, робота аудиторії в малих групах під час вирішення завдань, що поставлені викладачем, спільне обговорення отриманих результатів, підведення підсумків (як варіант – проведення контрольного тестування). Студенти мають можливість зануритися у проблематику заняття, набути нових знань від викладача, самостійно визначити проблемні питання, отримати навички колективної праці у малих групах та ведення дискусії. Викладач, у свою чергу, може виявити лідерів студентської групи, провести оцінювання знань, засвоєних студентами під час заняття.

Сучасною формою є навчання через співпрацю. Це характерно для таких форм, як «рольові ігри» та «моделювання ситуацій». Як правило такі заняття проводяться з розподіленням студентської групи на декілька малих груп, які отримують різні завдання.

Застосування таких форм дає можливість студентам ефективно засвоїти навчальний матеріал, виробити здатність сприймати різні точки зору, уміння співпрацювати та вирішувати конфлікти в процесі спільної роботи.

При проведенні «рольової гри» чи «моделюванні ситуації», наприклад, судового засідання, студенти мають змогу «приміряти» на себе ролі суддів, адвокатів, прокурорів. Однак для цього вони повинні ретельно підготуватися, щоб моделювання судового засідання якомога більше наближалось до реальної ситуації і, відповідно, до норм матеріального та процесуального права.

Викладач має визначити формат гри чи моделювання ситуації, навести фабулу справи, розподілити ролі. Під час гри решта аудиторії, яка спостерігає, має аналізувати дійство, виявляти помилки, допущені учасниками гри. Після закінчення гри проводиться обговорення.

Ще одним прикладом використання інтерактивних методів навчання є «дослідження кейсів». Цей метод активно застосовується у світі. Побудова кейсів базується на реальних фактичних матеріалах чи реальних судових справах. Студенти аналізують ситуацію, що наявна у кейсі, визначають сутність проблеми, пропонують основні шляхи її вирішення та вибирають кращий варіант. Важливість кейс-методу обумовлена тим, що він відображає не лише практичну проблему, а й мобілізує комплекс знань, який необхідно використати при її вирішенні, а також суміщує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що, безумовно, свідчить про ефективність реалізації сучасних завдань системи освіти.

Роль викладача при застосуванні кейс-методу полягає у розподіленні студентів на малі групи, забезпеченні їх вихідними даними (тобто кейсами), контролем за виконанням завдання та перевіркою одержаних результатів. Важливо, щоб студенти са-

можливо робили остаточні висновки на підставі отриманих результатів та всі студенти, в тому числі які не були задіяні у розв'язанні конкретного кейсу, брали участь в обговоренні.

Усі ці форми занять для студентів є реальною практикою формування своєї точки зору, осмислення системи аргументації, тобто перетворення інформації в знання, а їх у переконання та погляди. Колективна форма взаємодії і спілкування вчить студентів формулювати думки професійною мовою, оволодівати навичками спікера, слухати, чути і розуміти інших, коректно і аргументовано вести діалог та дебати, що вкрай важливо для майбутніх юристів.

Активне впровадження в навчальний процес таких нових форм навчання буде сприяти розвитку компетентностей студентів. І це стосується, передусім, загальних компетентностей, які закладені у проєкт Концепції, – це, зокрема: здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, творчого мислення і генерування нових ідей; уміння планувати, організовувати і контролювати свою діяльність; уміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати; навички збору і аналізу інформації; вміння працювати самостійно та у команді колег за фахом; здатність приймати неупереджені й мотивовані рішення тощо.

Стосується це і спеціальних компетентностей, які охоплюють теоретичні й прикладні знання студентів у різних галузях права, наприклад, навички:

- збору інформації, аналізу юридичної проблеми, побудови юридичної аргументації;
- складання проєктів юридичних документів;
- консультування з юридичних питань та ін.

Отже, нові стандарти вищої юридичної освіти, що закріплені проєктом Концепції, передбачають упровадження нових методів викладання, які сприяють розвитку творчого мислення студентів, самостійному застосуванню ними отриманих знань, розв'язанню нестандартних ситуацій та прийняттю зважених рішень, що на сучасному етапі відповідає вимогам роботодавців до висококваліфікованих правників.

Т. В. Корчева, канд. юрид. наук, асист.

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТУДЕНТІВ: ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ

Освіта – один з найдавніших соціальних інститутів, а у сучасному світі це – складне суспільне явище, сфера передачі, освоєння і перероблення знань і соціального досвіду. Освіта інтегрує різні види навчальної і виховної діяльності в єдину соціальну систему, орієнтує їх на соціальні потреби суспільства.

Як відомо, право на освіту належить до одного з важливих конституційних прав. Воно забезпечує кожному набуття знань, гарантує ефективне функціонування державних і громадських інституцій, сприяє розбудові демократичної, правової держави.

Слід підкреслити, що особливе значення має прийняття Закону України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р. (далі – Закон), який встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів з вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) на принципах автономії ВНЗ, поєднання освіти з наукою та виробництвом із метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для розвитку країни, забезпечення потреб суспільства та держави у кваліфікованих фахівцях.

Цим Законом закріплено (в ред. 30.11.2016 р.), що «Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у ВНЗ (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти; ВНЗ – окремих вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їх

покликань, інтересів і здібностей» (ст. 1 п. 5, 7).

Юридична наука – одна з найстаріших суспільних наук, історично пов'язана з виникненням та розвитком права.

Прийняття нового Закону, визнання європейської інтеграції стратегічним зовнішньополітичним пріоритетом України, розробка Концепції розвитку вищої освіти на період 2015–2025 рр. – все це потребує постановки певних завдань перед вищою школою на шляху до європейського і світового освітнього простору для забезпечення високотехнологічного та інноваційного становлення країни. Зауважимо, що головною проблемою стає підготовка фахівців нової якості, здатних швидко орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя.

З підвищенням ролі права у житті суспільства значно збільшився і престиж юридичної професії. Слід відмітити, що Основними принципами ООН щодо суспільної ролі і місця правника визначено, що юрист – це відкрита та доступна для клієнта особа, яка на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів моральності й професійної етики здійснює діяльність, спрямовану на захист прав та законних інтересів клієнта з урахуванням публічного порядку держави. Отже, основними завданнями вищої юридичної освіти є надання належної професійної кваліфікації у поєднанні із вихованням поваги до прав та свобод людини, підвищення професійних навичок.

В організаційному забезпеченні науково-дослідної роботи в університеті особлива увага повинна приділятися науково-практичним конференціям, круглим столам, презентаціям, семінарам, що сприяє продовженню наукових традицій науковців університету. Додамо, що систематична робота наукових гуртків, проведення конкурсів наукових робіт активізує науково-дослідну роботу.

Розширення масштабів наукової роботи у ВНЗ сприяє тому, що молоді спеціалісти, які оволоділи новітніми знаннями в своїй галузі, швидше розв'язують проблеми практичної діяльності. Той студент, який у процесі навчання пройшов хорошу школу науково-дослідної роботи, зможе розвивати наукові дослідження і впроваджувати їх у практичну професійну діяльність.

Як відомо, наука є найефективнішою сферою капітало-

вкладень. У світовій практиці заведено вважати, що прибуток від капіталовкладень у науку є набагато більшим, ніж прибуток в інших галузях економіки.

Вища юридична освіта повинна динамічно впливати на навколишнє середовище, формуючи цивілізоване демократичне правове поле.

Д. М. Кравцов, *канд. юрид. наук, доц.*

ІНТЕГРАЦІЯ НАУКИ ТА ОСВІТИ У ВНЗ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Протягом тривалого часу наукові установи та вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ) в Україні створювались та функціонували без урахування взаємних потреб. Там, де знаходилося місце для інтеграції науки та освіти, форми такої інтеграції, на жаль, несповна відповідали потребам сучасної ринкової економіки. Великою проблемою завжди була і залишається відсутність адекватної державної підтримки та фінансування наукових досліджень у вищій школі.

Український досвід та міжнародна практика свідчать про низьку конкурентоздатність випускників ВНЗ, де освітні програми не базуються і не інтегровані в програми наукових досліджень установи. Існування ВНЗ без наукової бази знижує потенціал його розвитку, зменшує його вклад в економіку держави та загальний розвиток суспільства. Такому закладу майже неможливо інтегруватись у світове науково-освітнє середовище.

Саме тому інтеграція науки в освітній процес та стимулювання розвитку наукових досліджень у ВНЗ є надзвичайно актуальним та перспективним напрямком реформування як системи вищої освіти України, так і сфери наукових досліджень.

Тісне поєднання викладацької діяльності й дослідницької роботи та проголошення їх нероздільного співіснування як принципу університетського життя закріплено у Великій хартії університетів (*Magna Charta Universitatum*), що також була підписана Національним юридичним університетом ім. Ярослава Мудрого.

Необхідність забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери в контексті розвитку ін-

новаційної діяльності передбачена Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII до суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності належать не лише установи, для яких наукова та (або) науково-технічна діяльність є основною, а й університети, академії, інститути, які здійснюють освітню діяльність та мають відповідні наукові підрозділи.

Наукові установи з метою перепідготовки наукових працівників можуть не лише здійснювати навчальний процес за програмами післядипломної освіти, а й спільно з університетами, академіями, інститутами утворювати спеціалізовані кафедри для підготовки фахівців за кваліфікаційним рівнем магістра та доктора філософії. На договірних засадах наукові установи можуть розміщувати структурні підрозділи (лабораторії), що здійснюють наукову і науково-технічну діяльність в університетах, академіях та інститутах, з урахуванням освітніх програм та тематики їх наукових досліджень.

Про тісний зв'язок наукових установ та ВНЗ також свідчить право наукових установ на заснування ВНЗ з відповідним напрямком наукової діяльності.

Обов'язковою для університетів, академій та інститутів є наукова і науково-технічна діяльність згідно з Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014. № 1556-VII.

Саме інтеграція наукової, освітньої і виробничої діяльності в систему вищої освіти є метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності у ВНЗ. Наукова діяльність проголошується невід'ємною складовою освітньої діяльності.

Лише поєднання потенціалу наукових установ та можливостей ВНЗ у науковій сфері дозволять досягти мети наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, а саме – це:

- здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок;
- спрямування набутих знань на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо;
- забезпечення інноваційного розвитку суспільства;

- підготовка фахівців інноваційного типу.

Разом з тим стверджувати, що у вищій школі України наука розвивається та є не лише одним з видів діяльності, але й істотним джерелом надходження фінансових коштів, не можна.

За даними Міністерства освіти і науки України за 2015 рік*, із загальної кількості організацій, що здійснювали в Україні наукову та науково-технічну діяльність, до установ академічного сектору та вищої освіти належить менше половини. У ВНЗ ж США, за статистикою, проводиться більше 2/3 всіх фундаментальних наукових досліджень. Американські ВНЗ не лише готують висококваліфікованих спеціалістів, а ще й є високопродуктивною науковою лабораторією, яка насичує навчальний процес найбільш передовими розробками та науковими ідеями.

Забезпечення ефективної інтеграції освітньої та наукової діяльності дозволить не лише виконати прямий припис закону, а й вирішити наступні завдання, а саме:

- покращення якості освітнього рівня випускників ВНЗ;
- підвищення зацікавленості випускників ВНЗ України у залишенні в національних наукових установах;
- оптимізація використання коштів, організаційних та матеріально-технічних ресурсів, що спрямовуються на наукові розробки та підготовку кадрів.

Таким чином, серед найбільш нагальних проблем інтеграції науки та освіти вбачаються такі.

1. Відсутність умов для створення в Україні мережі науково-освітніх центрів та освітньо-іноваційних консорціумів, які на договірній основі об'єднували б як установи освітнього та наукового спрямування, так і юридичних осіб, зацікавлених у результатах наукових розробок, що можуть забезпечити їх фінансування та впровадити їх у життя.

* Аналітична довідка «Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік: <http://mon.gov.ua/content/%D0%94%D1%6%D1%8%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0/2-3-ad-kmu-2015.pdf>

2. Відсутність можливостей (фінансових та організаційних) для прозорого та достатнього для продуктивної роботи, фінансування передових дослідних ВНЗ залежно від показників ефективності наукових досліджень таких закладів.

3. Відсутність практики спільної участі науково-дослідних інститутів і ВНЗ у конкурсах на отримання замовлень на науково-дослідницькі роботи, гранти тощо.

4. Відсутність преференцій для суб'єктів інноваційної діяльності: при використанні ними власних коштів на наукові розробки або підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників; для організацій, що надають спонсорську допомогу науковим установам і ВНЗ для здійснення наукової і науково-технічної діяльності.

Вважаємо, що для вирішення проблемних питань у зазначеній сфері конче необхідна державна політична воля, адже ще у 2010 р. на рівні рекомендацій на парламентських слуханнях за темою «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» були запропоновані цілком дієві механізми вирішення окреслених проблем.

С. В. Кривобок, канд. юрид. наук, доц.

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ В САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ СТУДЕНТА

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII зменшилася кількість аудиторних годин, а отже, акцент перенесено на самостійну роботу студентів, яка відіграє важливу роль у формуванні висококваліфікованого спеціаліста як протягом навчання у вищій школі, так і у подальшій професійній діяльності юриста.

Під час самостійної роботи у студента закладається здатність до самонавчання протягом усього життя і використання отриманих знань на практиці. Самостійна робота – це не просто складова освітнього процесу, а фундамент для формування професійної самостійності.

Самоосвіта є однією з найвищих проявів пізнавальної активності. Цей процес є одним із найважливіших не тільки під час

навчання в університеті, але і все свідоме життя кожної людини.

Самоосвіта виступає основою якісної підготовки конкурентоздатного спеціаліста і є запорукою його подальшої успішної професійної діяльності в умовах, коли потрібно швидко реагувати на постійні зміни в професійній сфері, прогнозувати напрями і наслідки таких змін, а також у разі потреби змінити вид професійної діяльності.

Освіта через все життя – головний принцип розвитку сучасного професіонала. А для реалізації цього принципу необхідно самостійно шукати потрібну інформацію в різних інформаційних джерелах, аналізувати наукову літературу, узагальнювати інформацію, виділяючи головні аспекти, переосмислювати отримані знання та застосовувати їх при вирішенні конкретних практичних задач. Тільки в процесі самостійної роботи розвивається вміння аналітично мислити, інтерпретувати одержану інформацію.

Інформація є однією з основних цінностей сучасного світу. Для виконання будь-якої роботи необхідно володіти інформацією. Вміння знайти потрібну інформацію та опрацювати її дозволяє виконати поставлені завдання.

Ефективна організація самостійної роботи неможлива без інформаційно-комунікаційних технологій, які спрямовані на те, щоб навчити студента працювати самостійно.

Для того, щоб знайти необхідну інформацію, потрібно спочатку визначити коло джерел, які можуть її містити. Найчастіше інформацію шукають в мережі Інтернет та бібліотеці.

Обсяги нової інформації безперервно зростають як і швидкість її розповсюдження. Внаслідок створення світової мережі Інтернет рівень інформатизації сучасного світу став досить високим. Не дивлячись на стрімкий розвиток інформаційних технологій, бібліотеки все ж не втрачають свого значення. Розповсюдження електронних засобів інформації не означає припинення традиційної бібліотечної діяльності. Актуальність документальних джерел не знижується, і потреба в них не зменшується.

В Інтернеті можна швидко отримати різноманітну інформацію. Він доступний всюди і кожному. Доступність до всіх сві-

тових сайтів, зручність та економія часу при пошуку необхідної інформації – все це зробило Інтернет для багатьох людей більш зручним інформаційним джерелом, ніж бібліотека. Та наскільки достовірна інформація, викладена в мережі Інтернет? Чи може Інтернет бути універсальною заміною бібліотеці? В чому полягає сучасна проблема якісної інформації в Інтернеті?

Більшість матеріалів у мережі публікуються без рецензій та перевірки, а отже, гарантії достовірності відсутні. Також не забезпечується ефективний пошук інформації фундаментальних наукових знань. Інтернет більше підходить для отримання свіжої інформації.

Інтернет є важливим і корисним винаходом людства, але він не може повністю витіснити інші шляхи пошуку інформації, наприклад, комунікативний чи бібліотечний.

Основну діяльність з інформаційного забезпечення освітнього процесу здійснює бібліотека, зокрема, бібліотека навчального закладу, на діяльність якої не міг не вплинути розвиток інформаційних технологій. Бібліотеки нині динамічно змінюються та трансформуються. Новітні інформаційні технології багато чого змінили в роботі сучасної бібліотеки. Виникла необхідність формування нових методів організації інформаційного простору, які б відповідали вимогам часу.

Так, у березні 2017 р. в Національному юридичному університеті ім. Ярослава Мудрого відкрилася бібліотека світового рівня, яка не має аналогів в Україні.

Сучасна бібліотека використовує в своїй роботі електронні інформаційні ресурси, які включають до себе електронні видання. Матеріали, які зберігаються у бібліотечних фондах, поступово оцифровуються і стають доступними в електронному вигляді.

Бібліотеки завжди були інтелектуальними центрами суспільства. Тепер вони не обмежуються роботою тільки з книгами. Нині в бібліотеках відкриваються виставкові зали, мистецькі галереї, проводяться конференції, зустрічі, презентації та інші різноманітні культурні заходи, які спрямовані на естетичний розвиток та підвищують загальнокультурний рівень особистості.

ЛЕКЦІЯ ЯК ЖАНР УСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА: МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ЧИТАННЯ ЛЕКЦІЙ

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні лекція досі лишається важливою формою організації навчання у вищому навчальному закладі (далі – ВНЗ). Її загальне призначення – формування у студентів орієнтовної основи для оволодіння знаннями, уміннями, навичками. Термін «лекція» запозичений з латинської мови («lectio» – читання) і означає форму пропаганди наукових знань про вже розв’язані наукові проблеми.

Виділяють декілька різновидів лекцій: циклову, науково-популярну, науково-методичну, лекцію-екскурсію, лекцію-бесіду, лекцію-інформацію, лекцію-репортаж та ін. Число і варіативність академічних лекцій збільшується у зв’язку із впровадженням технічних, електронних засобів навчання, з індивідуальним підходом і стилем викладання кожного викладача.

Доцільність і необхідність лекції як важливої форми організації навчального процесу у закладах вищої освіти зумовлена такими причинами:

- лекція іноді є основним джерелом наукової, навчальної інформації у зв’язку з відсутністю необхідних підручників і посібників; викладач повідомляє про актуальні наукові факти, що ще не знайшли висвітлення у доступній навчальній літературі;
- у лекції викладач використовує результати власних спостережень, а також досліджень своїх колег;
- викладач має змогу стисло і доступно висвітлити і порівняти декілька наукових концепцій;
- лектор може роз’яснити найбільш складні теоретичні питання;
- під час лекції викладач може впливати на формування ціннісних, світоглядних орієнтацій студентів.
- До проведення лекції ставляться такі вимоги:
- викладач має створити психологічно-комфортну ат-

мосферу взаємодії зі студентами – співробітництва та спільного міркування;

- лекторові слід дотримуватися педагогічного такту, виявляти уважне, позитивне ставлення до студентів;

- характер і зміст матеріалу, що викладається, повинен бути науковим і стисло інформативним;

- викладачеві необхідно застосовувати сучасні наукові підходи і подавати актуальну інформацію; варто включати у зміст дані практичного характеру, значущі для професійної діяльності й особистісного розвитку студентів;

- основні положення лекції повинні бути аргументованими;

- навчальну інформацію слід подавати логічно, послідовно і системно;

- наукові положення потрібно пояснювати доступно, ясно, чітко;

- слід забезпечувати доречну емоційність викладу навчального матеріалу;

- застосовувати доступні аудіовізуальні засоби та дидактичні матеріали.

Дуже важливими чинниками, що сприятимуть успіху лекції, є її попереднє ретельне планування і струнка структура. Текст лекції має містити вступну, основну та заключну частини.

У вступній частині важливо переконливо пояснити, чому тема лекції є актуальною і потрібною саме цій аудиторії. Знайшовши для вступу слова і зацікавивши аудиторію, дуже важливо утримати протягом усієї лекції інтерес і довір'я. У вступній частині викладач налагоджує зв'язок із пройденим навчальним матеріалом і новою інформацією, визначає її місце у системі тем, розділів навчального курсу; прогнозує її подальший розгляд; повідомляє тему лекції, створює у студентів позитивну установку на її вивчення; визначає основні питання, що будуть розглядатися під час лекції; повідомляє і дає коротку характеристику основної рекомендованої літератури; привертає увагу студентів шляхом творчого поєднання різноманітних методичних прийомів: коротка емоційна розповідь про реальні

події, цікаві факти тощо; виявлення новизни навчальної інформації (показ таких сторін, що перевищує очікування студентів); виявлення власного інтересу до теми, переживань, думок. Вступна частина не повинна займати багато часу – лише 5–6 хвилин. Головне завдання викладача на цьому етапі – психологічно підготувати студентів до сприймання основного навчального матеріалу.

Основна частина лекції складається з викладу зазначених питань із дотриманням послідовності при переході від однієї смислової частини до іншої, чітке оформлення зачину й кінцівки кожної самостійної за змістом частини. Ця частина лекції може мати не більше семи вузлових питань або смислових частин. Коли їх більше, слухач губиться, увага його розпорошується, він стомлюється. Не слід забувати про те, що перенасиченість лекції фактами, цифрами, датами, невпорядкованим ілюстративним матеріалом ускладнює сприйняття, не дає можливості слухачам стежити за основною думкою, її розгортанням.

До того ж основна частина лекції є найбільш відповідальною і тривалою у часі. Тут викладач висвітлює зазначені на початку лекції питання, обґрунтовує необхідні теоретичні положення. В цій частині викладач використовує такі прийоми: виокремлює суттєві (критеріальні) ознаки явища, поняття; постійно дбає про адекватне розуміння слухачами навчальної інформації шляхом інтерпретації суттєвих ознак явища, розгляду їх у різних виявах, для цього ж застосовує різноманітні варіанти поєднання методів, прийомів формування мислительних дій студентів (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, порівняння, розрізнення, узагальнення тощо); постійно контролює рівень розуміння, осмислення студентами навчального матеріалу шляхом візуального контакту з аудиторією, постановки питань: «Ваша думка?», «А чому...?», «Що краще...?»; у процесі висвітлення кожного питання розмірковує разом зі студентами про його об'єктивну і суб'єктивну значущість, зв'язок з професійною і практичною діяльністю; дбає про системність, послідовність, наступність у висвітленні; постійно підтримує психологічно-комфортну атмосферу під час

лекції, контакт зі студентами; уникає жорсткого контролю, проте підтримує порядок; відгукується на висловлення студентів, їхні питання; спостерігає за усіма змінами в аудиторії, зауважує тільки ті моменти, які негативно впливають на увагу, активність, емоції, поведінку студентів.

Заключна частина лекції є не менш важливою. Не слід закінчувати лекцію без загальної оцінки, висновків і підсумків щодо обговореної навчальної інформації, виокремлення провідних ідей. Крім цього, лекцію необхідно завершити з такою ж енергією, як і на початку. У заключній частині педагог здійснює логічні, лаконічні висновки про головні поняття, положення, теорії, що розглядалися; дає студентам можливість поставити питання; коротко повідомляє про проблеми, що будуть розглядатися у наступній лекції у взаємозв'язку з висвітленими, створює позитивні очікування щодо наступної зустрічі; дякує студентам за увагу і прощається з аудиторією.

Для того, щоб лекція була бездоганною, слід ретельно до неї готуватися. Підготовка лекції – це напружена, складна, відповідальна діяльність викладача, що потребує значної концентрації зусиль і вияву майстерності. Цей процес вимагає тривалого часу і передбачає не тільки написання тексту лекції, але й: психологічну підготовку педагога до її проведення; глибоке осмислення мети лекції, сутності головних положень, ідей; «внутрішнє переживання» її змісту; оволодіння майстерністю виступу і взаємодії з аудиторією.

Процес підготовки лекції складається з таких етапів: визначення теми, її місця в навчальному курсі, зв'язку з попередніми і наступними темами; коротке, чітке, лаконічне формування теми; постановка та осмислення мети лекції як очікуваних результатів, яких бажає досягнути лектор (формування наукових понять, знань, оволодіння принципами, орієнтирами виконання дій тощо); виокремлення основних питань, головної ідеї, що пронизує усю лекцію, осмислення задуму лекції; опрацювання необхідної науково-теоретичної літератури, навчально-методичних посібників, сучасних наукових досліджень; визначення обсягу навчальної інформації, зокрема обсягу матеріалу з

кожного питання, відбір доцільної і важливої наукової і навчальної інформації; складання плану лекції; мисленне уявлення конкретної студентської аудиторії, для якої готується лекція, характерних особливостей студентів відповідного курсу, усвідомлення специфіки їхнього фаху, своєрідності поведінки під час лекції, кількості людей в аудиторії; структурування змісту навчальної інформації за питаннями; осмислення змісту навчальної інформації з різних точок зору, усвідомлення власного розуміння навчального матеріалу; підбір і підготовка наочного матеріалу; написання повного тексту лекції із використанням чітких визначень і формулювань; усне проголошення змісту лекції (особливо для викладачів-початківців) або окремих фрагментів.

Сумлінна, відповідальна підготовка лекції – умова успішного, ефективного її проведення. Текст лекції доцільно глибоко осмислити, пережити, компетентно оволодіти основними положеннями, ідеями.

Читаючи лекцію, викладачеві слід звертатися до конспекту лише для дотримання певної структури лекції, формулювання теоретичних визначень, положень, а також посилення на джерела інформації. Не читаючи конспект, а спираючись на нього, лектор матиме можливість підтримувати контакт з аудиторією, здійснювати виховний та емоційний вплив на студентів, отримувати зворотний зв'язок від них і вносити корективи в процес організації лекції.

О. П. Лисицька, канд. філолог. наук, доц.
кафедри іноземних мов № 1

МОВНА ПІДГОТОВКА ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Зараз в Україні виникла необхідність у формуванні та реалізації нової освітньої політики, яка виступає однією з визначальних умов модернізації вищої школи і всієї системи освіти. Крім того, останнім часом зростає значущість розвитку академічних обмінів, завданням яких є підготовка конкурентоспроможних фахівців, здатних досягати мети в ситуаціях, які швидко змінюються. Зрозуміло, це стає можливим завдяки інтернаціоналі-

зації освіти. Нині, коли в Україні створюється ринок освітніх послуг, питання підготовки таких фахівців стоїть надзвичайно гостро. Це легко пояснити. Для підвищення конкурентоспроможності вишам доведеться оновлювати освітню інфраструктуру, особливо технічні засоби навчання й виробничо-лабораторну базу, щоб забезпечити свою привабливість і стати цікавими студентам. Однак на шляху до досягнення цієї важливої наукової і практичної мети постають певні перепони, а саме виникають суперечності між вимогами, що ставляться до фахівця ринком праці, і готовністю викладачів до підготовки конкурентоспроможного фахівця-випускника. Ці протиріччя зумовлюють потребу в розробці і впровадженні програм інтернаціоналізації у вишах, оскільки конкурентоспроможність безпосередньо залежить від участі викладачів і студентів у програмах академічної мобільності, ступеня вивчення позитивного зарубіжного досвіду. Важливим кроком для законодавчого закріплення і подальшого регулювання процесу інтернаціоналізації української вищої освіти є проект МОН «Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність», в якому чітко визначені форми академічної мобільності для студентів, а саме: навчання за програмами студентського обміну у ВНЗ-партнері; навчання за спільними освітніми програмами; мовні і наукові стажування; навчальна (дослідницька, виробнича) практика; участь у літніх школах; участь у конференціях, семінарах.

Програми й проекти, реалізовані у співпраці з європейськими вищими навчальними закладами, мають величезний потенціал з точки зору розвитку міжнародного співробітництва й інтернаціоналізації вишів-партнерів. Назвемо лише кілька найбільш відомих і ефективних програм. Зокрема, європейська програма ERASMUS, що фінансується Європейським Союзом із метою підвищення якості освіти, розвитку культурних зв'язків між європейськими державами. Студенти-магістри юридичного факультету Національного юридичного університету навчальними програмами можуть обирати серед 130 європейських вузів і вчитися там протягом одного семестру, отримуючи стипендію. Не менш відомі програми SOCRATES і TEMPUS. Крім того, Британська Рада в Україні веде окрему програму «Інтернаціоналізація вищої освіти», мета якої – спри-

яти втілення в життя положень Закону України «Про вищу освіту».

Підготовка студентів до участі в міжнародних проектах проходить у різних формах і передбачає залучення педагогів, студентів до реальної партнерської міжкультурної взаємодії. Важливим аспектом, на наш погляд, у такій ситуації можна вважати мовну підготовку майбутнього фахівця. Національний юридичний університет є центром підготовки до складання міжнародних іспитів. Зокрема, створені і діють курси PET (рівень B1), FCE (рівень B2), ILEC (рівень C1), які допомагають скласти іспит із Cambridge English. Проте аналіз практики показує, що існуюча мовна підготовка студентів у межах загального курсу іноземної мови не завжди адекватна сучасним вимогам ринку праці, а кількість студентів у ВНЗ набагато перевищує показник тих, які відвідують мовні курси, хоча процеси глобалізації та інтернаціоналізації вимагають отримання глибшої мовної підготовки, яка передбачає практичне володіння іноземною мовою на сучасному науковому рівні. Так, на нашу думку, для вивчення он-лайн курсів відкритих іноземних університетів, участі в міжнародних наукових проектах, публікацій тощо у студентів повинна бути сформована база знань, необхідна для сприйняття як професійно орієнтованої, так і побутової інформації іноземною мовою. Під час самостійної роботи також необхідно вивчати іноземну мову за допомогою сучасного програмного забезпечення, а також заохочувати студентів до використання можливостей Інтернету заради спілкування з носіями мови.

О. В. Лисодєд, канд. юрид. наук, доц.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ВЕЧІРНЬОМУ ФАКУЛЬТЕТІ УНІВЕРСИТЕТУ

Модернізація вищої юридичної освіти обумовлена необхідністю приведення її відповідно до європейських освітніх стандартів, процесів становлення правової, соціальної держави та громадянського суспільства. Зараз гостро стоїть проблема створення єдиних стандартів освітнього процесу за різними

формами навчання, у тому числі й за заочною, до якої належить і вечірній факультет Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого. Однак специфіка вечірнього факультету не дозволяє механічно перенести на факультет всі напрями, властиві денній формі навчання, хоча запровадження деяких з них уявляється необхідним.

Знайомство зі своєю майбутньою роботою у студентів відбувається під час практики, саме тому обов'язковим елементом навчального процесу на денній формі навчання є проходження ознайомчої та виробничої практики в органах охорони правопорядку, судах, установах виконання покарань тощо. Прогалини у професійних знаннях випускників вечірнього факультету багато в чому пояснюються недостатнім зв'язком навчального процесу з юридичною практикою на відміну від денних факультетів. З урахуванням особливостей навчання на вечірньому факультеті ввести виробничу практику (яка триває, як правило, близько двох місяців на денній формі навчання) неможливо, бо переважна більшість студентів працюють у певних сферах, а запровадження ознайомчої практики вбачається доцільним, оскільки важко уявити собі юриста, який не володіє інформацією про порядок роботи органів правопорядку, суду, нотаріусів, адвокатів тощо. Двотижневий строк ознайомчої практики дасть певну можливість студентам вечірнього факультету належним чином засвоїти особливості функціонування зазначених учасників правозастосовної діяльності.

На денних факультетах ознайомчу практику студенти проходять після другого курсу. На вечірньому факультеті більшість студентів вже з другого курсу починають працювати, тому практику їм зручніше проходити саме по закінченні першого курсу, після вивчення такої дисципліни, як «організація судових та правоохоронних органів України», що дозволить не тільки закріпити на практиці набуті знання, а й посилить інтерес до більш ретельного опанування інших дисциплін правового циклу.

Підвищенню рівня знань студентів вечірнього факультету, на нашу думку, сприятиме і повернення практичних занять на факультеті поряд з лекційними курсами хоча б з тих дисциплін, по яких передбачена підсумкова атестація у вигляді державних іспитів. Завдяки цьому студенти матимуть можливість більш ефектив-

но засвоїти навчальний матеріал та підготуватися до складання зазначених іспитів як за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», так і освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр», який з цього року запроваджується на вечірньому факультеті. У подальшому можливо введення практичних занять з усіх правових дисциплін, які викладаються на факультеті.

Для досягнення якіснішої освіти на вечірньому факультеті також варто розширити вивчення нових спецкурсів з окремих дисциплін або ввести ті спецкурси, які добре себе зарекомендували на денних факультетах. Зокрема, це стосується, наприклад, таких спецкурсів, як «складання процесуальних документів з кримінального процесу» та «складання процесуальних документів з цивільного процесу», які передбачені навчальним планом для денної форми навчання. Навички складання процесуальних документів відіграють важливу роль у підготовці висококваліфікованого юриста, а знання, отримані під час викладання таких спецкурсів, – запорука вдалої роботи випускника вечірнього факультету в органах прокуратури, поліції, суді та і взагалі в будь-якій сфері правозастосовної діяльності.

Важливу роль у підвищенні творчої активності студентів відіграє науково-дослідницька робота. Основними її напрямками, як відомо, є участь у наукових гуртках, студентських конференціях, конкурсах студентських наукових робіт тощо. На жаль, студенти вечірнього факультету не досить активно залучаються до такої роботи. Бажано було б, щоб на цю прогалину звернули увагу і кафедри, і студентське наукове товариство, і відділ наукових досліджень університету.

Підвищенню рівня та ефективності професійної освіти студентів вечірнього факультету сприятиме і подальше впровадження інформаційних технологій навчання на факультеті. Поки що спостерігається відставання вищої школи від реалій сучасності, що не може не впливати негативно на якість професійної освіти. Процес інформатизації торкається всіх сфер життєдіяльності людини і не обминає й освітнє середовище. Впровадження нових інформаційних технологій дозволить студентам оволодіти значною кількістю начального матеріалу шляхом його самостійного вивчення та засвоєння.

Отже, вбачається доцільним подальше удосконалення електронного порталу на заочній формі навчання з урахуванням специфіки вечірнього факультету, а в перспективі слід розглянути й питання введення елементів дистанційного навчання на ньому.

У цілому проблема оптимізації і модернізації вищої юридичної освіти заочної формі навчання потребує нового осмислення і пошуку шляхів удосконалення як викладання, так і організаційного та методичного забезпечення навчального процесу.

В. Ю. Мамницький, *канд. юрид. наук, доц.*

СТРУКТУРА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

За даними статистики Міністерства освіти і науки України, із загальної кількості студентів правничих шкіл понад 80 % випускників бакалаврської програми продовжують навчання на етапі підготовки «спеціаліст» або «магістр». Це зумовлено, зокрема, й тим, що на ринку праці є сумнівною затребуваність випускників з неповною вищою юридичною освітою.

Окремі освітяни вважають, що двоступенева освіта відіграє негативну роль. Молоді люди отримують перерву у своєму навчанні від бакалавра до магістра. Фахівець з неповною вищою юридичною освітою насправді за професійними вимогами нікому не потрібен. Так, серед працедавців поширена думка, що бакалавр – це стажер, секретар, помічник, який ще недовчився*.

Як результат, все частіше вносяться пропозиції щодо необхідності розробки наскрізної магістерської програми для здобувачів вищої юридичної освіти на кшталт медичних, фар-

* Див.: аналітичний звіт за результатами проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікацій правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок та вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці» / С. Ю. Козьяков, С. В. Лилик, І. В. Лилик та ін. Київ: ВГО «Українська асоціація маркетингу», 2015. С. 80.

мацевтичних та ветеринарних спеціальностей. Оскільки цього ще немає, виникає питання про мету підготовки правників за рівнем бакалавр, якщо практикувати може тільки людина, яка має рівень магістра права. Відповідно до цілей Болонської декларації три або чотири роки бакалавріату означають повний університетський диплом, що дає право на певну професію.

За польською моделлю юридичної освіти пропонується п'ятирічна підготовка за магістерською програмою, після – іспит на доступ до професії й проходження практики протягом трьох років для всіх правничих посад. Американська модель (США) передбачає отримання диплома бакалавра за результатами чотирьох років навчання з будь-якої спеціалізації, трирічну правничу професійну підготовку та іспит на доступ до професії (стажування не обов'язкове).

Зрозумілим є той факт, що пов'язаність між собою бакалаврської та магістерської підготовки в Україні зумовлена відсутністю чіткого переліку професій (посад) та вимог щодо обов'язкових знань, навичок і компетентностей для осіб, які претендують на зайняття відповідної посади. У вітчизняному законодавстві закріплене положення щодо необхідності повної вищої юридичної освіти для всіх учасників конкурсного відбору з підтвердженням дипломом магістра (спеціаліста). До жовтня 2016 р. із дипломом бакалавра (з усього переліку посад в органах державної влади та місцевого самоврядування, органах правопорядку та слідчих структурах) можна було зайняти посаду державного виконавця.

Згідно із новим Законом України «Про державну службу в Україні» і проектом Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» дозволяється брати участь у конкурсі на обіймання окремих посад категорії В (ІІІ) особам із дипломом бакалавра. Проте практика свідчить, що в конкурсі на правничі посади перевага надається претендентам з повною вищою юридичною освітою.

Таким чином, в державі актуалізувалося питання про оптимальну структуру вищої юридичної освіти: залишити дворівневість або запровадити наскрізні магістерські програми.

Для вирішення вказаної проблеми слід узгодити мету та обсяги бакалаврського та магістерського рівнів навчання із чіт-

ким визначенням місця і ролі кожного. У законах про державну службу, організацію роботи адвокатів та їх об'єднань доцільно урегулювати питання щодо достатності бакалаврської підготовки для праці на відповідній посаді. Отже, чотирирічна підготовка у вищому навчальному закладі мусить надавати здобувачеві достатній обсяг знань, навичок та вмій для його подальшого працевлаштування. Вступ до магістратури повинен стати необхідним для бакалавра виключно як можливість отримати додаткові знання професійно-практичної підготовки, а не як уникнення сучасної ситуації – відсутності можливості знайти місце роботи.

Бакалаврську підготовку в Україні можна розглядати дійсно як базову при отриманні ключових знань у професії правника. Модернізація навчальних планів та освітніх програм має встановити певний галузевий стандарт у підготовці фахівців, що дозволить випускникам працевлаштовуватися як у державному, так і приватному секторах. Другий рівень підготовки (магістратура), зрозуміло, вирізняється глибокою спеціалізацією навчання, виокремленням профілів освітніх програм для підготовки фахівців найвищого рівня, для чого слід використовувати найдинамічніший інструментарій навчального процесу: сертифікатні магістерські програми, вибіркові дисципліни, індивідуальну траєкторію навчання.

Лише комплексна зміна законодавства щодо кваліфікації бакалавра та можливості отримання ним права здійснювати професійну діяльність на певній посаді, вдосконалення магістерського рівня у вишах України перетворять юридичну освіту на дієвий механізм підготовки висококваліфікованих фахівців-правників, затребуваних на ринку праці.

В. В. Мартиновський, канд. юрид. наук, доц.

УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Компетентність – органічна єдність знань і умінь, що є необхідним для прийняття рішень. Бути компетентним означає мобілізувати в даній ситуації отримані знання та досвід. Без конкретної ситуації немає компетентності, а є лише потенційні мож-

ливості. Вона виникає, а точніше проявляється, коли знання переходять у дію в певній ситуації. Причому застосування даного підходу диктується розвитком суспільних взаємин, новим рівнем організації соціально-економічних відносин з урахуванням їх втілення в сучасному світі. У такому контексті компетентність необхідно розглядати як: складову культури, властивість особистості (особистий простір ширше професійного), звершення високих мотивацій у професійній та соціальній діяльності, а також здатність і готовність провадити її.

Виходячи з наведеного, пропонуємо розглядати компетентнісний підхід як освітню концепцію, яка вміщує засади визначення завдань і цілей навчання, організацію його змістовного процесу і формується на основі загальноосвітньої або загальнокультурної і загальнопрофесійної компетенції. При цьому можна виокремити такі його базові принципи: отримання освіти упродовж усього життя, орієнтація на міжгалузеві спеціальності або профілі, що дозволяє більш гнучко поводитися в професійній сфері, змістовний компонент програми, націлений на освоєння головного інструментарію конкретної професії (ключові поняття: спеціальні компетенції, спрямування змістовного наповнення курсу з урахуванням модернізації). Саме останній і дозволить фахівцеві відповідати певним вимогам.

Компетенція – це предметна галузь, в якій людина добре обізнана і готова до діяльності, а компетентність – інтегрована характеристика якостей особистості як результат підготовки випускника до зайняття нею. Якщо перша передбачає застосування найбільш передових, концептуальних і методологічних знань у сфері науково-дослідницької та фахової діяльності на стику міжпредметних галузей, то друга визначається її вмінням давати критичний аналіз, оцінку процесів, що мають місце в професійній площині. У зв'язку з цим виникає необхідність у висуванні нових ідей та їх реалізації, включаючи власні дослідження, подальших розробках і їх упровадженні, які дають можливість переосмислювати вже існуюче. Компетентність дозволяє поєднати фахову практику з елементами наукових і соціально-культурних позицій, вміло використовувати комунікативні навички для формування загальної професійно-інноваційної культури. Комунікація означає не тільки здійснення її на висо-

кому рівні, а й спілкування в діалоговому режимі.

Для повноти висвітлення питання додамо, що принципи автономності і відповідальності також є частиною компетентнісної характеристики спеціаліста. Завдяки їм відбувається ініціювання інноваційних комплексних проєктів, стає можливим лідерство і повна самостійність при їх дотриманні. При цьому активізується здатність до саморозвитку та самовдосконалення протягом життя, відповідальність за навчання інших. Отже, набуття певних навичок і особистісне зростання, участь у проєктах, тренінгах, виховання в собі лідерських якостей – усі ці риси стають обов'язковими для сучасного професіонала.

Суспільство зараз стоїть перед проблемою парадоксального характеру: освіта повинна задавати ритм і напрям розвитку всіх сфер суспільства, але фактично воно дозволяє виробити стратегію освіти.

Т. О. Музика, канд. юрид. наук, асист.

УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ ЗА ДОПОМОГОЮ КЕЙС-МЕТОДУ

Метод ситуативного навчання, або кейс-метод (від англ. case study – вивчення ситуації), є одним з найбільш ефективних у контексті підготовки правників, оскільки цілком відповідає завданням сучасної юридичної освіти. Йдеться про необхідність підготувати практично орієнтованого фахівця-юриста, що вміє аналізувати конкретні життєві обставини, надавати їм кваліфіковану правову оцінку та визначати шляхи їх розвитку, а не тільки носія комплексу теоретичних знань та основ нормативно-правової бази. Кейс-метод є інтерактивним методом навчання, який дає змогу узгодити освітній процес з реальною практичною діяльністю спеціалістів та полягає у вирішенні типових завдань, наближених до існуючої правозастосовної практики, причому участь у безпосередньому обговоренні ділових ситуацій та задач беруть як студенти, так і викладачі.

Розглядуваний метод застосовується протягом майже столітнього періоду, проте нині виникає необхідність урахувати

умови інформатизації навчального процесу та рівень інтернет-технологій. Зокрема, в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого на кожній кафедрі, на якій викладаються правові дисципліни, видано навчально-методичні посібники для проведення практичних занять, що містять навчальні програми курсів, а також сукупність кейсів за темами. Ці посібники переробляються та перевидаються раз на кілька років. Звичайно, наявність погоджених, узагальнених та доступних для викладачів і студентів навчально-методичних матеріалів є обов'язковою умовою якісного стандартизованого навчання, однак у зв'язку із цим виникає проблема самостійності розв'язання ситуаційних завдань студентами, які користуються готовими рішеннями, викладеними на інтернет-сайтах (у соціальних мережах). Так, неодноразово відбувалося, що студенти різних академічних груп та факультетів просто зачитували слово в слово рішення завдання. Формально – воно правильне, однак результат такої «підготовки» задовільним бути не може.

На нашу думку, найбільш доцільними є два варіанти розв'язання цієї проблеми. По-перше, детальна й ґрунтовна підготовка викладача до кожного практичного заняття, при цьому не забуваючи про особливості складу академічної групи. Він не повинен обмежуватися лише знанням нормативної та теоретичної баз з відповідної теми, а й мусить знати головні тенденції сучасної правозастосовної практики, зокрема, має запропонувати альтернативні умови завдання з навчально-методичного посібника, підвести студентів до правильних варіантів відповідей з їх урахуванням. Для цього слід уміти акцентувати увагу підопічних на умовах завдання, навіть незначне змінення яких кардинально міняє хід рішення, також потрібно окреслювати частини завдання, де обставини чітко не прописані, тобто немає повної інформації, що тягне необхідність зробити припущення про можливі обставини, а отже, розглянути декілька варіантів вирішення. Водночас обов'язково звертати увагу на засвоєння студентами знань теорії права та нормативної бази, зокрема, в цивільному праві важливим є розуміння таких основних понять, як цивільно-правовий договір, правочин, право власності тощо.

По-друге, правильним є впровадження для розгляду на практичних заняттях кейсів, розроблених власне викладачем на основі аналізу правозастосовної практики, а саме за допомогою Єдиного державного реєстру судових рішень. При цьому під час розробки кейсу потрібно брати до уваги, що ефективний кейс повинен відповідати меті його створення, висвітлювати те чи інше питання теми, бути достатньо складним, щоб спрямувати зусилля на уважне й детальне опрацювання матеріалу теми, розвивати аналітичне мислення, також у кейсі має бути роз'яснено декілька аспектів правових явищ, можливо із застосуванням вже набутих знань. Кейс, хоча й оригінальний, має бути типовим – відображати характерні ситуації, щоб сформувати певний алгоритм дій для студента на майбутнє, а отже, актуальним і не надто швидко застарівати. Рішення кейсу не є очевидним, обставини справи мусять провокувати дискусію та передбачати кілька рішень.

Крім того, слід ураховувати, що часто студенти зачитують якнайбільше норм та коментарів, наприклад, даючи відповідь на завдання, розраховане на питання переважного права співвласника на купівлю частки, декламують спочатку поняття спільної власності, потім її види, визначають поняття ідеальної та реальної часток, права та обов'язки співвласника і т. д., тим самим невинувато витрачаючи забагато часу, якого для вивчення курсу «Цивільне право. Частина перша» й так відведено замало. У даному випадку наставник, зрозуміло, чітко відслідковує основну проблему та запитує студента, як ці відомості впливають на виконання завдання.

Водночас необхідно стежити за розв'язанням кейсу та в разі, якщо висновки студента не впливають із викладеного ним матеріалу, вказати на це та разом з ним віднайти правильний варіант відповіді. При цьому звертати увагу на послідовність вирішення завдання і аргументованість висновків, а саме – на підкріплення аргументів відповідними нормами права, матеріалами правозастосовної практики вищих судів та висновками науковців.

Отже, кейс-метод є одним із провідних в юридичних вищих навчальних закладах не тільки в Україні, а й у зарубіжних країнах і спрямований на навчання та виховання практично

орієнтованого фахівця-юриста. Плідне застосування його потребує постійної кропіткої роботи й підвищення рівня знань, умінь та навичок усіх учасників освітнього процесу. Зокрема, умовою ефективного використання кейс-методу є постійне оновлення своїх знань викладачем, удосконалення вміння аналізувати ситуації, активна участь в обговоренні кейсів разом зі студентами, визначення дискусійних питань та кваліфіковане керування процесом їх вирішення.

О. Л. Мусієнко, канд. юрид. наук, доц.

ЮРИДИЧНА НАУКА УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Освіта – один із найдавніших соціальних інститутів, що виник із потреб суспільства і покликаний відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління для життя, суб'єктів громадської дії для вирішення різних проблем. У сучасному світі освіта – складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, освоєння і перероблення знань і досвіду людства. Вона інтегрує різні види навчальної і виховної діяльності, їх зміст в єдину систему, орієнтує їх на запити і соціальні замовлення населення.

Українська юридична наука є продуктом тривалого та неоднозначного процесу становлення і розвитку країни, що зумовлено складним характером державно-правового будівництва в Україні та особливостями суспільно-політичного устрою у різні періоди. Якісно новий етап юридичної науки настав із проголошенням незалежності України. Зменшився ідеологічний тиск, склалися сприятливі умови для її поступу як самостійної системи. Нині вона є важливим засобом науково обґрунтованого прогресу нашої держави.

Юридична наука – одна з найстаріших суспільних наук. Історично її виникнення пов'язане з появою та розвитком права. Зі зростанням ролі права у країні суттєво розширились межі правової діяльності у сферах державного будівництва, економіки, забезпечення порядку, а тому значно збільшився престиж

юридичної професії. Якщо раніше мережа вищих навчальних закладів зосереджувалася в основному у Києві, Харкові, Львові, Донецьку, Одесі, то на сьогоднішній день фахівців з вищою юридичною освітою готують у багатьох інших містах України. Основними принципами ООН щодо суспільної ролі і місця правника визначено, що юрист – це відкрита та доступна для клієнта особа, яка на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів моральності і професійної етики здійснює діяльність, спрямовану на захист прав та законних інтересів клієнта з урахуванням публічного порядку держави. Звідси головними завданнями вищої юридичної освіти є надання належної фахової кваліфікації (знання правового порядку держави та уміння застосовувати законодавство при вирішенні справ) у поєднанні із вихованням професійних ідеалів та поваги до морального обов'язку, прав та свобод людини, а також постійне вдосконалення спеціальних навичок, підвищення гарантованості індивідуальних та колективних прав людини відповідно до Рекомендацій Ради Європи щодо свободи своєї реалізації.

Юридична освіта в Україні базується на таких принципах:

безперервність та поступове ускладнення навчального процесу. Безперервність полягає у тому, що кожна навчальна дисципліна є логічним продовженням попередньої;

поєднання загальних та спеціалізованих знань у процесі навчання. Усім студентам даються знання, необхідні для правника будь-якого профілю, які складають основи юридичної освіти;

поєднання теоретичного та прикладного, що виявляється в апробації теоретичних положень на практиці, максимальному наближенні навчання до життєвих реалій, вирішенні конкретних ситуацій за допомогою та з урахуванням фундаментальних досліджень юриспруденції;

творчий підхід до з'ясування наукових проблем та практичних ситуацій; прищеплення студентам інтересу до нового, стимулювання прагнення до творчого пошуку шляхів розв'язання визначених завдань на основі глибокого осмислення правових та інших соціальних явищ з використанням прогресивної методології;

виховання нетерпимості до догматизму та схоластики.

Питання стану юридичної науки – це запит щодо її ефективності, відповідності рівню та умовам соціального життя, спрямованості на подолання життєво важливих соціальних проблем за допомогою правових засобів. У цьому контексті не-випадково основними викликами сучасного правознавства стали євроінтеграційні проблеми розвитку правової системи, забезпечення прав та свобод, правопорядку, законності, гармонізації законодавства, підвищення якості правової культури, які разом відбивають як соціальну проблематику кризового суспільства в Україні, так і напрями правових досліджень.

Стратегічний курс на входження Української держави в європейський простір актуалізує тему порівняльно-правових досліджень. Ці здобутки мають за мету піднести національну правову науку і освіту до рівня транснаціональних та уніфікувати їх. Цим самим задовольняється вимога збереження самобутності національного правового устрою та наближення до європейських і світових стандартів. Проблематика порівняльно-правових досліджень є одним з провідних спрямувань наукових розвідок сьогодення. Дана сфера аналізу характеризується високою складністю, адже потребує знань не тільки в галузі теорії держави і права, але й досить часто спеціальних, галузевих, прикладних знань, напруженістю, оскільки зумовлена і тими процесами, що мають місце у сучасному світовому міжнародному розвитку.

Стратегія щодо ЄС передбачає адаптацію законодавства України до права ЄС шляхом реформування та поступового приведення її правової системи у відповідність з європейськими стандартами. Для цього потрібно глибоке вивчення нормативних актів Європейського Союзу з урахуванням того, що право ЄС – не застигле явище, а динамічна система. Необхідні також пропозиції для законодавця щодо стабілізації національного законодавства, щоб захистити його від частих змін у майбутньому.

Теорія правових реформ як актуальна течія правових досліджень пов'язується з оновленням державності в Україні, національної правової системи та передбачає виокремлення нових системних характеристик та правових обґрунтувань. Потреба в цьому сформувалася під впливом різних факторів. На-

самперед, виявило себе прагнення до міждисциплінарного синтезу, переосмислення традиційних інститутів, запровадження нового понятійно-категоріального апарату. Даний напрям став можливим лише на конкретному історичному етапі розвитку державно-правової думки, коли емпіричні дані і концептуальні ідеї та розробки, накопичені в рамках різних традиційних галузей наукових знань, набули нової якості.

Отже, перед юридичною наукою постають такі головні завдання:

- 1) поглиблювати розуміння державно-правових явищ і на цій основі прогнозувати їх майбутнє;
- 2) розробляти рекомендації для державної влади щодо створення і застосування нових законів та взагалі проведення раціональної політики в державі;
- 3) підвищувати правову культуру населення через довгострокові термінові заходи освітнього, інформаційного, аналітичного, організаційного характеру.

Особливу роль для здійснення цих та інших завдань відіграють теоретичні науки, зокрема, теорія держави і права. Вона мусить запропонувати нові методологічні підходи до аналізу державно-правових явищ, їх оцінки та прогнозування, моделі оптимального урегулювання суспільних відносин за умов стабілізації українського соціуму на засадах демократії та правової державності.

Більш ґрунтовним має стати вплив правознавства на реформу виборчого законодавства, яке повинно відповідати вимогам парламентсько-президентської системи та європейським стандартам. Нарешті, необхідні дослідження з огляду на потребу в адміністративно-територіальній реформі.

Нагальними залишаються проблеми становлення та розвитку сучасної правової системи України, вдосконалення законодавства на принципах демократії, осмислення феномену прецедентного права, оскільки до цього ведуть рішення, що прийняті Європейським судом з прав людини. Науці конституційного права остаточно слід визначитися із правовою природою і юридичною силою актів Конституційного Суду України.

Упорядкування самої правової системи держави спону-

кає науковців приділяти більше уваги питанням системи та систематизації нормативно-правових актів України, їх співвідношенню, визначенню їх регулятивного потенціалу. Правознавство мусить рішуче підвищити свій експертний потенціал, науковці можуть і повинні суттєво впливати на розробку концепцій законодавчих актів, обґрунтовувати науково їх прийняття.

Н. В. Невідома, асист.

ЛЕКЦІЯ ЯК ФОРМА НАВЧАЛЬНОГО ЗАХОДУ

У сучасних умовах динамічного і швидкого розвитку юридичної освіти ефективним для подальшої роботи є формування у студентів – майбутніх юристів самостійного творчого мислення і власної системи удосконалення професійних умінь. Існуюча система навчання у вищому навчальному закладі передбачає взаємозв'язок діяльності викладача і студента. Надаючи студентам навчально-наукову інформацію під час практичних і лекційних занять, викладач передає їм свої ідеї, переконання, світогляд, науково-педагогічне ставлення до юридичної моралі і етики, виховує професійні якості юриста.

Одним із завдань модернізації вищої освіти в Україні є гуманізація стосунків усіх учасників освітнього процесу. Студент, його професійне й особистісне становлення упродовж навчання в стінах вишу має перебувати в полі зору всього колективу науково-педагогічних працівників. Традиційно провідною формою навчання є лекція – навчальний монолог наставника. На думку вчених, лише вона дає студентові первинну установку й орієнтири, забезпечує базові уявлення про предмет, який вивчається, і його науковий метод, закладає основу глибоких і міцних знань.

Лекція – струнке систематизоване подання певної наукової проблеми або її частки. Зазначимо, що навчальна лекція – це логічно вивершений, науково обґрунтований виклад конкретного наукового або науково-методичного питання, підтверджений, якщо є потреба, засобами наочності та демонстрацією.

Цілі її – розкрити визначальні положення теми, досяг-

нення науки з питань, що розглядаються, з'ясувати невирішені і дискусійні проблеми, узагальнити досвід роботи, дати рекомендації щодо використання головних висновків за темами на практичних заняттях, провідних форм навчальних занять, передбачених для закріплення теоретичного матеріалу, формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу, набуття фундаментальних знань з кожної дисципліни, передбаченої навчальним планом. Водночас лекція не є визначальним джерелом інформації для студента, хоча виступає організаційно-методологічною базою для всіх форм навчальних занять. Усний виклад навчального матеріалу є могутнім засобом наставника для оприлюднення нових оригінальних і ще не опублікованих ідей, власних розробок. Як правило, лекції не вичерпують предмета науки і призначені для того, щоб закласти підвалини наукових знань, задати напрям і характер усім видам навчальних занять, передусім самостійній роботі студентів, спонукають до роздумів над науковими проблемами, пошуку відповідей на запитання, що виникли, перевірки найцікавіших і найважливіших положень. Завдяки їм виробляється певний погляд на науку, її завдання і перспективи, складаються наукові переконання.

Більшість вчених підкреслює, що жодна із сучасних організаційних форм навчання не може замінити академічну лекцію, та називає такі її позитивні сторони:

1) за одну лекцію студент може отримати таку кількість інформації, на яку йому треба витратити до одного місяця самостійної наукової роботи;

2) найскладніші поняття науки кожен може зрозуміти з її допомогою, в той час, коли при самостійному опрацюванні не всі здатні на це;

3) живе слово викладача гуртує студентів у навчальній роботі, вони можуть оволодівати знаннями у певному емоційному піднесенні, що робить їх працю не тільки організованою, але й продуктивною;

4) спільна робота лектора і слухачів створює загальне поле напруження, яке підсилює навчально-пізнавальну активність особисто кожного і надає інтелектуального піднесення на-

ставнику, надихає його на творчу імпровізацію викладання;

5) справляє глибокий виховний вплив на слухачів як змістом навчальної інформації, так і через особистісні якості викладача, перш за все, його наукову ерудицію і педагогічні вміння та навички.

Лекція – основа для подальшої самостійної роботи, чинить виховну дію і сприяє поступу в процесі спільної взаємодії учасників освітнього процесу, посилює інтерес і любов до науки, інтелектуальну й емоційно-вольову сферу особистості, сприйняття, пам'ять. Саме тому в нинішніх умовах важливо забезпечити суттєве підвищення рівня лекцій і їх значення у формуванні наукового мислення студентів. Слід намагатися, щоб вони мали проблемний характер, відбивали досягнення науково-технічного й суспільного прогресу, теорії і практики, сприяли поглибленій самостійній роботі майбутніх спеціалістів, розвитку їх творчих здібностей. Лектор має пам'ятати, що студенти сприймають матеріал не лише на слух, а й зорово, тому використання дошки, технічних засобів для візуалізації, інтерактивних інформаційних технологій не тільки роблять більш наповненою, позбавляють її, а й дають можливість точніше сприймати інформацію, краще її осмислити і запам'ятати. Дотримання цих вимог зробить лекцію більш змістовною і корисною для слухачів, спонукатиме їх до самостійної роботи, професійно-особистісного розвитку і самовдосконалення.

А. С. Овчаренко, канд. юрид. наук, асист.

РОЛЬ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ КАФЕДРИ У СУЧАСНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Відповідно до ст. 33 Закону України «Про вищу освіту» одним з головних структурних підрозділів вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) є кафедра. Так, згідно з ч. 5 цієї ж статті кафедра – це базовий структурний підрозділ ВНЗ державної (комунальної) форми власності (його філій, інститутів, факультетів), що провадить освітню, методичну та/або наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузеву групою спе-

ціальностей, до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як троє з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання. Вона є провідною ланкою вищої школи освіти, що визначає зміст та спрямованість навчального, наукового та виховного процесу. Історично склалося, що саме вона стала первинним осередком організації освітнього процесу у виші.

Відповідно до норм законів України «Про вищу освіту» і «Про наукову і науково-технічну діяльність» Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого (далі – Університет) розроблено Положення про кафедру, що було затверджено наказом ректора 14.04.2016 р. Зазначеним Положенням визначено лінії роботи кафедри, серед яких освітня, методична, наукова, організаційна та виховна, а також міжнародна діяльність.

Як бачимо, на неї покладено багато завдань, що здійснюються в різноманітних формах та напрямках роботи. Безумовно, одним із важливих є методична робота. Зміни, які відбуваються в системі вищої освіти, вимагають нових підходів до обґрунтування змісту методичної роботи. У науковій літературі виділяють такі взаємопов'язані форми методичної роботи: навчально-методична, науково-методична, організаційно-методична тощо. У кожній з них застосовуються методи впровадження інноваційних технологій: планування, постійного контролю та оцінки якості.

Так, навчально-методична робота кафедри спрямована на удосконалення методики викладання дисциплін, методичне забезпечення навчального процесу, запровадження рекомендацій, що виникли внаслідок її виконання, покращення педагогічного рівня викладачів. Основними напрямками науково-методичної роботи є: формування індивідуальних завдань щодо зростання професіоналізму професорсько-викладацького складу, систематична розробка і рецензування підручників, навчальних посібників, видання науково-методичних статей та доповідей. Організаційно-методична складається з заходів з управління методичною роботою і планування та організації всієї методичної діяльності, підготовки та проведення студентських

конференцій, конкурсів, створення умов для досягнення більш високої кваліфікації викладачів, зібрання матеріалів до засідань кафедри тощо.

Саме кафедрі відведено одну з головних ролей у підвищенні якості освіти за рахунок ефективної методичної діяльності. Важливо звернути увагу на обов'язковість постійної обґрунтованої зміни змісту дисциплін, що читаються, адже специфікою викладання правових дисциплін є необхідність регулярного оновлення програми та навчального матеріалу у зв'язку з законодавчими нововведеннями, особливо у сучасних реаліях, в період реформування органів державної влади та модернізації правового регулювання в багатьох галузях. Наприклад, податкове законодавство в останні роки перетворюється шляхом внесення докорінних змін до Податкового кодексу України. Так, за період з 2014 р. по 2016 р. у податковій системі нашої держави було запроваджено нові майнові податки, змінився підхід до оподаткування майна, зазнав суттєвого перероблення правовий механізм чинних податків, порядок адміністрування податків та зборів, було реорганізовано органи, що контролюють справляння податків тощо. За таких обставин зміст дисципліни «Податкове право» потребує щорічного часткового перегляду, зважаючи на пертурбації, що відбуваються у податковій системі держави. У зв'язку із цим на кафедрі фінансового права, як і на інших кафедрах Університету провадиться систематична робота з оновлення методичного забезпечення навчальних дисциплін, крім того, активно застосовуються електронні аналоги у вільному доступі на порталі АСУ Університету, адже при організації навчального процесу слід активно залучати нові інформаційні технології, інноваційні методи освіти та контролю знань, міжнародний досвід у цій галузі.

Викладачі мають вдосконалювати навчальні програми дисциплін, тексти лекцій, методичні матеріали. На них покладено завдання регулярного покращення методик подання навчального матеріалу, оскільки необхідно постійно працювати над поліпшенням організації проведення занять зі студентами, навчально-методичними рекомендаціями щодо їх самостійної роботи, контролем за успішністю в навчанні. Крім того, кафед-

ра виконує завдання підготовки та видання високоякісних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій, інших навчально-методичних матеріалів за дисциплінами, що викладаються. У сучасних умовах при зростанні ролі самостійної роботи і скороченні кількості обов'язкових аудиторних занять питання наявності навчальної та наукової літератури для студентів набуває особливого значення.

Таким чином, методична робота на кафедрі є комплексом заходів, скерованих на забезпечення освітнього процесу навчально-методичною документацією, підвищення рівня педагогічної майстерності викладачів, удосконалення аудиторної та самостійної роботи студентів, покращення всіх форм, видів та методів навчальної роботи. Основною її метою має стати створення умов, які сприяють зростанню ефективності та якості навчального процесу.

І. І. Омелько, асист.

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пріоритетним завданням освітньої політики в Україні є забезпечення якості вищої освіти, що досягається створенням такої системи, яка б відповідала провідним європейським практикам. Найважливішими заходами в цьому є: формулювання національного визначення поняття якості освіти; напрацювання власних стратегій модернізації вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) із урахуванням національних цінностей, що відображає основні запити суспільства, і специфіки роботи навчального закладу; розробка прозорих процедур моніторингу; високий рівень як кваліфікації викладацького складу, так і академічної культури всіх учасників освітнього процесу; гнучкість освітнього контенту; мобільність викладачів і студентів; університетська автономія та прозорість вищої освіти.

ЮНЕСКО розробила у 1995 р. програмний документ «Реформа та розвиток вищої освіти», в якому серед важливих завдань розвитку вищої освіти на зламі століть було названо: відповідність

вимогам сучасності, інтернаціоналізація та забезпечення якості, що визначається як багатогранна концепція, яка охоплює всі головні функції сфери вищої освіти.

Згідно з цим документом вирізняють три аспекти освітньої діяльності, які найбільш суттєво впливають на рівень вищої школи. Так, ними є якість:

по-перше, як персоналу, що гарантується високою академічною кваліфікацією викладачів і наукових співробітників вишів, так і освітніх програм, що задовольняється поєднанням навчання та досліджень, а також їх відповідністю суспільним запитам;

по-друге, підготовки студентів, що можливо за умов диверсифікації навчальних програм, подолання невідповідності між результатами навчання у системі середньої та вищої освіти, а також завдяки належній готовності абітурієнтів до вступу у ВНЗ, зростанню ролі механізмів навчально-професійної орієнтації та мотивації студентів;

по-третє, інфраструктури вишів, що охоплює всю сукупність умов їх функціонування, включаючи комп'ютерні мережі та бібліотеки, чого можна досягти лише за рахунок адекватного фінансування, що реально виключно при збереженні державницького підходу до вищої освіти як до загальнонаціонального пріоритету.

Зміни, що відбулися в політичному, соціально-економічному та культурному житті України, її входження до світового освітнього співтовариства та розширення ідей щодо інтеграції в Європейський простір, а також запозичення світового досвіду управління процесами у сфері освіти привели до певних зрушень у вітчизняній системі вищої освіти. Ключовим моментом її модернізації стало прийняття Закону України від 01.07.2014 р. № 1556-18 «Про вищу освіту», завдяки якому освітня галузь отримала новітні стандарти забезпечення якості, переосмислено поняття та систему забезпечення якості вищої освіти та освітньої діяльності, визначено порядок ліцензування останньої та акредитації навчальної програми.

Згідно із Законом якість вищої освіти розуміється як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти, а також розглядається як рівень організації навчально-

го процесу у ВНЗ, що узгоджується зі стандартами вищої освіти, гарантує здобуття особами належної вищої освіти та сприяє створенню нових знань. При цьому на відміну від традиційного набуття знань, умінь та навичок було запроваджено поняття компетентності – динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання за певною кваліфікацією. Поняття компетентності акцентує увагу на підготовці не просто фахівця у окремій галузі, а цілісної особистості, здатної адаптуватись до сучасних умов та змін на ринку праці. Завдяки останнім вища освіта повинна стати конкурентоспроможною у міжнародному освітньому просторі.

Над створенням такої системи працюють університети і органи управління освітою. Одним із найважливіших кроків реформування вищої освіти в Україні стала поява Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, яке є постійно діючим колегіальним органом, уповноваженим на реалізацію державної політики у зазначеній сфері. Визначення вимог до цієї системи, критеріїв оцінки успішності освітньої діяльності, зокрема наукових здобутків, вишів, за якими можуть складатися їх рейтинги і проводитися їх аналіз, розробка положення про акредитацію освітніх програм належать до повноважень цього органу.

Рейтинги університетів як показники якості освітніх послуг загалом пов'язані з поширенням ринкових практик оцінювання та зростанням конкуренції між національними, регіональними, міжнародними вишами. Про певний прогрес у галузі університетської освіти України свідчить, зокрема, входження вітчизняних вишів до міжнародного рейтингу ВНЗ QS World University Rankings.

Серед заходів, спрямованих на введення європейських стандартів та принципів забезпечення належної освіти, сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні, слід зазначити введення стандартів професійної підготовки фахівців на основі Національної рамки кваліфікацій та відповідно до потреб ринку праці України, яка була затверджена

постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. НРК містить у собі опис десяти кваліфікаційних рівнів (від 0 до 9), які охоплюють усю вітчизняну систему освіти.

Отже, підвищення якості вищої освіти є основним завданням реформування даної системи, що має відбуватись комплексно на всіх етапах організації навчальної діяльності і передбачати не тільки інституційні та процедурні зміни, а й трансформацію норм, цінностей та орієнтацій учасників освітнього процесу.

Н. Г. Орлова, асист.

ЗНАЧЕННЯ СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ ЯК ОДНІЄЇ ЗІ СКЛАДОВИХ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Держава гарантує рівні можливості у виборі професії та роду діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Освіченість народу є ефективним джерелом соціально-економічного зростання країни.

У процесі навчання важливими є семінарські заняття, оскільки забезпечують можливість оволодіти навичками використання теоретичного знання у практичній роботі щодо особливостей досліджуваної галузі.

Комплексність такого заняття визначається тим, що у ході його проведення поєднуються виступи студентів і викладача, розгляд обговорюваної проблеми і аналіз різних, часто дискусійних, питань, що дає можливість узагальнити знання.

Основними педагогічними завданнями семінару є: розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації, опанування мови відповідної науки, постановка та вирішення науково-теоретичних проблем і завдань, відстоювання своєї точки зору. Семінари проводяться з найбільш складних питань (тем, розділів) навчальної програми з метою поглибленого вивчення дисципліни, формування і становлення власних наукових поглядів, формулювання правильних висновків, вироблення навиків аргументованого викладення і захисту думки. Під час них відбуваються активні ро-

зумові процеси: аналіз, синтез, абстрагування, конкретизація, узагальнення, порівняння, складання суджень і умовиводів, що сприяє посиленню інтересу до предмета. Ця форма навчального процесу побудована на самостійному вивченні студентами за завданням викладача окремих питань з обов'язковим оформленням матеріалу у вигляді доповіді, реферату та його спільним обговоренням.

Попри те, що семінарське заняття вимагає від студентів досить високого рівня самостійності у роботі, продуктивність його значною мірою залежить й від готовності педагога, яка передбачає опрацювання літератури, необхідні напрацювання, ретельне продумування додаткових запитань, які можна і необхідно поставити, вступного і заключного слова з окремих питань і теми загалом.

Визначаючи методичну концепцію організації семінарів, слід виходити з того, що: до них висуваються загальні дидактичні вимоги (науковість, доступність, єдність форми і змісту, налагодження зворотного зв'язку, проблемність та ін.); при виборі методики проведення важливо враховувати особливості, зумовлені логікою викладання конкретної дисципліни і психолого-педагогічними характеристиками студентської групи; необхідно забезпечувати високий рівень мотивації навчальної діяльності; потрібно дотримуватись органічної єдності теоретичного і дослідно-експериментального пізнання; мають гармонійно поєднуватися з лекційними заняттями і самостійною роботою студентів.

Думається, що в умовах сьогодення існує потреба у підготовці не лише висококваліфікованих, а й компетентних спеціалістів. Так, Міжнародна організація праці (МОП) розмежовує поняття «компетентність» і «кваліфікація». З терміном «професійна компетенція (компетентність)» пов'язується досить ємне поняття, яке включає не тільки професійні здібності і вміння, а й здатність використовувати ноу-хау, виявляти самостійність у нових ситуаціях при вирішенні фахових проблем. Перенесення акцентів на поняття компетенції як одного з найбільш вагомих факторів забезпечення запитів економіки вимагає переосмислення традиційних інститутів професійного навчання. Кваліфікація є офіційним результатом оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується

відповідним документом. Поняття «компетентність» означає динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати фахову та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Оскільки семінарське заняття є своєрідним «тренажером» для застосування теоретичних знань шляхом вирішення проблем, схожих із тими, що існують у реальній дійсності, саме семінар виступає кращим засобом для підготовки і виховання кваліфікованого, компетентного спеціаліста та високоосвіченої людини.

А. С. Осадча, асист.

ФОРМИ ПРАКТИЧНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І МЕТОДИКА ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

У сучасному процесі навчання значна увага приділяється організації і проведенню самостійної роботи та контролю за нею, традиційно формами якої є практичні та семінарські заняття.

Семінарські заняття – це навчальні практичні заняття студентів вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), що передбачають самостійне вивчення за завданням викладача окремих питань і тем лекційного курсу з оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо.

Серед семінарських занять найпоширенішими є: розгорнута бесіда, доповідь (повідомлення), обговорення рефератів і творчих робіт, коментоване читання, розв'язання задач, диспут, конференція тощо. Вибір викладачем різновиду семінару зумовлюється багатьма чинниками: метою заняття і змістом навчального матеріалу, роком навчання (молодші, середні і старші курси), складом академічної групи, рівнем підготовки студентів, професійною майстерністю викладача. Розглянемо деякі з них докладніше.

Семінар – розгорнута бесіда припускає поділ теми на невеликі за обсягом, але органічно пов'язані між собою питання. Виконання одного завдання є основою для розгляду наступного. Його структура: організація групи – вступне слово викладача – власне бесіда – підведення підсумків заняття.

Семинар-повідь (повідомлення) потребує ґрунтовної підготовки, використання багатьох джерел. Доповідач послідовно викладає свої думки, наводячи переконливі приклади. Решта студентів уважно його слухають, щоб бути готовими до доповнень на підтвердження чи спростування їх. Такий семінар має значні педагогічні можливості, але для їх реалізації необхідна активність аудиторії. З метою активізації слухачів під час таких занять вдаються до системи опанування.

Обговорення рефератів і творчих письмових робіт. Такий семінар за змістом і методикою близький до семінару-повіді, передбачає взаєморецензування письмових праць, ознайомлення з роботами і відгуками на них, відбір кращих для спільного обговорення.

Коментоване читання як самостійне семінарське заняття практикують дуже рідко. Ефективне воно за необхідності опрацювати певну наукову роботу.

Семинар – розв’язування задачі доцільний після засвоєння матеріалу з теми чи розділу курсу. Для нього добирають такі завдання, щоб можна було на конкретних прикладах розкрити органічний зв’язок науки з життям, активізувати пізнавальну діяльність студентів.

Семинар-диспут (дискусія) передбачає чітко сформульовану тему і залучення до процесу всієї групи. Перелік питань має містити явні і приховані суперечності. Це спонукає мислити, дискутувати, доводити свою точку зору. За своєю структурою семінар-диспут містить вступне слово, власне дискусію і підбиття підсумків.

Семинар-конференція є найскладнішим серед інших. Викладач наперед визначає тему, мету і завдання семінару, формулює основні і додаткові запитання, розподіляє їх між студентами з урахуванням індивідуальних можливостей, добирає літературу, проводить консультації. Під час заняття частина групи виступає з доповідями та повідомленнями, а інші доповнюють їх виступи, ставлять запитання, беруть участь у дискусії.

Важливою складовою навчального процесу є практичні заняття, на яких викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та

формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань.

Практичні роботи у ВНЗ поділяють на такі групи:

1. Ознайомчі (лабораторні), які передбачають набуття вмінь і навичок користування приладами, пристроями, що необхідні для виконання різних видів практичних робіт.

2. Підтверджуючі. Виконуючи їх, студент отримує докази на користь викладених на лекції теоретичних знань.

3. Частково-пошукові практичні заняття, де більше можливостей для творчої роботи. Деталізацію плану дослідження і визначення повного переліку питань, які необхідно розглянути, виконує студент.

4. Дослідні практичні роботи, в яких студентам задається лише мета дослідження, усі інші етапи їх виконання вони планують самі. Їх доручають особам з яскраво вираженими творчими здібностями.

Єдиної методики проведення практичних занять не існує, кожен навчальний заклад використовує власні напрацювання, однак їх слід організовувати так, щоб слухачі постійно відчували зростання складності виконуваних завдань, позитивні емоції від переживання свого успіху у навчанні, були зайняті напруженою творчою роботою, пошуками правильних і точних рішень. Саме тому при розробці завдань і плану занять потрібно враховувати рівень підготовки та інтереси кожного члена групи, виступаючи при цьому в ролі консультанта і не заважаючи самостійності та ініціативі студентів. Проходить практичне заняття у такій послідовності: вступне слово викладача, пояснення незрозумілих питань, запланована практична частина, завершальне слово наставника.

Практичні заняття повинні бути різноманітними. Якщо студенти зрозуміють, що всі їх навчальні можливості вичерпані, то різко знизиться рівень мотивації.

Ефективність практичного чи семінарського заняття значною мірою залежить від уміння педагога володіти увагою слухачів, упроваджувати елементи змагальності між ними, здійснювати диференційований підхід при підборі груп для спільної діяльності на заняттях, забезпечувати пряме керівництво і

опосередковане.

М. О. Перепелиця, проф.

ВІДПОВІДНІСТЬ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЮРИДИЧНІЙ СФЕРІ СУЧАСНИМ ВИМОГАМ ПРАВОВОЇ ПРАКТИКИ

На сучасному етапі в Україні закладаються і вже відбуваються процеси глибоких соціально-економічних перетворень, що стосуються майже всіх сфер життєдіяльності. Юридична нива є визначальною для всіх інших спрямувань держави, тому що від якості правових норм, що регулюють відносини у країні, в остаточному підсумку і залежать результати, які бажає одержати соціум у ході проведених реформ та новацій.

Різні нововведення, перш за все, потребують вирішення питань підготовки кадрів, що усвідомлюють зміст правотворчої діяльності, наслідки використання тих чи інших норм, вміють їх застосовувати, розуміють значення дії закону в суспільстві, його вплив на становлення правової демократичної держави. Навчити їх можливо тільки в рамках юридичної науки шляхом отримання якісної фахової освіти.

Юридична освіта як певний освітній рівень спеціаліста здобувається в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння системи правових знань, поглядів, переконань, умінь і навичок, формування особистості, здатної до професійної правової діяльності. Зміст її, що відображається в освітньо-кваліфікаційних характеристиках фахівців-правників, – це бажаний результат, якого повинна досягти особа при навчанні, що полягає в оволодінні нею системою спеціальних знань, умінь і навичок, набутті практичного досвіду у галузі права і професійно значущих особистих якостей.

В Україні досі існують проблеми, що стосуються розвитку вищої юридичної освіти, а саме: стандартів, організаційно-адміністративних засад, шляхів доступу, матеріально-фінансового та кадрового забезпечення, оцінювання та навчального процесу. Кожний з перелічених напрямів недосконалий, що призводить до виникнення кризових явищ у самій освіті. У забезпеченні якісних юридичних послуг не останню роль відіграє

навчальний процес, корисність та ефективність якого визначаються або перевіряються у майбутньому вимогами юридичної практики.

Навчальний процес – це не тільки період, протягом якого викладається зміст юридичної науки, а й засіб, за допомогою якого набувається професійна освіта, що відображається в освітньо-професійних програмах підготовки, навчальних планах, програмах навчальних дисциплін, підручниках, посібниках та інших дидактичних матеріалах. Крім того, сюди входить комплекс практичних завдань, вправ, спрямованих на забезпечення формування фахових умінь та навичок майбутнього спеціаліста. Головна вимога до нього – максимальне наближення до юридичної практики, яка, у свою чергу, є діяльністю з видання, тлумачення і реалізації правових приписів, здійснюваною з урахуванням накопиченого соціально-правового досвіду, що передбачає не тільки складання документів, консультування та участь у судовому засіданні, а й багато інших юридично значущих дій. Останнім часом вона за суб'єктами не обмежується тільки потребою фахівців у рамках судової, прокурорської, законодавчої або слідчої діяльності, оскільки на ринок праці виходять нові роботодавці – великі транснаціональні та національні корпорації та інші приватні суб'єкти господарювання, яким необхідні високоспеціалізовані, ініціативні та творчі співробітники.

Існує низка причин, які стримують процеси виховання студента як самостійної, активної та орієнтованої на практику особистості. Перш за все, у навчальному процесі вищої юридичної освіти в Україні забагато нормативно-теоретичного матеріалу, методики «постатейного відтворення нормативно-правових актів». У студента ледве вистачає часу на його засвоєння. Такий підхід негативно впливає на набуття правничих аналітичних навичок.

По-друге, навчальні плани та методичні рекомендації знов-таки основну увагу приділяють вивченню теоретичного матеріалу і лише побіжно враховують неправову сторону діяльності юриста (ділову комунікацію, тактику дій, конструктивний аналіз, моделювання ситуацій), тобто сфери, які хоча і не стосуються безпосереднього розгляду і підбору відповідних

норм закону, але становлять важливу прагматичну складову повсякденної активності фахівця у праві, що передбачає не тільки високий рівень володіння юридичною технікою, а і взагалі технікою аргументації, але й здатність вирішувати окремі юридичні проблеми, знаходити альтернативні рішення.

По-третє, студенти перевантажені вивченням дисциплін, які не мають змістовного юридичного сенсу, дещо «застарілі». Такі дисципліни можуть становити інтерес тільки для розуміння історичного минулого, але на майбутнє навряд чи будуть корисні. Все це призводить до того, що розрив між вимогами практики та дійсним рівнем підготовки студентів збільшується, а тому якість їх підготовки не є задовільною.

Для вирішення зазначених вище та інших проблем, що існують у царині вищої юридичної освіти, слід запроваджувати у навчальний процес новітні методики викладання. Акцент при цьому потрібно робити саме на практичній підготовці студента, щоб основний час був відведений на аналіз та моделювання практичних ситуацій, студент розумів зміст правових норм не казуїстично, у відриві від реального життя, а зразу мав можливість застосувати їх у дії. Така методика роботи становить інтерес та є більш заохочувальною для студента, ніж простий акт зубріння.

Н. Б. Писаренко, канд. юрид. наук, доц.

ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО»

Адміністративне судочинство – дисципліна, що обов’язково викладається майбутнім правникам, адже вона дає знання про діяльність суду із розгляду спорів приватних осіб із суб’єктами, що здійснюють публічне управління.

Адміністративне судочинство не може охоплюватися програмою дисципліни «Адміністративне право», але вважаємо, що в курсі адміністративного права повинна міститися інформація, дотична до адміністративного судочинства. До такої

слід віднести: а) поняття й ознаки адміністративної юстиції; б) моделі адміністративної юстиції у світі; в) адміністративна юстиція в Україні. Її доречно розмістити в розділі «Захист прав приватних осіб у відносинах із суб'єктами публічного управління», який має бути структурним розділом програми курсу «Адміністративне право».

Науковці врешті-решт повинні вирішити питання щодо наповнення змістом дисципліни «Адміністративне процесуальне право», викладання якої передбачено проектом Концепції розвитку юридичної освіти в Україні, яким по суті має бути адміністративне судочинство, адже саме такий підхід впишеться в розуміння процесуального права як такого, що спрямовує дію своїх норм на захист прав приватних осіб (у нашому випадку – у відносинах із суб'єктами владних повноважень).

Влітку 2016 р. вийшов друком навчальний посібник «Адміністративне судочинство». Він підготовлений колективом авторів, які є викладачами кафедри адміністративного права нашого університету.

Посібник складається з двох розділів: 1) загальні положення адміністративного судочинства і 2) провадження з розгляду справ адміністративної юрисдикції.

Структура посібника доволі проста, зрозуміла і цілком відповідає програмі, що затверджена вченою радою університету.

Автори посібника ставили собі за мету віднайти такий спосіб подання навчального матеріалу, який би дав змогу студентам максимально ефективно сприйняти розміщену в ньому інформацію. Одним із способів досягнення цього є використання реальних судових рішень при викладенні дисципліни.

Наприклад, у темі 4 «Юрисдикція адміністративного суду» при розборі положень до кожного з них наводиться судові рішення – найбільш яскраве й цікаве, що, на наш погляд, допоможе не тільки запам'ятати матеріал, а й зрозуміти його.

У темі «Провадження в суді першої інстанції» розміщені реальні ухвали адміністративних судів про відкриття провадження, його закриття, залишення позовної заяви без розгляду, вжиття заходів забезпечення позову тощо, які дозволяють студентам побачити зразки конкретного вирішення того чи іншого

питання, що виникає в адміністративній справі.

Процесуальне право – доволі непроста дисципліна, і тому при її читанні слід застосовувати прийоми, які дадуть можливість оволодіти знаннями, розібратися з численними приписами закону та засвоїти їх.

Українські науковці в одній з робіт, присвяченій методиці викладання юридичних дисциплін, навели результати досліджень Національного тренінгового центру Сполучених Штатів Америки, що відображені в схемі під назвою «Піраміда навчання». У відповідності до цієї схеми практика через дію дозволяє засвоїти 75% інформації. Такий висновок спонукає до активного використання судових рішень на практичних заняттях з адміністративного судочинства.

Варто виходити з важливої прагматичної складової повсякденної діяльності правника, що зумовлює необхідність конструктивного аналізу, моделювання ситуацій, тому для оволодіння такими практичними навичками потрібно навчитися вирішувати конкретні юридичні проблеми, казуси, знаходити альтернативні рішення.

У згаданому вище посібнику за темою «Принципи адміністративного судочинства» всі завдання сконструйовані за постановами національних судів. Студентам пропонується вивчити конкретне судове рішення і надається інформація про його номер у реєстрі судових рішень.

На занятті розв'язання завдання відбувається таким чином.

По-перше, викладення фактів. Це важливо для усвідомлення, яку проблему слід вирішити.

По-друге, студенти мають окреслити цю проблему й чітко її сформулювати.

По-третє, необхідно проаналізувати чинне законодавство, виробити позицію з приводу розв'язання питання, що виникло, навести аргументи на її обґрунтування. На цьому етапі обговорення вже відома точка зору суду, але обмеженості судовими міркуваннями не існує. Зазвичай студенти висловлюють свої думки, які можуть не співпадати із тими, що є у судовому рішенні. При цьому заохочується дискусія.

По-четверте, співставляються аргументи студентів із судовими. Як правило, можливі критичні зауваження щодо по-

зиці суду.

Запропонований спосіб розв'язання клаузул сприяє процесу активного мислення, обмірковування, наведення доказів, дає можливість ознайомитися із чинним законодавством та судовою практикою із розгляду адміністративних справ.

Таким чином, встановлено, що аналіз реальних випадків правозастосування на практичних заняттях сприятиме досягненню двох цілей: 1) глибшому розумінню теоретичних положень і 2) оволодінню практичними навичками професії правника.

Г. І. Рамазанова, канд. юрид. наук, доц.

РОЗВИТОК І УДОСКОНАЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Юридична наука – одна з найстаріших суспільних наук, яка історично пов'язана з виникненням та розвитком права. Перші системні відомості про державу та право викладені у працях видатних мислителів Стародавньої Греції – Платона та Аристотеля. Вагомий внесок у її становлення зробили юристи Стародавнього Риму, які визначили базові правові поняття і конструкції, частина з яких використовується й досі. З того часу юриспруденція має величезний вплив на соціум.

У зв'язку з проголошенням незалежності України по-стало чимало абсолютно нових завдань перед науковцями, зокрема, щодо правових засад державотворчого процесу, соціально-економічного становища та виваженої зовнішньої політики. Безумовно, розбудова суверенної Української держави розпочалася у надзвичайно складних умовах, що пояснюється необхідністю у досить короткі строки здійснити перехід від статусу союзної республіки з украї обмеженим суверенітетом до статусу незалежної держави.

Це зумовило докорінне реформування існуючих органів влади та формування нових, перегляд великого масиву законодавчих актів та плідну законотворчу роботу, визначення правового статусу держави, її громадян та видів і форм різноманітних

суспільних відносин.

Як слушно зазначав О. Мурашин, перед юридичною наукою постає виконання таких важливих завдань:

1) розвивати і поглиблювати розуміння державно-правових явищ і на цій основі прогнозувати їх майбутнє;

2) складати рекомендації для державної влади щодо розроблення і застосування нових законів та взагалі проведення раціональної юридичної політики в державі;

3) підвищувати правову культуру населення через довгострокові термінові заходи освітнього, інформаційного, аналітичного, організаційного характеру [1].

Становлення України як правової держави передбачає, в першу чергу, розробку наукового підґрунтя правової системи та відповідної законодавчої і нормативно-правової бази, включаючи її ефективне функціонування у всіх напрямках.

У цьому аспекті можна виділити кілька шляхів удосконалення юридичної наукової діяльності:

1) інтеграцію, взаємопроникнення, взаємоузгодженість, обопільну перевірку істинності отриманих результатів на міждисциплінарному рівні, що спрямовано на створення цілісної наукової картини правової сфери світу;

2) прагматичну орієнтованість наукових розвідок на комплексне вивчення актуальних соціально-правових проблем;

3) прогностичний характер наукових юридичних досліджень, що не тільки пояснюють і описують сучасний стан державно-правових явищ, а й виявляють імовірні варіанти їх подальшого розвію, здійснюють їх оцінку, виявляють причини й умови, що сприяють або перешкоджають їх настанню. Причому такий прогноз не повинен мати тільки короткочасний, тактичний характер, а зобов'язаний розраховуватися на довгострокову перспективу, відбивати стратегію й альтернативність правового розвитку;

4) пріоритетну увагу провідним юридичним дисциплінам. Прагматичність наукових розвідок не повинна «затмарювати» прогрес фундаментальних юридичних досліджень, без результатів яких ніколи не досягнути стратегії правового розвитку;

5) розуміння варіативності й альтернативності перспектив розвитку права, що зумовлює необхідність докорінної перебудови методологічної бази юриспруденції, наявних парадигм, методологічних підходів, методів, дослідницьких програм і методик, насамперед, за рахунок їх комплексного застосування з використанням можливостей комп'ютерних технологій, математичного і соціального моделювання;

б) розширення емпіричної бази юридичних досліджень, що не може бути обмежена вітчизняним досвідом соціального та правового шляху держави, а має охоплювати практики інших країн, різних цивілізацій. У цьому аспекті важко переоцінити роль і значення порівняльних правових досліджень, які дають можливість не тільки виявити різноманітні способи вирішення соціальних проблем, а й зрозуміти їх ефективність, розробити механізми і процедури рецепції цих напрацювань для внутрішнього поступу. Порівняльний аналіз спрямований також на виявлення глобальних проблем, закономірностей, тенденцій еволюції, забезпечення ефективного прояву їх позитивних сторін у внутрішніх перетвореннях і, навпаки, винайдення дієвих засобів попередження несприятливих впливів;

7) вироблення критичності наукових досліджень, покликаних виявляти не тільки позитивне в соціальному і правовому розвитку, а і його негативні сторони, що потребує певної громадянської сміливості від вчених, а також забезпечення їх соціальної захищеності, підвищення соціальної відповідальності за істинність і обґрунтованість результатів розвідок, гарантування об'єктивності їх оцінки. Вирішення цих завдань вимагає зміни форм організації правової науки і підготовки юридичних наукових кадрів, стимулювання праці вчених, її технічного і фінансового задоволення [2, с. 112].

Якщо в цілому охарактеризувати нинішній стан юридичної науки, то можна виділити такі основні тенденції:

1. Слід констатувати, що є досить мало комплексних міжгалузевих та міждисциплінарних досліджень, що пояснюється відсутністю спеціалістів, які б могли їх проводити, та координації правових розвідок на рівні галузевих академій наук та ВНЗ, а та-

кож реального механізму, який би дозволяв організувати різногалузеві творчі колективи. Своєчасним для правознавства є поява нових юридичних курсів міжпредметного характеру: філософії права, соціології права, психології права, юридичної політології, правової кібернетики, правової риторики, правової лінгвістики, правової семіотики, юридичної антропології, юридичної логіки, правової статистики, правової інформатики і низки інших або, навпаки, відокремлення від юриспруденції як самостійних наук політології, державознавства тощо.

2. Актуальною залишається проблема зв'язку теорії та практики. Частою є ситуація, коли дослідження проводяться не за тими питаннями, які є гострими та нагальними для суспільства, спрямовані на вирішення життєво важливих проблем за допомогою відповідних правових засобів. Ця тенденція, власне, й зумовлена неможливістю провадити міжгалузеві розвідки.

3. Спроби вироблення державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, зокрема, через прийняття Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 26.11.2015 р., яким частково вирішені питання фінансування та організації діяльності наукових установ, у тому числі й наукових установ системи НАН України та галузевих академій. Позитивним є те, що їм надали більшої самоврядності. Проте досить повільно йде процес посилення наукової діяльності у ВНЗ, що свідчить про їх фактичну «невключеність» у загальному підсумку в систему наукової діяльності в Україні. Хоча, безумовно, певні здобутки у цьому напрямі є.

4. Досить важливою подією стала поява значної кількості досліджень у сфері порівняльного правознавства, зокрема, присвячених гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС, що є досягненням у контексті міжнародної наукової інтеграції та можливості входження нашої держави в ЄС. Тут вкрай потрібним є налагодження довгострокових міжнародних зв'язків із зарубіжними університетами та представниками академічної науки.

5. Важливим кроком на шляху становлення та піднесення юридичної науки є відхід від кількісного підходу щодо ефективності праці науковців та поступовий перехід до якісного

оцінювання, коли результативність роботи вимірюється не у друкованих аркушах, а через аналіз індексу цитованості того чи іншого науковця.

6. Злободенними залишаються проблеми формування та розвитку сучасної правової системи України, вдосконалення законодавства на засадах демократії, осмислення феномену прецедентного права, оскільки до цього заохочують рішення, що прийняті Європейським судом з прав людини. Науці конституційного права остаточно слід визначитися із правовою природою і юридичною силою актів Конституційного Суду України.

7. Упорядкування самої правової системи держави спонукає науковців приділяти більше уваги питанням системи та систематизації нормативно-правових актів України, їх співвідношенню, визначенню їх регулятивного потенціалу. Правознавство має рішуче підвищити свій експертний потенціал, науковці можуть і повинні більш ґрунтовно впливати на розробку концепцій законодавчих актів, аргументувати науково їх прийняття.

С п и с о к п о с и л а н ь

1. Мурашин О. Сучасна юридична наука: проблеми і пріоритети. URL: <http://www.vmurol.com.ua/upload/Dostyp%20po%20osviti/Vibir/Suchasna%20yuridichna%20nauka%20problemi%20i%20prioriteti.doc>

2. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посібник. Київ: Знання, 2005. 655 с.

І. А. Селіванова, канд. юрид. наук, доц.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ НАУКИ В УКРАЇНІ

Стан наукової сфери України з кожним роком стає все більш критичним. Умови праці дослідника та становище дослідницької інфраструктури в державі роблять практично неможливим отримання результатів світового рівня. Перспективна молодь все рідше обирає професію науковця, а найкращі з тих,

хто отримує вищу освіту, не пов'язують свого майбутнього з Україною. Відсутність системної політики поєднується з забюрократизованістю наукової діяльності. Державні ресурси, що виділяються на науку, використовуються неефективно. Нечіткість демаркаційної лінії між наукою та псевдонаукою, а також засилля плагіату підбивають довіру громадян до наукового знання. Підтримка генерації науки сприятиме оздоровленню усіх сфер соціуму – від вищої освіти до бізнесу та політики. Слід пам'ятати, що наука в державі потрібна для існування власної експертизи високого рівня, а вчені є обличчям країни на міжнародній арені.

Цілями реформи є: оздоровлення наукової сфери, зростання ролі науки в суспільстві та економіці, повноцінна інтеграція українських дослідників до світового наукового простору. Критеріями успіху в середньостроковій перспективі мають бути:

- забезпечення фінансування Національного фонду досліджень на рівні 0,1% ВВП;

- зростання обсягу залучених на наукові розробки коштів від бізнесу до не менш ніж 0,5% ВВП;

- децентралізація системи присудження наукових ступенів і вчених звань та скасування державних доплат за них, натомість перегляд тарифної сітки та надання гідних заробітних плат тим, хто займається справжньою наукою;

- позбавлення наукових ступенів та вчених звань осіб, у чиїх роботах або дисертаціях було виявлено плагіат, звільнення посадових осіб за доведеними фактами академічної недобросовісності;

- суттєве зростання довіри суспільства до науки (з 51% до понад 70%);

- побудова нової системи оцінювання наукової діяльності у ВНЗ та наукових установах на основі кращих європейських та світових практик із залученням міжнародних експертів;

- переформатування всієї мережі державних наукових установ за результатами оцінювання;

 - дебюрократизація наукової діяльності;

 - омолодження керівного складу усіх державних наукових установ;

інтеграція в Європейський дослідницький простір шляхом слідування його пріоритетам;

втілення стратегії підтримки цифрових технологій для розвитку «відкритої науки» та «відкритих інновацій».

Модернізація української науки має початися з формування цілісної картини її стану. Для цього Науковий комітет Національної ради з питань науки та технологій (далі – Національна рада) повинен створити нову систему оцінки наукової діяльності та запустити процес оцінювання усіх державних наукових установ з обов'язковим запрошенням іноземних експертів. Результатом цього має стати оптимізація мережі наукових установ та їх структури. Одночасно необхідно провести незалежний аудит майнового стану державних наукових установ за допомогою міжнародних експертів. Майно, або кошти, вивільнені в результаті оптимізації наукової сфери (наприклад, реорганізації наукових установ), мають бути акумульовані для побудови сучасної дослідницької інфраструктури та її інтеграції до європейських дослідницьких інфраструктур.

Імплементация на національному рівні Дорожньої карти Європейського дослідницького простору 2015–2020 дозволить Україні залучити до модернізації своєї наукової сфери ресурси ЄС: міжнародну експертизу, дослідницьку інфраструктуру, обмін знаннями та технологіями.

Держава повинна гарантувати стабільне фінансування науки, яке має складатися з двох компонентів: базового та конкурсного (проектного). Рішення щодо розподілу коштів між ними прийматиметься Кабінетом Міністрів України на основі рекомендацій Національної ради. Головним інструментом розподілу конкурсного фінансування має стати Національний фонд досліджень (далі – Фонд). Після реорганізації «науки при міністерствах» виконання науково-дослідних робіт, потрібних органам виконавчої влади, має замовлятися виключно через Фонд. Наукові установи повинні отримати право на вихід зі статусу бюджетних організацій із збереженням статусу неприбуткових організацій, відповідних податкових пільг та можливості подавати заявки на конкурси Фонду. Необхідно забезпечити державну підтримку створення університету нового типу з високим

рівнем наукових досліджень (Академічний університет). Законодавчий статус дослідницького університету потрібно скасувати, натомість ВНЗ та вчені вишів зможуть брати участь у конкурсах Фонду.

Має бути реалізовано курс на нульову толерантність до плагиату. Встановлення факту плагиату чи іншого виду академічної недоброчесності повинно позбавляти наукового ступеня. У випадку виявлення таких фактів щодо осіб, які беруть участь у відборі на посади держслужбовців та керівні посади в усіх гілках державної влади або працюють на таких посадах, а також керівників наукових установ та ВНЗ їх слід відсторонювати від конкурсу або звільняти з посади.

Треба переглянути оплату праці науковим та науково-педагогічним працівникам, знявши державні доплати за науковий ступінь та вчене звання, натомість піднявши посадові оклади. Скасувати такі доплати усім, хто не працює на наукових або викладацьких посадах. Передбачити статуси постдока та емерітус.

Слід започаткувати механізми формування відкритого ринку праці для вчених з метою переходу від «brain drain» до «brain circulation». Одним із них є розроблення конкурсних програм для залучення молодих фахівців, які отримали ступінь за кордоном, на постдок позиції в наукові установи та університети України. Необхідно також створити програми налагодження системної співпраці з науковою діаспорою, в тому числі для експертизи проєктів. Потрібно здійснити лібералізацію доступу іноземних громадян до ринку праці і отримання освітніх послуг, що передбачає спрощений порядок одержання віз і видів на проживання, гранти на навчання і дослідження.

О. В. Сенаторова, канд. юрид. наук, доц.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ ЯК ЗАСАДА НОВОЇ АКАДЕМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Українська система юридичної освіти перебуває в постійному процесі реформування. Так, кількість університетів, що готують юристів, скоротилася на третину у порівнянні з ми-

нулим роком і становить понад 150 вишів¹. Їх випускниками щороку стають 30 000 студентів. Лише трохи більше 10% з них в майбутньому стають юристами-практиками. Головна причина цього, на думку координатора проектів ОБСЄ в Україні Вайдотаса Верби, полягає в низькій якості юридичної освіти, що не відповідає потребам ринку.

Міністерство освіти і науки спільно з Міністерством юстиції, із залученням провідних вітчизняних учених і експертів у сфері правової освіти, за активної допомоги проектів ОБСЄ та USAID у 2016 р. розробили проект Концепції вдосконалення правової (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії². Так, новаціями можна вважати те, що проект:

- передбачає введення єдиного зовнішнього кваліфікаційного іспиту для всіх юристів, склавши який особа отримує дозвіл на професійну діяльність;
- запроваджує компетентності, якими повинен володіти фахівець-юрист;
- зрівнює загальну кількість «контрактників», яких не може бути більше «бюджетників»,
- завбачає нові методики викладання.

Остання новела вбачається найголовнішою, оскільки введення кваліфікаційного іспиту без нових методів навчання стане лише імітацією вдосконалення системи юридичної освіти. У навчанні юристів пропонується обмежити методіку постатейного відтворення нормативно-правових актів, оскільки вона негативно впливає на набуття студентами аналітичних навичок. Планується впроваджувати: 1) мережеві освітні технології та

¹ Натомість у Польщі 25 юридичних вишів, у Франції – 58, а лідер освітнього ринку Велика Британія має лише 98 університетів, що навчають юристів, і тільки в США їх кількість сягає 250 (дані з сайту Wikipedia: List of law schools по кожній з означених країн, а також освітніх рейтингових сайтів держав).

² Проект Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії. URL: <http://uba.ua/documents/2016%20-%202009%20-%202014%20-%2020Education%20Concept.pdf>

2) елементи методики навчання для дорослих (постановка навчальних цілей, робота в малих групах з використанням кейсів, обговорення практичних аспектів застосування набутих знань при навчанні тощо). Окремо в тексті проекту Концепції також наголошено на важливості практичної підготовки студента, зазначається, що навіть поза практикою, безпосередньо в навчальний процес, потрібно максимально вводити практичні завдання.

Проект Концепції містить перелік основних компетентностей, якими мають володіти юристи. Серед них особливо слід виділити здатність до: абстрактного, логічного і критичного мислення; творчого мислення і генерування нових ідей; аналізу і синтезу; самостійного планування, організування і контролю своєї діяльності. Необхідні також: знання однієї з офіційних мов Ради Європи на рівні, що забезпечує можливість як усного, так і письмового її застосування, в тому числі в професійній сфері; найсучасніші навички збору та аналізу інформації; вміння працювати самостійно, в команді колег за фахом і з залученням експертів з інших областей знань. Важливо визначати інтереси і мотиви поведінки інших осіб; примиряти сторони з протилежними інтересами та прагнути до утвердження академічної доброчесності.

Розглянемо запровадження змін у рамках наступних блоків.

А. Інформаційне та методичне забезпечення якості навчального процесу.

Б. Порядок отримання знань студентів.

В. Міжнародне співробітництво з питань удосконалення якості навчання.

Г. Завдання щодо моніторингу та забезпечення якості навчання на найближчий час.

Як вважає Мічіо Каку, вчений – популяризатор науки, викладачам варто звертати увагу студентів на пошук концепцій, розвиток креативності, уяви та ініціативи, а не на тяжку роботу із запам'ятовування, адже ми живемо в епоху переходу від товарної економіки до інтелектуально-творчої. У той же час вчений не одноразово зазначав, що колись відвідувати університети будуть лише студенти-невдахи, які не зможуть самостійно

побудувати свій план дистанційного навчання. Це дещо нагадує фразу з відомого кінофільму про те, що скоро залишиться тільки телебачення, а кіно, театри і книжки зникнуть, але необхідність створення інформаційних порталів задля забезпечення онлайн освіти вже очевидна. Більшість університетів запровадили внутрішні електронні освітні платформи, за допомогою яких можна отримати інформацію про навчальні курси і наповнити ними власну академічну програму, довідатися про соціальні активності, роботу і можливості кар'єрного росту, отримати поради та підтримку. Бібліотеки поступово переходять на електронний формат, що значно полегшує умови для навчання і одночасно вимагає більшої відповідальності від студентів, а також детальніших інструкцій від викладачів для самостійного опанування знаннями.

Інформаційне та методичне забезпечення курсу, варто запроваджувати на основі електронної навчальної платформи – свого роду віртуального освітнього середовища, доступного 24/7 з будь-якої локації за допомогою Інтернету. Частина матеріалів має бути у відкритому доступі. Це дозволить всім охочим ознайомитися з курсом, інша частина – в закритому доступі через Інтернет (внутрішню мережу) для тих, хто вже проходить курс. Остання дозволить студенту налаштувати його особисту програму проходження курсу за допомогою: роботи з лекційним матеріалом і створення коментарів і поміток до нього; комунікації з викладачем; он-лайн дискусій та групової роботи; доступу до електронних бібліотечних колекцій; подання письмових робіт та отримання оцінок і коментарів щодо них тощо.

У відкритому доступі мають бути матеріали, що розкривають зміст курсу і основні матеріали навчання (силлабус), результати навчання (компетентності), методи навчання і оцінювання; також розклад занять та іспитів, інформація про викладача та можливості позааудиторного спілкування з ним.

У закритому доступі знаходиться навчально-методичне наповнення курсу, що формується з базових методичних вказівок і навчальних посібників, та доповнюється різноманітними цікавими додатками на кшталт комп'ютерних ігор-вікторин та інших медіафайлів. Так, до базових відносять: силлабус, нав-

чальну програму та електронний навчальний комплекс.

Компоненти навчального комплексу можуть бути доповнені відеолекціями та іншими відеоматеріалами (наприклад, записами рольових ігор, в яких моделюються реальні ситуації за участю студентів), методичним довідником з інструкціями щодо підготовки письмових робіт та методології підготовки до участі в змаганнях (може бути також відеолекція), он-лайн вікторинами у форматі комп'ютерних ігор.

Нині, як і раніше до основних форм навчальних занять відносили: а) лекцію; б) семінарське заняття; в) практичне заняття; г) лабораторне заняття; ґ) індивідуальне заняття; д) консультацію. Натомість форми організації навчального процесу в сучасній вищій школі потребують значного реформування і розширення можливостей отримання необхідних знань і навичок, зміни формату спілкування для посилення активності та ініціативи студентів в навчальному процесі та з метою збільшення практичного компоненту.

Студенти проявляють значно більший інтерес і активність, якщо заняття проходять у форматі рольової гри.

Самостійна робота студентів може бути індивідуальною і груповою. При підготовці до наступної лекції, семінарського чи практичного заняття, ознайомленні з літературними, нормативними джерелами та судовими рішеннями, а також написанні індивідуальної наукової роботи тощо студент виконує самостійну індивідуальну роботу. Така діяльність тренує здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу отриманої під час лекцій інформації, вміння планувати час, навички збору і синтезу інформації, адаптування її до фактичних обставин конкретної ситуації чи справи, навички написання юридичних аналітичних текстів тощо.

Робота з підготовки до рольових ігор, конкурсів, судових засідань, занять у малих групах вважається груповою і формує додаткові вміння працювати в команді, визначати інтереси і мотиви інших осіб (особливо готуючись до рольових ігор), вміння примиряти сторони з протилежними інтересами (особливо при підготовці до заняття-медіації) та ін.

Окремо слід звернути увагу на необхідність оцінювання

позакласної активності студентів – їх участі в міжнародних і національних змаганнях, у конференціях, круглих столах, конкурсах есе тощо. Крім того, слід оцінювати участь студентів у роботі студентських наукових товариств, гуртків як самостійну роботу в контексті дисципліни, якщо така діяльність пов'язана з предметом курсу.

Контрольні заходи включають поточний і підсумковий контроль. Поточний контроль здійснюється під час проведення занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи; підсумковий – здійснюється з метою оцінки результатів навчання по завершенні курсу. Студент вважається допущеним до семестрового контролю з конкретної навчальної дисципліни (семестрового екзамену, диференційованого заліку або заліку), якщо він виконав всі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з цієї навчальної дисципліни.

Слід також звернути увагу на необхідність підвищення кваліфікації лекторів. Для цього їм варто брати участь у міжнародних тренінгах, конференціях, освітніх програмах із підвищення кваліфікації. Дуже добре, якщо вони матимуть досвід роботи в міжнародних організаціях або досвід співробітництва з ними як експерти.

Головною рисою інформаційного суспільства є можливість бути успішним у розвинутій країні, використовуючи передові інформаційні комп'ютерні технології. Реалізувати це можливо, у першу чергу, шляхом використання електронного (дистанційного) навчання. В основу електронного навчання покладено три базові речі: електронні інформаційні ресурси, організаційно-методичне забезпечення та інформаційно-комунікаційні технології. Для електронного навчання важливо мати інформаційні ресурси, елементами яких є дистанційні курси, що використовуються для забезпечення навчального процесу як дистанційно, так і в очній формі, а також у комбінації цих форм навчання.

Украї важливо запроваджувати інформаційні й комунікаційні технології в освіту, а отже, необхідно підвищувати кваліфікацію кадрового складу вишів, їх обізнаність у сфері нових

мультимедійних технологій, засобів віртуальної освіти.

Крім того, необхідно підвищувати рівень знань іноземних мов. Нині знання англійської мови є необхідним для отримання можливості ознайомлення із зарубіжним досвідом, проходження практики і викладання.

Якісне забезпечення практичної підготовки студентів потребує запровадження додаткового курсу з підготовки до moot-court змагань, до викладання якого слід залучити фахівця, що має досвід з тренування команд для таких конкурсів, а також додатково з гостьовими майстер-класами запрошувати тренерів команд – фахівців-практиків і студентів, що брали участь у попередніх змаганнях.

Для підвищення якості освіти необхідно ще залучати широкі кола викладачів та студентів, які набули досвід в іноземних вишах, для обговорення інноваційних методів викладання і методологічного забезпечення навчального процесу. Доцільно щорічно проводити аналіз ефективності освітньої програми, оцінку відгуків студентів, їх успішності. Варто також підтримувати активний зв'язок із випускниками, орієнтуючись на їх бачення освітнього процесу. Бажано задіювати студентів у розробці навчальних програм. Важливо при цьому забезпечувати їм свободу у виборі дисципліни.

При навчанні слід зважати на різницю темпераментів і психічного складу студентів із метою забезпечення індивідуального підходу до кожного: екстраверт проявить себе в рольовій грі; критикові сподобається шукати помилки в словах лектора під час інтерактивної лекції-пошуку помилок; студент із лідерськими навичками зможе організувати колективну роботу в малих групах; аналітик найкраще проявить себе при написанні статей, курсових робіт і підготовці письмових меморандумів для участі в moot-court змаганнях.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

В останні роки ідеї дистанційного навчання здобули великої популярності. Постійно збільшується кількість навчальних закладів, які вводять курси дистанційного навчання: починаючи від США, де понад 90% університетів повідомляють про його запровадження, до Африки, де створено Африканський віртуальний університет, який охоплює 25 центрів дистанційного навчання в 14 країнах. Практика Польського віртуального університету показує, що ця форма навчання користується популярністю. Один з найбільших університетів світу у Великій Британії, що застосовує дистанційну освіту, навчає понад 250 000 студентів, серед яких більше 50 000 є іноземцями. Державний відкритий університет Німеччини, відкритий університет Іспанії (Мадрид) та багато інших надають можливість навчатися у віртуальному класі університету, який працює 24 години на добу.

Проявляє активність щодо дистанційних технологій навчання і Україна. У порівнянні з класичними формами освіти (денною, заочною, вечірньою та екстернатом) дистанційна має низку переваг, визначених Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні від 20.12.2000 р., що забезпечує її затребуваність:

модульність дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, що відповідає індивідуальним чи груповим потребам;

паралельність: навчання здійснюється одночасно з професійною діяльністю (або з навчанням за іншим напрямом), тобто без відриву від виробництва або іншого виду діяльності;

гнучкість – можливість займатися в комфортний для себе час, у зручному місці і темпі, в нерегламентований для освоєння дисципліни відрізок часу;

інтернаціональність – одержання освіти у навчальних закладах іноземних держав, не виїжджаючи зі своєї країни, та надання освітніх послуг іноземним громадянам і співвітчизникам, що проживають за кордоном;

велика аудиторія – одночасне звернення до багатьох

джерел інформації будь-якої кількості студентів, учнів та слухачів, спілкування за допомогою телекомунікаційного зв'язку студентів між собою та з викладачем;

економічність – ефективне задіяння навчальних площ та технічних засобів, концентроване і уніфіковане представлення відомостей, використання і розвиток комп'ютерного моделювання ведуть до зниження витрат на підготовку фахівців;

соціальна рівність – однакові можливості одержання освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я і соціального статусу;

технологічність – застосування в навчальному процесі нових досягнень інформаційних технологій, що сприяє входженню людини у світовий інформаційний простір.

Дистанційне навчання є затребуваним не тільки в освіті на відстані, а й в інших формах навчання: очній, заочній, екстернаті, крім того, в окремих дисциплінах або блоках дисциплін, що призначені для підвищення освітнього рівня чи кваліфікації окремих осіб та груп бажаючих.

Україна рухається у напрямі побудови суспільства знань, вдосконалює законодавство, яке стосується розвитку інформаційного суспільства. Багато провідних університетів вже започаткували електронну освіту, розробили внутрішні документи, які регулюють особливості її введення.

Прийняття важливих стратегічних документів для створення правової платформи у зв'язку з широким запровадженням в Україні електронної освіти залишається важливим питанням. Йде опрацювання Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р., триває, яка передбачає три етапи реалізації і охоплює 2013–2020 рр.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

*Навчання без міркування – даремне,
міркування без навчання – небезпечне
Конфуцій*

У сучасному світі юридична професія вважається престижною, різнобічною і високооплачуваною. Фахівці у галузі права потрібні скрізь: правоохоронна і судова, страхова діяльність, адвокатура, нотаріат, медична галузь, банківська сфера, інформаційні технології, будівництво і ще багато сфер застосування. Це вимагає особливих підходів під час підготовки студентів-юристів. Так, В. Я. Тацій зауважує, що кожний вищий навчальний заклад повинен займатись підготовкою своїх, багато в чому унікальних, особливих випускників з високим рівнем знань, навичок та умінь, рівнем культури, інтелігентності та порядності, готовності слугувати людині та закону [1, с. 5].

Модернізація вищої юридичної освіти зумовлює розроблення принципово нових теоретичних, методологічних та організаційних засад її удосконалення. Складових якості освіти багато, але визначальним є: відбір студентів, ефективність процедури допуску до вищої освіти, кадрові, матеріальні ресурси вишів, рівень їх наукових шкіл, загальна репутація навчальних закладів, які займаються підготовкою юристів для держави [2, с. 10, 11].

Однією із найпоширеніших форм організації навчального процесу у вищій школі є практичні заняття. Практичне (грец. *prakticos* – діяльний) заняття – форма навчального заняття, за якої викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань.

Основними функціями практичних занять (за І. Кобиляцьким) є: поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях

і в процесі самостійної роботи; формування інтелектуальних умінь та навичок планування, аналізу і узагальнень; опанування діючої техніки, вироблення навичок управління і користування нею; оволодіння науковим апаратом роботи з джерелами; отримання досвіду для самостійної оцінки тощо.

Для кожного заняття надзвичайно важливою є вступна частина. Чим вона динамічніша, тим швидше студенти налаштовуються на сприйняття нової дисципліни та будуть готові до творчої роботи. Викладач нагадує студентам мету і завдання заняття, визначає форми роботи на ньому, час на проведення окремих видів роботи, тобто надає заняттю конструктивно прагматичного характеру, викликає інтерес аудиторії.

Практичні заняття повинні бути різноманітними. Необхідно організовувати їх так, щоб студенти відчували зростання складності завдань, що зумовлювало б позитивні емоції від власного успіху в навчанні, сприяло б творчості, пошукам. Так, надзвичайно важливе значення в процесі практичних робіт мають індивідуальний підхід і продуктивне педагогічне спілкування. Студенти отримують можливість розкрити і виявити свої здібності, потенціал [3, с. 190–193].

Кожне заняття доцільно закінчувати короткими висновками і рекомендаціями викладача щодо подальшої роботи. У такому разі практичні заняття разом з лекціями передбачатимуть перспективи в роботі студентів.

Важливе значення при цьому має використання активних методів навчання: неімітаційних (дискусії, виїзні заняття), імітаційних неігрових (аналіз конкретних ситуацій, судової практики, вирішення кейсів, розгляд документації), імітаційних ділових, рольових ігор, ігрового проектування.

Під час практичних занять з позитивної сторони зарекомендували себе такі методики: короткий розбір актуальності вивчення конкретної навчальної теми та значення її положень для майбутньої професії студентів різних факультетів; обговорення презентацій PowerPoint; вирішення практичних завдань у формі проведення ділових ігор; технологія «мозковий штурм» при розгляді теоретичних і практичних завдань; усний аналіз студентами стану злочинності в Україні (по областях) за основ-

ними кількісними і якісними показниками та оцінка рівня їх криміногенності й тенденцій злочинності; підготовка індивідуальних робіт з проблемних тем і презентація їх.

Упровадження в навчальний процес у вищій школі нових інформаційних технологій є об'єктивною необхідністю розвитку освіти. Доведено, що використання їх впливає на характер навчально-пізнавальної діяльності студентів, активізує їх самостійну роботу з різними електронними засобами.

Вважаємо, що розумне запозичення досвіду юридичної освіти Німеччини (у першу чергу, через наявність багатьох спільних форм організації навчання) буде сприяти підвищенню якості національної юридичної освіти. Юридична освіта в Німеччині визнається однією з найскладніших у світі, відкриває широке поле діяльності для багатьох професій. У Німеччині для випускників, які мають успішні результати з іспитів, незалежно від кон'юнктурних перемін завжди існують гарні професійні перспективи [4, с. 286]. Під час навчання на юридичному факультеті студент отримує знання з найважливіших галузей права, але, перш за все, засвоює методи наукового та практичного його застосування. Метою навчання є не вивчення напам'ять приписів закону, а здобуття базових знань та набуття вмінь їх використання, а також розуміння системних зв'язків права, включаючи його основи. Головними галузями права, що вивчаються при отриманні юридичної освіти, є: цивільне право, кримінальне право та публічне право. Досить часто до дисциплін, які викладаються, додають кримінологію, ювенальну кримінологію та право приведення вироку до виконання. У процесі навчання послуговуються різними видами занять, переважно лекціями. Типовим для німецьких університетів є обов'язковість дотримання норми *universitas scientiarum*. Це означає, що кожен студент, в принципі, може вільно відвідувати лекції. Поряд з ними пропонується робота в групах, проводяться додаткові лекції, колоквиуми та семінари. На практичних заняттях вивчається метод юридичного опрацювання завдання на основі тренувальних випадків [4, с. 282–284; 5].

Важливою умовою ефективності практичного заняття є рівень підготовки самого викладача, його педагогічні і комунікативні здібності. Результативність його значною мірою зале-

жить від уміння наставника володіти увагою студентів, упроваджувати елементи змагальності між ними, здійснювати диференційований підхід при доборі груп для спільної діяльності на практичних заняттях, забезпечувати пряме і опосередковане керівництво.

С п и с о к п о с и л а н ь

1. Тацій В. Я. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій. *Право України*. 2009. № 1. С. 4–8.

2. Комаров В. В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти (матеріали «круглого столу»). *Право України*. 2009. № 1. С. 9–15.

3. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2010. 456 с.

4. Шпікгофф А. Юридична освіта в Німеччині: особливості та європейські перспективи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*. 2007. № 4 (35). Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2007. С. 281 – 286.

5. Сметаніна Н. В. Вища юридична освіта в Україні і європейські інтеграційні процеси: окремі питання реформування. *Інноваційні освітні технології: досвід Європейського Союзу та його впровадження в процес підготовки юристів* : наук.- пед. стажування (м. Братислава, Словацька Республіка, 10–13 серп. 2016 р.). Братислава. 2016. С. 205–208.

Є. М. Смичок, канд. юрид. наук, асист.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної системи вищої освіти в Україні постає питання про необхідність її трансформування, орієнтування на європейські стандарти та вимоги вищої школи. Базисом у створенні будь-якої системи завжди виступають фундаментальні, вихідні положення, на яких вона по-

винна бути заснована. Вбачається за доцільне дослідити принципи побудови вищої юридичної освіти в європейських державах та можливість перенесення, рецепіювання їх до вітчизняної правотворчої системи.

При дослідженні питання визначення засад організації навчального процесу одразу потрібно наголосити на тому, що через приєднання України у травні 2005 р. до Болонської конвенції (далі – Конвенція), яка визначає підходи до організації навчального процесу і функціонування вищої школи Європейського Союзу, наша держава взяла на себе зобов'язання дотримання принципів, які закладаються цією Конвенцією, а саме:

- а) двоциклове навчання,
- б) кредитне оцінювання знань та навичок студентів на підставі Європейської системи трансферу оцінок (ECTS),
- в) незалежне оцінювання діяльності вишів,
- г) мобільність учасників освітнього процесу,
- д) надання першого робочого місця.

Принцип двоциклового навчання засновує загальні підходи до вертикальної будови навчального процесу, який має бути організований з урахуванням можливості отримання студентами першого академічного ступеня (бакалавр) та другого академічного ступеня (магістр). На нашу думку, саме така дворівнева циклічність дозволяє говорити про орієнтованість освітнього процесу на різні групи студентів. Більше того, у них є вибір із декількох варіантів навчання. Одразу потрібно наголосити, що принцип двоциклового навчання відповідно до Конвенції має і певні темпоральні особливості. Так, строк здобуття першого академічного ступеня не повинен перевищувати 4 (чотирьох) років. Якісне та повне підтвердження знань після закінчення першого академічного циклу дає шанс студенту здобути другий академічний ступінь. За такого підходу відбувається певна диференціація студентів на дві групи з урахуванням їх мисленневих та аналітичних здібностей. Більше того, запровадження такого дуалістичного підходу до навчального процесу дає змогу вести мову і про орієнтованість здобувачів кожного рівня на подальше працевлаштування. З іншої сторони, такий підхід полегшує вибір роботодавцям, які наочно можуть стежити за успіхами претендента. Щодо строків здобуття другого академіч-

ного ступеня, то він не повинен перевищувати 2 (двох) років.

Принципу кредитного оцінювання знань та навичок студентів на підставі Європейської системи трансферу оцінок (ECTS) в Україні дотримуються частково. Так, відповідно до нього освітній процес має поєднувати у собі модульні технології навчання та залікові освітні одиниці (кредити). Разом з цим він передбачає повну відсутність сесійного оцінювання знань студентів. За такого підходу забезпечується більш якісне щоденне опрацювання навчального матеріалу студентами, відсутність психологічних ризиків при складанні іспитів, заліків. Протягом навчального семестру вони складають два модульні контролю, а їх знання оцінюються за 100-бальною шкалою. За підсумками оцінювання відбувається атестація з відповідних дисциплін із проставленням оцінок («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). У даному разі отримання оцінки «незадовільно» означає, що студент буде зобов'язаний складати семестрові іспити.

Принцип незалежного оцінювання діяльності вишів полягає в тому, що органи державної влади відокремлюються від спеціальних компетентних суб'єктів з повноваженнями у сфері оцінювання якості освіти. Фактично мова йде не лише про поділ компетенції, а й про неможливість втручання держави у діяльність таких спеціальних незалежних суб'єктів. Саме з цією метою в Україні і було створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Принцип мобільності учасників освітнього процесу передбачає не лише обмін науково-викладацьким складом, а й студентами.

Принцип надання першого робочого місця не тільки забезпечує гарантію працевлаштування випускників вишів, а й спрямований на підлаштування вищої школи до сучасного ринку праці. Така співпраця між ВНЗ та потенційними роботодавцями повинна відбуватися у площині пошуку найбільш затребуваних спеціальностей з запровадженням новітніх освітніх програм, трансформацією існуючих професій.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Статтею 3 Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах:

- сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;
- міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;
- заохочення державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти.

Попри це в Україні зростає незадоволення громадськості в цілому сферою вищої освіти. Існуючі проблеми можна охарактеризувати як невідповідність міжнародним освітнім стандартам та вимогам сучасності, що з урахуванням змін та реформацій, які відбуваються в Україні, потребують внесення корективів.

Основним напрямом розвитку освіти в Україні, як зазначається у матеріалах до законопроекту про освіту, є створення системи забезпечення її якості.

У теперішній українській системі освіти немає незалежних інституцій оцінювання її якості. Той, хто має відповідати за це (управління освітою), сам себе і контролює.

Законопроектом передбачається перехід до нової європейської моделі системи забезпечення якості освіти. Чим більше повноважень з управління освітою передається на місця, тим більш централізованим і незалежним має стати контроль за її якістю.

На базі Державної інспекції навчальних закладів доцільно заснувати Агентство забезпечення якості освіти, до функцій якого відійдуть питання акредитації (крім вищої освіти). Регіональні підрозділи Агентства забезпечуватимуть фахове інспектування закладів освіти, а органи місцевого самоврядування мають бути позбавлені цього права.

Для об'єктивного оцінювання якості освіти планується створення установ зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, системи її моніторингу.

Законопроектом запроваджується поняття освітньої послуги. Це повинно стати базою для зміни філософії фінансування освіти – від фінансування закладу освіти до оплати послуг за її здобуття. Передбачено рівноправність державних, комунальних і приватних навчальних закладів у доступі до бюджетного забезпечення та запропоновано важливу реформу щодо їх статусу. Державні і комунальні отримують право виходити із статусу бюджетних установ і набувати статусу неприбуткової організації, що означає фінансову автономію при збереженні податкових пільг бюджетної установи. Реалізація законопроекту дозволить використовувати бюджетні кошти більш розумно.

Запровадження трирічної профільної старшої школи у складі 12-річної повної загальної середньої освіти дає можливість вилучити з програм вищої школи значну частину загальноосвітніх дисциплін або дисциплін професійної підготовки (для тих, то здобув середню освіту за професійним профілем) і скоротити тривалість навчання на бакалаврських програмах до трьох років. Якщо порівняти розмір видатків на навчання у старшій школі і ВНЗ (за даними статистики національних рахунків вища освіта дорожча не менш як у три рази), то як наслідок можемо суттєво скоротити бюджетні видатки на освіту або при збереженні – підвищити заробітну плату у цій сфері.

Важливо зазначити, що впровадження закону здійснюватиметься за планом. Це означає, що його прийняття не вимагатиме одномоментних великих коштів. Зокрема, в перший клас 12-річної оновленої школи діти підуть у 2018 р., відповідно в 12 клас – в 2029 р. Також поступово відбуватиметься зростання заробітної плати освітян. Водночас закон передбачає норми, які не потребують додаткових грошей, але дають змогу суттєво оздоровити систему освіти (дебюрократизація, оновлення змісту).

Слід пам'ятати, що успішні держави розглядають освіту не як витратну галузь, а як інвестиційну, адже розумні вкладення в цю сферу завжди повертаються зростанням ВВП і суспільним розвитком країни.

НОВИЙ ЯКІСНИЙ РІВЕНЬ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ

Для розвинутих країн Європи та США властиве формування високого рівня інтелектуальних можливостей, який залежить від якості освіти і тих послуг, які вона надає. Країнам потрібні фахівці, які здатні кваліфіковано, самостійно й творчо здійснювати професійні обов'язки.

Саме тому в Україні при входженні до Європейського освітнього простору передбачається побудувати конкурентоспроможну національну систему освіти. Із цією метою застосовуються два рівні академічної освіти: бакалавріат та магістратура, що вимагає розробки нового як нормативно-правового, так й нормативно-методичного забезпечення діяльності системи вищої освіти, зокрема юридичної.

Натепер в державі відсутнє поступове зростання конкурентоспроможності вітчизняної системи вищої освіти, підвищення її престижності й авторитетності як на внутрішньому, так і міжнародному рівнях, тому вкрай необхідно вирішення проблем щодо формування та зміцнення як інтелектуальних, так і наукових, професійних, культурних можливостей студентів і, головне, їх працевлаштування. Доцільним при цьому є використання зарубіжного досвіду щодо освітніх технологій країн Європи і США.

Економічні та політичні зміни, що відбуваються в нашій державі, розвиток суспільства детермінують підготовку висококваліфікованих юристів, враховуючи те, що «сучасний ринок праці все більше висуває вимоги не до конкретних знань, а до компетенції працівників. Особливо ця тенденція проявляється в тих галузях професійної діяльності, в яких поточна ділова практика потребує постійного відстеження змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, а це повною мірою стосується юридичної діяльності. Інноваційна юридична освіта спрямована на формування у випускників не абстрактних певних знань та умінь застосовувати їх на практиці, а у реальній, конкретній

справі. При цьому компетентність майбутнього фахівця слід формувати у процесі навчання» (Р. О. Денисова).

Нині при вивченні спеціальних й загальноосвітніх дисциплін здебільшого використовуються традиційні методики (лекції, практичні й семінарські заняття) інколи у поєднанні з іншими педагогічними прийомами, наприклад, колоквиумами, написанням рефератів тощо.

Уявляється, що важливим аспектом у професійній підготовці студентів є застосування інтерактивних методик. Їх слід пов'язувати з вирішенням проблемних питань дисципліни, творчістю, а не «шаблонним» викладом знань, інформації. Варто акцентувати увагу студентів на набуття навичок у процесі колективного, групового й індивідуального спілкування під час розв'язання конкретного завдання, розгляду різних підходів до його вирішення, активніше використовувати ділові, інтелектуальні ігри, тематичні конкурси та ін. В залежності від спеціалізації факультетів, інститутів університету залучати прокурорів, суддів, адвокатів, нотаріусів тощо.

При розробці програм конкретних навчальних дисциплін доцільно враховувати матеріально-технічне й ресурсне забезпечення, оскільки необхідною умовою якісної освіти є сучасна досконала матеріально-технічна база вищого навчального закладу. Наприклад, зміст матеріально-технічного устаткування програми навчальної дисципліни «Аграрне право» полягає у можливості проведення ділових ігор, семінарських і практичних занять, здійснення студентами науково-дослідних робіт завдяки наявності: навчальної та методичної літератури; комп'ютерних аудиторій з необхідним програмним обладнанням, аудиторій, оснащених проектором з екраном та інтерактивними дошками, за допомогою яких можна проводити різноманітні презентації з візуалізацією та прикладами; технічної підтримки та локальної комп'ютерної мережі; безпроводних точок доступу для підключення до локальних мереж та Інтернету через wi-fi-доступ; матеріально-технічних умов для самоосвіти та розвинення особистості студента (читальні зали, комп'ютерні класи, аудиторії, зали для занять діловими іграми в тому числі й в позааудиторний час).

Ресурсне забезпечення навчальної дисципліни «Аграрне право» визначає форми організації освітнього процесу та види навчальних занять. Зокрема, передбачено, що основними видами навчальних занять з аграрного права є: лекція, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація.

Лекція – провідний вид навчальних занять, призначених для викладення теоретичного матеріалу. Вона вводить студентів у царину наукових знань з аграрного права, знайомить їх з головними науково-теоретичними положеннями і методологією аграрного права, показує взаємозв'язок з іншими галузями права, визначає зміст інших видів навчальних занять.

На практичному занятті студенти під керівництвом викладача шляхом виконання певних відповідно сформульованих завдань засвоюють теоретичні положення навчальної дисципліни «Аграрне право». Вони спрямовані на закріплення та поглиблення знань, які отримані на лекціях та під час самостійної роботи, а також активне формування навиків і умінь у галузі аграрного права, що необхідно для подальшої професійної діяльності. На практичному занятті відбувається контроль знань, умінь і навичок, розв'язання завдань з їх обговоренням, вирішення контрольних завдань, їх перевірка та оцінювання. Оцінки, одержані студентом під час практичного заняття, враховуються при визначенні підсумкової кількості балів з аграрного права.

На семінарському занятті викладач організовує дискусію з попередньо визначених проблемних питань аграрного права, студенти вчаться вільно обговорювати його науково-теоретичні положення, висловлювати свою думку, розвивають самостійність мислення. Перелік тем семінарських занять визначається навчальною програмою аграрного права. На кожному семінарському занятті викладач встановлює рівень підготовлених студентами рефератів, виступів, активність їх в дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію тощо. Оцінки за кожне семінарське заняття враховуються при визначенні підсумкової оцінки з аграрного права.

Індивідуальне заняття проводиться з особами, які виявили особливі здібності в навчанні та схильність до науково-дослідної роботи і творчої діяльності, з метою підвищення рів-

ня їх підготовки та розкриття індивідуального творчого обдарування. Видами індивідуальних занять є: реферати, курсові роботи, наукові доповіді. Вони виконуються у терміни, передбачені навчальним планом, під керівництвом викладача. Індивідуальні заняття можуть організовуватися для студентів, які мають певні відставання у навчанні, у позанавчальний час за окремим графіком, складеним кафедрою.

На консультації студент отримує від педагога відповіді на окремі питання або пояснення теоретичних положень чи їх практичного застосування. Консультація відбувається за графіком, який складається кафедрою. На прохання студентів, при необхідності, консультації можуть проходити поза графіком.

Все це дозволить майбутньому спеціалісту набути як компетентності юриста, так й орієнтуватися на конкретне робоче місце.

Т. В. Стешенко, канд. юрид. наук, доц.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПИТАНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблеми розвитку міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів України (далі – ВНЗ), формування нормативно-законодавчої бази та вплив держави на спрямування пріоритетів міжнародного спілкування розглядають та аналізують як українські, так і закордонні вчені.

В останні роки помітний безпрецедентний попит на вищу освіту. Генеральна конференція ЮНЕСКО визначила, що під вищою освітою розуміють «всі види навчальних курсів, підготовки чи перепідготовки для наукових досліджень на останньому рівні, що надаються університетами або іншими навчальними закладами, які визнані в якості навчальних закладів вищої освіти компетентними державними органами влади». За даними ЮНЕСКО, вища освіта набуває міжнародного характеру через швидке розповсюдження та інтернаціоналізацію знань і завдяки тим зв'язкам, які об'єднують наукове та університетське співтовариства. Розширення доступу до існуючих загальновідомих ресурсів шляхом зростання мобільності студентів,

дослідників, науковців, викладачів і фахівців є основоположним для цього процесу.

Налагодження взаємодії між країнами у сфері вищої освіти є стратегічною метою, досягнення якої забезпечить державу конкурентоспроможними спеціалістами. Роль міжнародного співробітництва закладів вищої освіти України зростає завдяки їх багатоплановій та активній участі в різних формах науково-освітніх зв'язків і залежно від державної підтримки у вигляді законодавчих і нормативних ініціатив, а також фінансових інвестицій. Законодавча база для здійснення цієї діяльності суб'єктами вищої освіти України періодично оновлюється та доповнюється.

Основні напрями міжнародного співробітництва вищої школи були визначені в Законі України «Про вищу освіту», в якому зазначено, що ВНЗ мають право на міжнародне співробітництво, укладення договорів про співпрацю, встановлення прямих зв'язків з ВНЗ іноземних держав, міжнародними організаціями, фондами тощо відповідно до законодавства. Отже, головними спрямуваннями є: участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного обміну студентами, аспірантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками; проведення спільних наукових досліджень; організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів; надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти іноземними громадянами в Україні. У зв'язку з інтеграцією системи вищої освіти України в європейській освітній та науковий простір стає актуальною академічна мобільність студентів та науково-педагогічних працівників, яка надає їм шанс отримати знання у вишах, установах та організаціях іноземних країн, а також пройти практику чи стажування за кордоном.

У сучасних умовах процвітання вишу передбачає впровадження інноваційних технологій, наукових досягнень та освітніх стандартів. Усе це можливо лише за наявності тісного співробітництва ВНЗ з багатьма іншими закладами, установами та організаціями як в Україні, так і за її межами. У цілому перед вишами України стоїть завдання посісти гідне місце на міжнародному ринку освітніх послуг. Важливими для розуміння сис-

теми управління міжнародною діяльністю вишів стали ті радикальні зміни, що відбулися у світовому співтоваристві за останні роки і позначилися на сфері вищої освіти. До них можна зарахувати: глобалізацію професійних знань, інтернаціоналізацію процесів вищої освіти, регіоналізацію діяльності ВНЗ, демократизацію і розширення автономії ВНЗ, диверсифікованість видів і типів програм і технологізацію процесів. Саме близька співпраця у сфері вищої освіти сприяє розвитку цих тенденцій, які, у свою чергу, впливають на характер і масштаби міжнародної діяльності вищої школи. У зв'язку з цим слід звернути увагу на такі заходи з оптимізації управління діяльністю навчального закладу:

- повніше та доцільніше використовувати вже накопичені практики міжнародної діяльності провідних вишів ближнього і дальнього зарубіжжя як при підготовці фахівців, так і в реалізації спільних освітніх програм на базі українських ВНЗ;

- розширити та активізувати участь у контактах між закладами на регіональному рівні, що може сприяти підвищенню ефективності міжнародної академічної мобільності на основі поширення накопиченого досвіду ВНЗ регіону;

- вимагати професійної підготовки співробітників міжнародної служби, їх регулярної перепідготовки.

У процесі взаємодії з закордонними навчальними закладами здійснюється обмін планами науково-дослідних робіт і досвідом наукової роботи, науковою інформацією та літературою, сумісна розробка та рецензування наукових праць, спільна участь у роботі спеціалізованих рад по захисту дисертацій та інше.

Вища освіта та наука значною мірою сприяють відтворенню інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури кожного народу, є запорукою майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, демократичної, правової та соціально справедливої держави.

Для ефективного проведення освітянських реформ в Україні необхідно використовувати напрацювання провідних держав світу, міжнародних організацій та об'єднань.

З метою вивчення й використання зарубіжного досвіду, підвищення рівня комунікації і взаємодії в освітній сфері у

2016–2017 рр. наукові установи України здійснювали заходи для започаткування й продовження існуючого міжнародного наукового співробітництва, яке відповідало б їх конкретним потребам і інтересам. Активізувалася участь вчених у наукових заходах, проектах і програмах Європейського Союзу, Світового банку, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського фонду підготовки, Американських рад з міжнародної освіти, Британської ради в Україні та інших впливових організацій і фондів. Більш плідною стала співпраця з науковими установами і навчальними закладами республік Білорусь, Болгарія, Казахстан, Молдова, Польща, Фінляндія; Австрійської, Естонської, Латвійської, Литовської, Киргизької, Китайської Народної, Португальської, Словацької, Чеської, Угорської та Французької республік; Держави Ізраїль; королівств Іспанія та Швеція; Канади, Федеративної Республіки Німеччина, Російської Федерації, Румунії, Сполучених Штатів Америки, Японії та інших зарубіжних країн. Наукові установи України та окремі дослідники є визнаними експертами багатьох світових організацій, наприклад: Всесвітньої ради з питань обдарованих і талановитих дітей, Європейської ради з питань високих здібностей, Міжнародної академії культури безпеки, екології та здоров'я «МАКБЕЗ», Європейської фокус-групи при Європейській Комісії та багатьох інших, завдяки членству в яких є можливість налагоджувати успішні партнерські зв'язки, ефективніше проводити спільні наукові дослідження, обмінюватися знаннями й практиками, реалізовувати міжнародні освітні програми і проекти.

Д. А. Тихоненков, доц.

ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА ТА НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Аналіз процесу юридичної освіти в Україні підтверджує, що часто він іде врозріз із практикою. Як правило, студенти проходять виробниче стажування в правоохоронних, судових та державних органах на старших курсах і здебільшого формально. Підготовка спеціаліста вимагає, з одного боку, ще з самого початку навчання формувати правову культуру та правосвідомість, а з іншого – щоб знання мали певну спрямова-

ність і могли знадобитися вже відразу після закінчення ВНЗ. При цьому він повинен прагнути досягнути не тільки існуючої дійсності за допомогою отриманих знань, а й також визначати недоліки правової системи і намагатися її вдосконалити через свою практичну діяльність.

Як відомо, теорія і практика є взаємопов'язаними категоріями, які перебувають у нерозривній єдності. Юридична освіта як система здобутків правової культури, завдяки якій майбутні професіонали вчать аналізувати явища соціуму, дозволяє розкрити основні поняття позитивного права, а також засоби юридичної техніки. Юридична практика стає тим місцем, де особа повною мірою здатна продемонструвати високий рівень правової культури.

Основним чинником культури юриста є належна правова культура суспільства, способи її оновлення та вдосконалення в рамках сучасного права України. Правосвідомість неможлива без усунення догматичної сторони юридичних питань, духовної нерозвиненості правничої сфери, інертності пізнання в питаннях юридичної практики.

Розвиток і динамізм освітнього процесу безпосередньо пов'язані з практикою в різних галузях права, через яку приходить розуміння істинності та цінності здобутих знань, а визначальним елементом у цій справі виступає застосування набутих навичок, відомих методів. Перевірка отриманих результатів здійснюється в рамках критеріїв підготовки фахівців, одним із яких (важливим) є практика.

Взаємодія юридичної освіти і практики може визначатися на глобальному, національному, особистісному, міжособистісному і локальному рівнях. На будь-якому з них потрібно враховувати рекомендації і аналітичні висновки фахівців та їх реальне відображення в навчальному процесі.

Існує кілька її взаємопов'язаних функцій: орієнтуюча, правоконкретизуюча і сигнально-інформаційна. Перша представлена провідними характерними правовими напрямками і тенденціями, що спостерігаються в українських реаліях. Правоконкретизуюча передбачає обґрунтування вдосконалення правозастосовної діяльності та формування на цій основі права.

Сигнально-інформаційна спрямована на отримання юридичної інформації, а потім – на її практичне використання.

Процес становлення фахівця повинен орієнтуватися на засвоєння найважливіших ідей і теорій в галузі права, вироблених мислителями і пізніше реалізованих у державно-правовій дійсності різних країн. Потрібно осмислити, як ці ідеї можуть бути застосовані в умовах сучасного суспільства, як їх можна втілити в життя та як результати їх реалізації повинні змінювати структуру і завдання навчального процесу. При цьому слід вчити студента системному підходу в процесі отримання знань і правозастосуванні.

Сутність і призначення юридичної практики передбачає певну класифікацію діяльності (правотворча, правозастосовна та ін.). Так, правозастосовна практика виявляє протиріччя існуючого законодавства, його неповноту та потребує пошуку вирішення конфліктів. Правотворча усуває наявні недоліки системи в цілому і окремих галузях. Необхідно прагнути до деескалації завжди існуючого конфлікту між чинним позитивним правом і природним правом людини, а в кінцевому підсумку, гармонізації соціальних відносин.

Процес навчання фахівців, їх підготовка до реалізації себе передбачає позитивне ставлення до права, законності, порядку в суспільстві і правовій сфері. Юридична практика розглядається як інституційний елемент правової культури, під яким розуміється не тільки спосіб передачі, сприйняття і відтворення фахових знань, а й трансформація цих елементів в рамках становлення державності України.

Її цілі – накопичення і застосування знань про право (невід’ємні від навчального процесу). І тільки в цьому випадку можна говорити про якісну юридичну освіту, розуміння цінності державно-правових інститутів, усвідомлення їх місця і ролі у суспільному житті.

О. Я. Трагнюк, канд. юрид. наук, доц.

СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНЕ НАВЧАННЯ, ВИКЛАДАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯК СТАНДАРТ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Зміни, які відбуваються у світі, зумовлюють необхідність забезпечення якості вищої освіти у суспільному житті, що веде до її реформування. Для України додатковими факторами, що впливають на ці процеси, є: посилення європейської інтеграції, експансія іноземної освіти, інтенсивне поширення електронних методик та засобів навчання, конкуренція та автономія вищих навчальних закладів тощо. Як вказано у Стандартах і рекомендаціях¹ щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти², нова редакція яких була ухвалена на Міністерській конференції 14–15 травня 2015 р. у Єревані, «вища освіта, дослідження та інновації відіграють ключову роль у підтримці соці-

¹ «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» (ESG) прийняті у 2005 р. міністрами, які відповідають за вищу освіту, на пропозицію, підготовлену Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти (ENQA) спільно з Європейським союзом студентів (ESU), Європейською асоціацією закладів вищої освіти (EURASHE) та Європейською асоціацією університетів (EUA). З 2005 р. було досягнуто значного прогресу у забезпеченні якості, а також за іншими напрямками дій Болонського процесу, а саме: рамки кваліфікацій, визнання кваліфікацій і сприяння використанню результатів навчання, які впливають на зміну парадигми у напрямі студентоцентрованого навчання і викладання. Враховуючи ці змінені обставини у 2012 р., Комюніке міністрів закликала Групу Е4 (ENQA, ESU, EUA, EURASHE) спільно з Міжнародною освітою (EI), Конфедерацією європейського бізнесу «БІЗНЕСВРОПА» та Європейським реєстром забезпечення якості вищої освіти (EQAR) підготувати початкову пропозицію для оновлених ESG, «щоб зробити їх більш зрозумілими, прикладними та корисними, включаючи їх сферу дії».

² Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Київ: Ленвіт, 2006. 35 с.

льної згуртованості, економічного зростання та глобальної конкурентоздатності. З огляду на те, що європейські суспільства все більше прагнуть ставати суспільствами знань, вища освіта є невід’ємним компонентом соціально-економічного та культурного розвитку»³. Водночас зростання попиту на навички і компетенції вимагає від вищої освіти нових кроків.

Одним із важливих компонентів сучасної парадигми вищої освіти є студентоцентроване навчання (student-centered education або learning)⁴. Студентоцентроване навчання – основоположний принцип болонської реформи у вищій освіті, що передбачає зміщення акцентів освітнього процесу викладання з основної ролі професорсько-викладацького складу в трансляції знань на вчення як активну освітню діяльність студента, включаючи гнучкі навчальні траєкторії та визнання компетентностей, набутих поза формальними освітніми програмами. З огляду на це ВНЗ стають більш різноманітними за своїм призначенням, способами надання освіти та співпраці, враховуючи зростання інтернаціоналізації, цифрове навчання та нові форми надання освітніх послуг⁵.

Студентоцентроване навчання – це процес якісної трансформації навчального середовища для студентів та інших осіб, які навчаються, метою якого є розвиток їх автономії і здатності до критичного мислення на основі результативного підходу. Це поняття містить такі елементи: опора на активне, а не

³ Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / уклад.: Т. Добко, І. Золотарьова, С. Калашнікова та ін.; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ : ДП «НВЦ Пріоритети», 2015. – С. 70–83.

⁴ Інші компоненти цієї парадигми: навчання, орієнтоване на вихід (output-oriented study programme); компетентнісний підхід в побудові та реалізації навчальних програм (competence-based approach) та навчання, орієнтоване на результати (result-based education).

⁵ Повідомлення від Європейської Комісії: відкриваючи освіту: [інноваційне викладання та навчання для всіх за допомогою нових технологій та відкритих освітніх ресурсів, COM(2013) 654 final,] URL: http://ec.europa.eu/education/news/doc/openingcom_en.pdf

пасивне навчання; акцент на критичному і аналітичному навчанні та розумінні; висока відповідальність і підзвітність студента; розширення автономії студента.

Головною метою студентоцентрованого навчання є максимальне забезпечення студентів робочими місцями, підвищення їх «вартості» на ринку праці, відповідності кваліфікаційним вимогам і потребам роботодавців. У зв'язку з цим важливого значення набуває тісна співпраця освітян та працедавців, яка впливає на створення і реалізацію навчальних програм у вишах. У свою чергу, викладач виконує роль систематизатора та коректора знань, він консультує, мотивує студента, допомагає у відборі інформації та опрацюванні матеріалів.

Освітній процес, побудований на таких засадах, вимагає від студента більшої самостійності, умінь працювати із різноплановою інформацією, володіння медіаграмотністю, здатностями до самоорганізації, навичок самовиховання і саморозвитку. Все це сприяє зростанню відповідальності ВНЗ за результати навчання студентів, усталює фундаментальність та універсальність вищої освіти.

Серед стандартів внутрішнього забезпечення якості у вищій освіті навчання, викладання та оцінювання⁶ студентоцентрованість формулюється через обов'язок вишів реалізовувати програми таким чином, щоб заохотити студентів бути активними в освітньому процесі. Оцінювання студентів повинно відображати цей підхід.

Важливе місце серед рекомендацій, спрямованих на здійснення студентоцентрованого навчання, займає ретельна розробка структури і способу подачі навчальних програм та оцінювання.

Втілення студентоцентрованого навчання і викладання передбачає: повагу до особистості та увагу до різноманітних потреб студентів, уможливаючи гнучкі навчальні траєкторії; застосування різних способів подання матеріалу, де це доречно;

⁶ Стандарти із забезпечення якості діляться на три частини: внутрішнє забезпечення якості, зовнішнє забезпечення якості, агентства із забезпечення якості.

варіативність використання різних педагогічних методів; регулярне оцінювання і коригування способів подачі матеріалу та педагогічних методів; заохочення почуття незалежності водночас із справжнім наставництвом і підтримкою з боку викладача; розвиток взаємоповаги у стосунках студента і викладача; існування відповідних процедур реагування на студентські скарги.

Враховуючи важливість оцінки для навчального просування студента та його майбутньої кар'єри, процедури забезпечення якості оцінювання мають спиратися на: обізнаність педагогів з наявними методами екзаменування та контролю знань і одержання підтримки у виробленні навичок у цій сфері; оприлюднення заздалегідь критеріїв виставлення оцінок, а також критеріїв та методів оцінювання, здатність його надати студентам можливість продемонструвати, наскільки вони досягли запланованих навчальних результатів.

На окрему увагу заслуговують також такі рекомендації, як: одержання студентами зворотного зв'язку, який за потреби супроводжується порадами щодо навчального процесу; залучення до іспитів більше одного екзаменатора; допустимість врахування пом'якшуючих обставин у правилах оцінювання та проведення його відповідно до встановлених процедур, послідовне і справедливе ставлення до всіх студентів у процесі його здійснення; існування формальної процедури подання апеляцій з боку студентів.

Усе перераховане спрямоване, передусім, на забезпечення якості вищої освіти, що є важливим таргетом для українських вишів, особливо за умов необхідності формування позитивного іміджу вітчизняної освіти.

В. М. Трофименко, *канд. юрид. наук, доц.*

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Входження України в єдиний світовий освітній простір зумовлює трансформацію парадигми сучасного навчання. Одним із елементів змін освітнього процесу є академічна мобільність.

Забезпечення академічної мобільності у вищих навчаль-

них закладах (далі – ВНЗ) є вкрай важливим питанням у політиці підвищення авторитету європейської вищої освіти. Мобільність та інтернаціоналізація є ключовими аспектами Болонського процесу, серед яких мобільність викладачів та студентів інтегрована в загальні цілі. Це підтверджується нещодавно прийнятою міністрами освіти європейських країн Стратегією мобільності у сфері європейської вищої освіти до 2020 року. Однак, незважаючи на загальну підтримку, в реальності небагато країн має національну політику, яка забезпечує її розвиток.

Загально визнаного визначення академічної мобільності на тепер не існує. В документах Ради Європи вона подається як період навчання, викладання та/або дослідної роботи в країні, відмінний від тієї, де особа постійно мешкає, причому цей період має обмежену тривалість, після якого студент або співробітник повертається, закінчивши передбачений умовами проект. Базове розуміння академічної мобільності студентів у контексті гуманістичного та особистісно орієнтованого підходів передбачає концентрацію на освітній діяльності та особистісному розвитку студента, створення умов для його максимальної самореалізації та самовдосконалення, враховуючи його потреби та освітні інтереси. Академічна мобільність та інтернаціоналізація освіти – це потужний інструмент боротьби з упередженнями і забезпечення взаємного розуміння та діалогу між націями й народами. Міжнародне співробітництво, взаємне навчання та конкуренція можуть суттєво підвищити якість освітніх систем. Дослідження підтверджують, що освіта за кордоном допомагає студентам справлятися з викликами глобальної економіки, що ґрунтується на знаннях, а також об'єднує людей, формуючи розуміння світоглядного та культурного розмаїття.

Справжні масштаби залучення юнацтва в процеси міжнародної академічної мобільності нині є незначними. Не відстежується характер, структура, мотиви та фактори міжнародної академічної мобільності української молоді, а отже, немає наукової бази для прогнозування тенденцій та наслідків цього руху у вітчизняних реаліях. Це, безумовно, ускладнює розробку

та прийняття важливих управлінських рішень з питань міжнародних зв'язків у сфері освіти, провокує непослідовність проведення в країні науково-освітніх реформ.

Для України досягнення ефективної міжнародної академічної мобільності в контексті Болонського процесу реальне лише за умови започаткування продуктивної системи національної академічної мобільності, її нормативно-правової бази, організаційно-економічного механізму, визначення джерел фінансування та готовності до партнерства суб'єктів процесу академічних обмінів. З урахуванням європейського досвіду академічної мобільності постає спектр завдань, які повинні бути вирішені на державному рівні і стати основою вироблення стратегії розвитку академічної мобільності у вищій освіті як однієї з форм її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір. Законодавчо-нормативне забезпечення цього процесу означає відповідне оновлення державного законодавства щодо вищої освіти; візову підтримку; захист прав іноземних студентів; розробку внутрішньоуніверситетських програм з урахуванням специфіки освітніх закладів; розробку механізмів реалізації різних форм академічної мобільності, узгоджених із законодавчими положеннями ЄС та нормами міжнародного права.

В Україні діє Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579. Ним регламентований порядок організації програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу вітчизняних ВНЗ на території України чи поза її межами та учасників освітнього процесу іноземних вишів на території України (внутрішня академічна мобільність і міжнародна).

Академічна мобільність збільшує шанси людини на професійну самореалізацію, підвищує якість трудових ресурсів національної економіки. У контексті стратегічних завдань державної освітньої політики України зовнішню студентську мобільність слід розглядати як істотну статтю поповнення бюджету.

Разом з тим адаптація національної системи освіти до загальноєвропейських критеріїв, розвиток академічної мобіль-

ності має певні труднощі, залишається спонтанним та індивідуальним явищем.

Великою проблемою є майже повна втрата ефективних структур і методики підготовки викладачів та кураторів для роботи з іноземцями, особливо на підготовчих факультетах. Існує гостра необхідність повернення таких напрямів підготовки фахівців. Інформаційне забезпечення і супровід академічної мобільності передбачає створення й щотижневе оновлення багаторівневої інформаційної мережі, яка повинна акумулювати та розповсюджувати актуальну інформацію щодо академічної мобільності для всіх учасників навчального процесу через інтернет-сторінку на сайті ВНЗ, проведення інформаційних семінарів за певними грантовими й обмінними програмами, розроблення дієвих механізмів рекламування переваг навчання в Україні для іноземних студентів тощо.

Фінансове забезпечення цього процесу – це збільшення державної допомоги щодо участі талановитої та соціально незахищеної студентської молоді в закордонних освітніх програмах; розвиток програм державного та приватного кредитування і субсидування; пошук грантів; вирішення фінансових аспектів академічних обмінів в рамках партнерства ВНЗ різних країн. Адаптаційні програми для учасників академічних обмінів мають на меті започаткування відповідних інфраструктур (в першу чергу, ефективного кураторства) для підтримки іноземних студентів: медичного забезпечення, організації побуту й дозвілля, курсів з мовного та загальнокультурного пристосування тощо.

На шляху інтеграції української освіти до європейського науково-освітнього простору важливо, щоб ці перетворення не були лише поверховими і не звелися до форумів і обговорень. Українська вища освіта має глибокі та славетні традиції. Спираючись на власний та запозичуючи закордонний досвід, необхідно зберігати найкраще своє та впроваджувати передові європейські підходи. Отже, академічна мобільність стає невід'ємною складовою сучасної освіти і зростатиме надалі.

Н. Ю. Філатова, *канд. юрид. наук, асист.*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ІНОЗЕМНОЮ (АНГЛІЙСЬКОЮ) МОВОЮ

Невід'ємною частиною кредитно-трансферної системи, запровадженої в нашому університеті, є забезпечення академічної мобільності, яка дозволяє студентам отримувати освіту не лише у вищих навчальних закладах України, а й зарубіжних країн. Її необхідною передумовою є формування у студентів умінь і навичок ділового і фахового спілкування і складання документації іноземною, зокрема англійською, мовою. Важливість розвитку цих вмінь визнається в усіх країнах світу. Цікаво, що в деяких університетах Європи вирішено взагалі відмовитися від читання предметів національною мовою. Так, у Міланському політехнічному університеті з 2014 р. було прийнято рішення повністю перейти на англійську мову, навіть коли і аудиторія, і наставник є італійцями і чудово розуміють одне одного.

У нашому університеті вже декілька років успішно працюють магістерські програми подвійних дипломів. Так, у 2014 та 2015 рр. між Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого та Університетом Миколаса Ромеріса (м. Вільнюс, Литва) було підписано угоди про запровадження спільних магістерських програм «Міжнародне право» та «Європейське та міжнародне підприємницьке право». Викладання в рамках цих програм ведеться англійською мовою.

Автор цієї публікації мала досвід читання для студентів цих програм вибіркової дисципліни «Theoretical bases of commercial legal entities regulation», що дало змогу виявити головні проблеми надання правових дисциплін іноземною мовою і сформулювати певні методичні рекомендації щодо оптимізації викладацького процесу і підвищення його якості.

Викладання правових дисциплін іноземною мовою традиційно здійснюється на лекційних і семінарських (практичних) заняттях.

При проведенні лекцій мовою, яка не є рідною для учасників навчального процесу, особливо проявляється проблема так

званого «зворотного зв'язку». Будь-які незрозумілі слова, фрази, вимовлені нечітко або сформульовані неправильно, відволікають студентів і призводять до швидкого зниження їх уваги, що посилюється під кінець лекції, адже зосереджувати свою увагу на доволі одноманітній інформації протягом години й тридцяти хвилин справді важко.

Вбачається, що вказане можна подолати, якщо дотримуватися нижченаведених методичних рекомендацій.

1. Рекомендації щодо змісту. Лекція іноземною мовою, як і будь-яка інша, вміщує основну інформацію, яка повинна подаватися стисло й просто, у той же час приклади на її підтвердження, а також другорядні відомості покликані розважити аудиторію й надати їй час для відпочинку.

При цьому сутнісні відомості мають поєднувати в собі аналіз законодавства як України, так і зарубіжних країн, адже так чи інакше в курсі лекцій, що читається іноземною мовою, необхідно враховувати «подолання кордонів» не лише з точки зору форми викладу, а й змісту. Бажано подавати квінтесенцію під запис. При цьому має застосовуватися термінологія іноземною мовою, яка вживається у праві інших держав і наукових працях учених усього світу. При перекладі понять вітчизняної науки слід постійно перевіряти, чи існує аналог у праві інших країн. Наприклад, «значний пакет акцій» можна перекласти англійською як «considerable amount of shares», але іншомовний відповідник – «substantial amount of shares».

Приклади, які підтверджують або тлумачать зміст, повинні бути яскравими і достатньо лаконічними, оскільки пояснення не може бути складнішим за пояснюване. Бажано використовувати їх не лише із законодавства й судової практики України, а й із норм інших держав, судової практики країн загального права, рішень Європейського суду з прав людини, Європейського суду справедливості тощо. При цьому вкрай важливо посилатись на джерела, за якими можна знайти відповідні нормативні акти й прецеденти, адже студенти, що навчаються за програмою подвійних дипломів, продовжуватимуть навчання в європейських країнах, де неодмінно зіткнуться з необхідністю вирішення практичних завдань за своїм законодавством.

2. Рекомендації щодо форми викладення. Показником справжньої майстерності оратора завжди було вміння говорити про найбільш складні речі просто і доступно. Це особливо важливо на лекціях іноземною мовою, тому не варто будувати надто складні і довгі речення і переважувати словами і виразами, які, скоріше за все, невідомі більшості в аудиторії. В цьому може допомогти свого роду «рефлексивне мислення»: перед тим, як вимовити щось, необхідно запитати себе: «а чи зрозумів(-ла) б я те, що зараз кажу, якби слухав(-ла) лекцію, а не читав(-ла) її?». Використання ускладнених мовних конструкцій і рідко вживаних в розмовній англійській слів може не привернути, а, навпаки, відвернути увагу студентів.

Однак, звісно, іноді незрозумілих висловів і фраз не оминати. Особливо це стосується фахової термінології, яка потрібна лише в рамках тієї чи іншої дисципліни. На таких словах і виразах слід зупинитись, перепитувати в аудиторії, як вони перекладаються, і окремо виписувати їх на дошці. Бажано навіть перед лекцією надсилати або роздавати студентам свого роду словники з термінами, яких вимагатиме лекція.

Протягом лекції важливо підтримувати діалог з аудиторією, ставити запитання, заслуховувати відповіді і з'ясовувати їх правильність. Якщо мова йде про складні правові конструкції, схеми, які легше відобразити графічно або геометрично, ніж роз'яснити словами, то доцільно під час пояснення відтворювати такі конструкції і схеми на дошці.

Особливу увагу треба звернути на необхідності застосування мультимедійних засобів. Очевидно, що це значно спрощує роботу з аудиторією і дає змогу вмістити в одну лекцію в півтора-два рази більше інформації. Крім цього, завдяки мультимедійним засобам студенти мають перед собою стисле відображення основної інформації, і таким чином під час лекції задіюється не лише їх слухова, а й зорова пам'ять.

На відміну від лекцій головною проблемою проведення семінарських занять іноземною мовою є планування часу і забезпечення можливості почути відповіді всіх присутніх, адже від їх кількості і якості залежить підсумкова оцінка. На практиці виявляється, що обмін інформацією на них значно уповіль-

ное процес розгляду завдань, винесених на заняття. Ці труднощі можна подолати завдяки особливій методиці формулювання змісту завдань, а також формі надання інформації і побудові діалогу зі студентами.

За змістом завдання не повинні бути занадто простими, але й не варто роботи їх дуже складними. Доцільно скласти певну невелику за обсягом фабулу справи і сформулювати декілька запитань (чотири, п'ять), завдяки чому з'являється можливість в рамках одного завдання розглянути їх цілий комплекс, а також опитати більшу кількість студентів. Крім того, має сенс надавати студентам інформацію про необхідні джерела.

За формою викладу завдання повинно бути максимально стислим і простим. Таким має бути і спосіб подання інформації. При цьому поясненнями викладача не варто займати більше 20–30% часу: навпаки, він має лише скеровувати дискусію у необхідне русло і виправляти помилки. Для цього, в першу чергу, слід навчитися уважно слухати відповіді студентів, ставити короткі і влучні запитання, надавати стислі коментарі щодо відповідей.

Таким чином, методика читання правових дисциплін іноземною мовою має свою специфіку. Натепер її проблематичність недостатньо проаналізовано в науковій літературі. У вітчизняних наставників, на жаль, бракує й такого досвіду, тому це питання має стати одним із найважливіших під час розроблення новітніх методик викладання у вищій школі.

Т. А. Цувіна, *канд. юрид. наук, асист.*

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У ВИКЛАДАННІ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У сучасних умовах реформування моделі вищої юридичної освіти з її переходом від знаннєвого до компетентнісного підходу, що зорієнтований на результати навчання, актуальності набувають нові інтерактивні методи читання фундаментальних правничих дисциплін. У такому контексті науковий та практичний інтерес становить введення широко застосовного у

зарубіжних державах кейс-методу, що, на наш погляд, може бути успішно впроваджений і у національну практику викладання з метою набуття студентами найважливіших генералізованих предметно-професійних компетентностей, які формуються при вивченні цивільного процесу.

Піонером у використанні кейс-методу під час навчання юридичних дисциплін вважається К. К. Лангделл, який у 1870 р. у Гарвардській школі права вперше запропонував його для підготовки майбутніх фахівців (див.: Shapiro S. J. Teaching First-year Civil Procedure and Other Introductory Courses by the Problem Method // *Greighton Law Review*. Vol. 34. P. 246). З часом цей метод став провідним для здобуття знань з юриспруденції у країнах англосаксонської правової системи і визнаний у кращих юридичних школах усього світу. У фаховій літературі зазначається, що до його поширення навчання проводилося в основному за принципом так званого «лекційно-підручничкового методу», сутність якого зводилася до прослуховування курсу лекцій та вивчення матеріалу підручника, в якому пояснювалися певні алгоритми тлумачення та застосування правових норм. Варто зауважити, що аналогічний підхід, на жаль, і зараз подекуди залишається превалюючим у вітчизняній педагогічній практиці вищої школи, що не можна визнати задовільним, адже за таких умов фактично взаємодія між викладачем та студентами мінімізується, а навчання орієнтується виключно на відтворення певного теоретичного матеріалу.

Натомість сутність кейс-методу зводиться до використання конкретних кейсів (випадків із юридичної практики, модельних завдань тощо) для спільного аналізу, обговорення, вироблення рішень та стратегій з певної теми або проблемного питання у межах навчальної дисципліни, що спрямовано на активну інтеракцію між учасниками освітнього процесу з метою опанування останніми вмінь та навичок, необхідних у професійній діяльності майбутнього юриста.

Структурно кейс складається із декількох елементів, якими є: 1) мета кейсу, 2) опис ситуації (модельна ситуація), 3) завдання до кейсу, 4) анотація, 5) ключові слова, 6) технології прийняття рішення, 7) головні предметно-професійні компе-

тентності, що формуються під час роботи над кейсом (очікувані результати навчання).

Робота над кейсом передбачає декілька етапів: 1) ознайомлення студентів із текстом; 2) самостійний аналіз для вироблення шляхів розв'язання (як правило, одноосібний та позааудиторний); 3) обговорення кейсу у групі під керівництвом викладача із метою презентації напрацьованих варіантів відповідей на ситуації та подальша дискусія з приводу оптимальних шляхів виходу з проблеми, найбільш вірогідних сценаріїв розвитку подій тощо; 4) підбиття підсумків дискусії; 5) оцінювання студентів.

Метод кейсів, на нашу думку, спрямований на стимулювання аналітичного мислення, набуття навичок правозастосування та правореалізації, науково-дослідної роботи, що дозволяє проводити політику партнерства між викладачем та студентами у вищому навчальному закладі щодо оволодіння останніми базовими компетентностями у сфері цивільного судочинства та суміжних інститутів юстиціарної діяльності, зокрема, альтернативними способами вирішення цивільно-правових спорів, наприклад, медіації, третейського судочинства, сфери виконання судових рішень тощо. Крім того, зазначений метод допомагає розвинути дослідницькі навички, заохочує інтелектуальний запал, дає змогу зрозуміти не тільки сам процес відправлення правосуддя у цивільних справах, але й засвоїти техніку та стратегію процесуальної поведінки окремих учасників цивільного судочинства, усвідомити їх роль та функції. Вищезазначене свідчить про ефективність та доцільність використання сучасних інтерактивних методів навчання загалом та кейс-методу зокрема у викладанні цивільного процесу у національній педагогічній практиці в контексті компетентнісної моделі вищої юридичної освіти в Україні.

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В умовах формування правової держави, зміцнення законності, організації більш дієвого захисту прав і свобод людини та громадянина особливого значення набуває вища юридична освіта. Економіка та суспільна сфера потребують кваліфікованих кадрів, які мають відмінну підготовку і пристосовані до новітніх правових реалій України.

Ключовим фактором при визначенні перспективи юридичної освіти і необхідної кількості фахівців цієї сфери є її якість. Існує пряма залежність між наявною у випускника вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) освітою і його професійною компетентністю. Значний вплив на якість підготовки має система законодавства, правильне уявлення студентів про особливості та властивості права й правозастосування.

При аналізі питання якості сучасної юридичної освіти можна виділити декілька аспектів, що зумовлюють необхідність її підвищення:

значні перетворення в соціально-економічній та правовій сферах, що потребують від освіти результативних реакцій на виклики часу;

збільшення кількості юридичних вишів і факультетів;

зниження загальнокультурного рівня абітурієнтів, що вимагає істотної перебудови змісту і методів вищої юридичної освіти;

дефіцит кадрів, здатних ефективно працювати в швидко мінливих умовах ринкової економіки при кількісній надмірності традиційно навчених спеціалістів, підготовлених за старими освітніми програмами;

нестійкий попит на правників у державному і недержавному секторах економіки, посилення конкуренції на ринку праці випускників юридичних вишів;

погіршення умов фінансування вишів, що ставить питання щодо їх існування в ситуації, що склалася.

Якість юридичної освіти є соціальною категорією і ро-

зуміється як відповідність системи юридичної освіти актуальним потребам соціуму і індивіда. Навчання оцінюють за такими критеріями: змістовність, системність, глибина, дієвість, ступінь засвоєного матеріалу. Показниками є: фахове критичне мислення, здатність і готовність випускників ВНЗ самостійно формулювати і вирішувати професійно значущі завдання, виявляти конкурентоспроможність на внутрішньому і міжнародному ринках праці, яка виступає як підтвердження загальної культури особистості, що охоплює мислення, емоційно-вольові прояви, способи діяльності та поведінки, цінності та ціннісні орієнтири, знання, досвід, традиції, норми та професійно-особистісні риси. Якщо поняття якості юридичної освіти тлумачити як ступінь задоволення змістом і результатами навчання потреб суспільства і особистості, то забезпечення її якості можна визначити як вид діяльності з досягнення і підтримки оптимальних результатів функціонування окремих елементів та всієї системи правознавства в цілому.

Необхідно наголосити, що підвищення вимог до навчального процесу може бути здійснене шляхом: упровадження інноваційних освітніх технологій (електронні курси, використання мультимедіа ресурсів тощо), посилення практичної спрямованості навчання (організація практичних курсів, збільшення годин стажування), введення об'єктивних критеріїв оцінки знань студентів (письмові заліки та іспити, електронне тестування тощо).

У процесі модернізації юридичної освіти необхідно вирішувати безліч важливих питань щодо: її змісту, навчального матеріалу і його засвоєння студентами, управління нею та оцінки її ефективності, порядку відбору до юридичних навчальних закладів, фінансування тощо. У пошуках відповідей слід завжди пам'ятати про традиційну культурологічну місію вишів, що полягає в їх функціонуванні як наукових та інтелектуальних центрів розвитку будь-якого суспільства, де відбувається становлення демократичної професійно і соціально зрілої особистості, покликаної викоринювати правовий нігілізм у соціумі через укріплення і поширення правової культури.

Отже, серед основних чинників забезпечення ефектив-

ності юридичної освіти доцільно виокремити: розширення мережі профільних класів середніх загальноосвітніх шкіл, юридичних ліцеїв і коледжів, що сприяє правильному відбору абітурієнтів до вишів як на основі результатів зовнішнього незалежного тестування, так і за підсумками спеціальних наукових олімпіад школярів; оптимальне поєднання науково обґрунтованого і методичного супроводження процесу засвоєння студентами науково-правових знань; формування професійних і загальнокультурних компетенцій; вироблення у студентів умінь систематично поповнювати знання, користуватися ними в інноваційному суспільстві; залучення до освітнього процесу висококваліфікованого професорсько-викладацького складу.

Упровадження наведених заходів важливе для суттєвого підвищення якості вищої юридичної освіти в Україні та належного функціонування існуючої системи відповідних вишів.

О. О. Чуб, *канд. юрид. наук, доц.*

СТАНДАРТИЗОВАНИЙ ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ АКАДЕМІЧНОЇ УСПІШНОСТІ В СУЧАСНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Сучасна система контролю академічної успішності передбачає застосування стандартизованої теорії тестів. Тести – це інструменти для виміру, а їх результати – це бали, які є показниками вимірювання знань та розуміння, здатностей, компетентності. Ключовими поняттями тестології є «валідність», а також «план змісту тесту» (матриця тесту, таксономія).

Так, за таксономією Блума потрібно дотримуватися ієрархії розвитку навиків. Технічне завдання (таксономія) містить структурований опис тіла знань/умінь/навичок/ компетенцій, які покликаний оцінювати тест, тобто перелік розділів/підрозділів, який вміщує параметри ширини охоплення матеріалу (відсоток в загальному тілі знань тесту) та глибини опанування (когнітивні рівні: застосування, аналіз, оцінка та ін.). Тест оцінює виключно те, що описано в технічному завданні (таксономії).

Важливим питанням є складність тестів: вони спрацьо-

вують оптимально, якщо змішують завдання, які не є ні надто простими, ні надто складними. У такий спосіб отримується найкраща диференціація серед студентів. Дуже складні тести дозволяють чітко відрізнити рівні підготовки серед сильних студентів, але залишають більшість інших без значущих (відмінних один від одного) результатів. Те саме стосується надто простих тестів: багато високих результатів, але замало різниці між ними.

У досліджуваній сфері пропонується розробка двох документів. Положення стає постійним незмінним документом після упорядкування всіх процедур тестування. Таксономія періодично (раз на рік чи рідше) змінюється за підсумками аналізу практики.

Забезпечення справедливості оцінювання досягається створенням однакових умов для проходження тестування, своєчасним інформуванням учасників щодо його програми, а також відповідною якістю тестових завдань, що не повинні виходити за рамки таксономії (специфікації).

Матеріал тестового контролю насичений спеціальною термінологією, частина, у якій є реальне запитання, називається текстом тестового завдання, де вміщуються варіанти відповідей, з яких вибирає кандидат. Варіант, в якому знаходиться правильна відповідь, називається ключем. Інші варіанти – відволікаючі (дистрактори). Кожен дистрактор має бути релевантним (значущим), тобто він повинен репрезентувати помилку в операції, яку може здійснити студент, чи типове неправильне розуміння.

Основним питанням є вироблення критеріїв якості когнітивних тестів. Виконуючи рекомендації, кожне завдання слід розробляти, пам'ятаючи про п'ять загальних критеріїв якості тестування: 1) валідність: тести надають можливість приймати валідні (обгрунтовані) рішення за їх результатами; тестове завдання має знаходитися «в рамках програми» – стосуватися певного аспекту навчальної програми, відповідати поточному стану науки і практики; 2) надійність: кожне завдання повинно забезпечувати послідовне розмежування (дискримінацію) слабких і сильних студентів, містити чіткі та стислі формулювання, уникати двозначності; ключі розкидаються навмання серед не-

правильних варіантів відповіді, щоб запобігти результативному використанню вказівок для вгадування (розповсюджена вказівка – «якщо не знаєте відповіді, завжди вибирайте С»); 3) об'єктивність: усім кандидатам даються рівні можливості показати, на що вони здатні; тест не повинен містити жодних гендерних, етнічних чи культурних упереджень; якісні схеми оцінювання робіт і відповідні процедури мусять звести до мінімуму відмінності між оцінками одних і тих самих робіт; 4) ефективність: тестові завдання мають надати якомога більше інформації про студента за найменший період часу; текст зобов'язаний містити лише ту інформацію, яка є релевантною до завдання; 5) прийнятність: тестові завдання повинні бути справжнім і валідним представленням відповідних знань у соціально-політичному прийнятному контексті; необхідно уникати контроверсійних (скандальних) і заплутаних питань.

На підставі отриманих знань кафедрами розробляються тестові завдання для впровадження у навчальний процес у межах основних, додаткових, вибіркових, сертифікаційних дисциплін. Таксономія кожного курсу розподілена на певну кількість розділів, відповідно до тематики яких вони пропонуються.

О. О. Шандула, *канд. юрид. наук, доц.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Проблеми, пов'язані з якістю навчання в Україні, стосуються кожного громадянина нашої держави. Швидкі зміни у суспільстві зумовлюють застосування викладачами вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) різноманітних новацій з метою зростання конкурентної спроможності, перш за все, під час працевлаштування їх випускників.

Авторитет і рейтинг ВНЗ оцінюється працедавцями, студентами та їх батьками шляхом визначення здатності випускника вишу виконувати належним чином покладені на нього трудовим договором обов'язки.

Як зазначається у ЗМІ, якість освіти в Україні погіршу-

ється з кожним роком. Наведені статистичні дані свідчать, що якщо чотири роки тому Україна займала 55 місце за якістю вищої освіти, то в цьому (2016 р.) – 72. За якістю навчання на робочому місці Україна опустилася з 83 на 103 позицію. Однією із причин такого становища Т. Рясна називає розвиток освіти не за якісною, а за кількісною ознакою. Так, станом на 2015 р. тільки юристів готувало більше 200 навчальних закладів.

На нашу думку, якості навчання сприяють два аспекти:

1) створення певних новітніх навчальних програм державою;

2) покращення рівня викладання навчальних дисциплін кожним педагогом.

Перший аспект слід забезпечити шляхом вивчення практики освітянської діяльності в інших, перш за все, європейських країнах та запровадження її в Україні.

Другий аспект повинен передбачати підвищення вимог до викладачів щодо виконання всіх необхідних затверджених стандартів, для розробки яких мають бути проведені численні конференції, здійснені публікації як в наукових виданнях, так і у різноманітних засобах масової інформації. На усіх без винятку кафедрах ВНЗ потрібно заслуховувати доповіді, під час колективних зборів викладачів проводити обговорення в кожному виші.

Найважливіше завдання цих заходів – дати можливість усім працівникам освіти зрозуміти, що виникла нагальна проблема якісної підготовки кваліфікованих спеціалістів, а не їх кількості, що держава потребує інноваційного розвитку, однією із важливих складових якого є модернізація науки та освіти. Виконання цього завдання забезпечить, насамперед, дійсно відповідальне ставлення до своїх службових обов'язків, що неможливо завдяки лише загрозі притягнення до дисциплінарної відповідальності викладача чи застосування до нього будь-якого іншого примусу.

Всі зміни вимагають від освітянської спільноти розроблення нових підходів до викладання усього комплексу навчальних дисциплін.

На нашу думку, для поліпшення якості навчання студентів юридичних спеціальностей слід встановити наявність до-

свіду практичної роботи викладача з відповідної спеціальності не менше одного року або як альтернативу запропонувати претендентам на посади педагогів пройти стажування у правоохоронних органах протягом двох років, наприклад, під час навчання в аспірантурі. Наставнику, який не має цього, важко пояснити студентам, яким чином знання, яких він їх навчає, можуть бути застосовані на практиці. На жаль, і тепер є актуальними слова працівників правоохоронних органів на адресу випускників вишів: «Забудь усе, чого тебе навчили у ВНЗ, і вчи у нас спочатку!» У такий спосіб вони дають зрозуміти новоприйнятним, що теорія сильно відірвана від практики.

Безпосередньо підняти рівень викладання навчальних дисциплін та підвищити відсоток запам'ятовування студентами теоретичного матеріалу допоможуть такі засоби:

1) організація активних форм навчання (дискусія, обговорення питань тощо);

2) збільшення обсягу навчального матеріалу, що розглядається на практичних заняттях та семінарах;

3) використання інформаційних технологій для читання лекцій шляхом проведення мультимедійних лекцій, додавання схем, фотографій, а також звукових ефектів. Дослідження давно показали, що людина краще сприймає, якщо не тільки чує, але й бачить;

4) роздача розпечатаних слайдів презентацій, опорних конспектів, що полегшують роботу в опануванні дисципліни і підготовці до заліку та іспиту;

5) відеолекції, з якими студент може ознайомитися в будь-який вільний час;

6) широке упровадження під час навчального процесу на всіх факультетах і в інститутах ВНЗ електронних навчальних комплексів, які містять як теоретичний матеріал, так і практичні завдання.

Вважаємо, що врахування всіх цих пропозицій буде сприяти покращенню якості навчання у підготовці майбутніх спеціалістів.

СУЧАСНЕ ГУМАНІТАРНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Незважаючи на широке розповсюдження і доступність здобутків науково-технічного прогресу в Україні початку ХХІ ст. поточний рівень ефективності правоохоронних і судових органів у боротьбі зі злочинністю залишається незадовільним. Свідченням цього є стрімке падіння довіри суспільства до них попри глибинні процеси реформування правоохоронної системи держави. Це зумовлено, очевидно, поширенням останнім часом показової неспроможності нових співробітників органів досудового розслідування запобігати злочинам, «по гарячих слідах» встановлювати порушників громадського порядку, а судів – адекватно, рішуче і неупереджено реагувати на вчинені кримінальні делікти.

Безумовно, випускники вишів бажають одержати не просто гарну вищу освіту, а конкурентоспроможну, яка б цінувалася не тільки в Україні, а й за її межами. Ті з них, що вирішили присвятити себе правознавству, обирають, як правило, серед українських навчальних закладів, які й понині визнані в Східній Європі.

Як відомо, освіта дає шанс реалізуватися людині в різних сферах діяльності. Щоб це було можливо, необхідно визначити стратегію самої освіти, у всякому разі, її інституціалізованих форм. Складовими навчання разом із фундаменталізацією та інформатизацією виступає гуманітаризація – елемент глобалізаційного світового процесу. Притому, що ці напрями представлені в самому явищі, перше й друге з них у дійсній освітній практиці перебувають скоріше в опозиції, ніж додатковості. Це пов'язано із традиційним поділом знання на дві галузі: про природу й дух. Однак се слабка парадигма, оскільки нічого не змінюється в уявленні про саму освіту когось (того, хто отримує освіту) чимось (педагогічно трансформованим соціальним досвідом). Зауважимо, що відома полеміка між прихильниками теорії «формальної» і «матеріальної» освіти завжди зводилась саме до питання «чим наповнювати».

Справа в тому, що ні фундаменталізація, ні інформатизація принципово «наповнюючу» модель освіти не змінюють, чого не можна сказати про її гуманітаризацію (лат. *humanitas* – те, що має людську природу, належить до духовності, духовної культури) як наслідку розуміння того факту, що ядром особистості є її гуманітарна складова. Створювані нині глобалізаційні культуротворчі моделі вищої школи свідчать про становлення в Україні гуманітарної парадигми освіти в межах як національних, так і загальноєвропейських рамкових вимог.

Парадоксальність ситуації полягає в тому, що всесвітня культурологічна школа, що народжується, затверджує свої орієнтири, насамперед, за рахунок прикметоцентризму шляхом нарощування в навчальному плані обсягу дисциплін, що споконвічно вважаються гуманітарними. Іншими словами, це «загортається» в логіку навчального предмета, тобто інформування та оцінювання. Обмежуватися таким екстенсивним способом рішення проблем не можна, тому що при цьому головне – атмосфера, стиль відносин викладач-студент – не піддається якомусь радикальному відновленню.

Багатодисциплінарні знання, які традиційно дає вітчизняна система навчання, – це наша освітня традиція, інтелектуальний резерв, але в той же час і наша проблема, адже найбільш актуальне завдання – здолати розрив, що зберігається, насамперед, у вузькопрофесійній галузі знань правознавця, щоб готувати компетентного юриста, а не енциклопедиста на всі випадки життя. Саме на вузькопрофесійні знання орієнтовані європейська й американська системи освіти. І дійсно, переважна кількість держав, що домоглися найбільших успіхів в боротьбі зі злочинністю в другій половині ХХ ст., спиралися саме на прагматичну англосаксонську модель освіти.

Точка зору, відповідно до якої зміст освіти трактується як дидактично оброблений «згусток» науки, що пропонується студентам, відома. Такий підхід досить поширений й начебто не потребує істотних змін. Однак практика, руйнуючи подібні ілюзії, показує, що суть не може бути зведена тільки до тих фрагментів науки, які відбиті в навчальних програмах і підручниках.

Справа в тому, що в контексті глобалізації процесів

професійної освіти наполегливо знищується ментальність студентів, а з нею – різноманітні феномени міжнародних субкультур. Мозаїчність, поліфункціональність, різноякісність відповідних культур не залишають місця для їх однозначної й однієї (наприклад, гносеологічної) оцінки.

У зв'язку із цим перед педагогічним корпусом постає досить складне завдання: виховуючи в собі толерантність щодо нетрадиційного наповнення навчальних занять і способів поширення знання, постійно затверджувати вічні естетичні, моральні та інші цінності.

Складність гуманітаризації освіти ще й у тому, що вона традиційно ігнорує особистий досвід педагога. Тим часом залучення студентів до неформальної «культури Майстра» – її глибинна основа.

Навряд чи можна погодитися й з тим фактом, що дидактика не розглядає як особливий елемент освіти культуру самого педагогічного процесу (професійну педагогічну культуру), хоча саме в ній найбільш рельєфно визначаються авторство (співаторство) тих, що вчать, і студентів, їх готовність до взаємної допомоги, наявність (або відсутність) настанови на співрозмовника, на споконвічну адресність своєї активності – «презумпцію розуміння» (Г. С. Батищев).

Через зростаючі процеси глобалізації, потреби в мобільності трудових ресурсів і розвитку всіх форм навчання протягом життя, трансформаційні зміни в стилі життя і навчанні людей виникає необхідність радикальних зрушень у сфері вищої освіти.

Як відомо, у прагненні людей до отримання юридичної освіти спостерігаються дві протилежні тенденції: з одного боку, бажання одержати необхідний обсяг знань, що забезпечує надійний фундамент для навчання протягом життя, з іншого, якомога скоріше набути вузькоспецифічних умінь і знань, що дозволяють відразу після закінчення навчального закладу швидко знайти роботу.

У всіх сферах надання освітніх послуг намітилася тенденція руху від поняття кваліфікації до поняття компетенції, яка відбиває той факт, що посилення пізнавальних та інформаційних основ у сучасній юриспруденції не «перекривається»

традиційним поняттям професійної кваліфікації. Більш доречним стає поняття компетентності. Через кризові явища в економіці з'являються нові запити до випускників профільних вишів, серед яких пріоритет отримують вимоги системно організованих інтелектуальних, комунікативних, самоорганізаційних та моральних принципів, які дозволяють успішно побудувати діяльність правознавця в широкому соціальному, економічному та культурному контекстах.

Таким чином, стабільне утримання провідних позицій в Україні, забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному рівні та входження до світової освітньої еліти вимагає від нашого університету подальшого впровадження сучасних інноваційних рішень щодо викладання й навчання, завдяки чому інтенсифікується освітній процес, підвищується його результативність і зростає мотивація тих, хто навчається.

Г. М. Шовкопляс, *канд. юрид. наук, доц.*

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ МЕТОДИКИ ЧИТАННЯ ЛЕКЦІЙ

Лекція (від лат. *Lectio* – читання) являє собою систематичний усний виклад навчального матеріалу. У структурі її звичай розрізняють три частини: вступну, основну і заключну. У першій частині формулюється тема, повідомляються план і завдання, надається література до неї, встановлюється зв'язок із попереднім матеріалом, вказується теоретична і практична значущість теми. У головній частині розкривається зміст проблеми, обґрунтовуються ключові ідеї і положення, здійснюється їх конкретизація, аналізуються явища, дається оцінка встановленої практики і наукових досліджень, передбачаються перспективи розвитку. У заключній частині підводиться підсумок, коротко повторюються та узагальнюються її провідні положення, формулюються висновки, факти.

Єдиної методики проведення лекцій не існує, проте кожен викладач повинен дотримуватися певних вимог, а саме:

1) доведення до студентів мети заняття та його мотивації. Це виховує в них уміння відразу залучатися до процесу слухання;

2) доступності і науковості викладу. Матеріал повинен бути поданий так, щоб викликав інтерес, легко сприймався, повно і всебічно усвідомлювався студентом. Викладач має відслідковувати, що зі сказаного ним і в якій мірі сприйнято аудиторією, чи не виникли у слухачів питання через недостатнє розуміння змісту лекції, невідповідність до її сприйняття; чи встигають вони засвоїти кожне нове положення, вміють поєднувати нову інформацію з попередньою тощо;

3) повторення важливих теоретичних положень, що дозволяє не тільки записати основне, а й краще засвоїти його;

4) завершення кожного питання лекції підсумком і мотивованим переходом до наступного;

5) уміння і здатності змусити себе слухати;

6) емоційності викладу, яка досягається, насамперед, чіткою живою мовою викладача;

7) налагодження безпосереднього контакту. Йдеться про вміння педагога тримати в полі зору студентів, своєчасно і правильно реагувати на їх репліки, жести, вдало використовувати жарг. Це зближує його з аудиторією і сприяє створенню настрою для більш осмисленого сприйняття змісту лекції.

Мета лекції – організація цілеспрямованої пізнавальної діяльності студентів щодо опанування програми навчальної дисципліни. Читання курсу лекцій дозволяє дати логічний виклад теорії, повідомити слухачам визначальну сутність предмета в цілісному, систематизованому вигляді. У деяких випадках вона виконує функцію головного джерела інформації: за відсутності підручників і навчальних посібників, частіше за новими курсами; коли нові наукові дані з тієї чи іншої теми не знайшли відображення в підручниках; якщо окремі розділи і теми дуже важкі для самостійного вивчення. У таких випадках тільки лектор може методично допомогти студентам в освоєнні складних тем.

Функції лекції (інформаційна, мотиваційна, виховна) реалізуються у викладенні системи знань, формуванні пізнавального інтересу до змістовної сторони навчального матеріалу, забезпеченні основ для його подальшого засвоєння, формуванні свідомого ставлення до процесу навчання, прагненні до самостійної роботи і всебічного оволодіння спеціальністю, розвитку інтересу до навчальних дисциплін.

З М І С Т

Комаров В. В.	Модернізація вищої юридичної освіти України: орієнтири Болонського процесу... 3
Асірян С. Р.	Лекція як форма навчального заходу..... 9
Базелюк В. В.	Соціальне призначення і проблеми вдосконалення (реформування) вищої юридичної освіти..... 11
Барахтян Н. В.	Модернізація навчально-виховної діяльності у вишах України..... 14
Бия-Сабадаш І. О.	Формування розуміння та сприйняття цінностей як важлива складова підготовки студентів вищих юридичних навчальних закладів..... 18
Білінський Д. О.	Проблеми організації та ефективності наукових досліджень..... 22
Болдирєв С. В.	Методологічні засади модернізації вищої освіти..... 25
Бредіхіна В. Л.	Ефективність наукових досліджень у вищих навчальних закладах: окремі проблеми..... 30
Булгаков А. О.	Реформування вищої юридичної освіти: окремі аспекти..... 33
Валуйська М. Ю.	Особистісно-професійне становлення студентів-юристів..... 34
Веніславський Ф. В.	Мотивація здобувачів вищої юридичної освіти як чинник її якісного рівня..... 37
Веннікова В. В.	Вдосконалення вищої юридичної освіти в Україні: постановка проблеми..... 40
Гордєєв В. І.	Окремі напрями вдосконалення правничої освіти..... 43
Григоренко Д. А.	Академічна свобода викладача (нормативно-правовий аспект)..... 46
Демидова Є. Є.	Проблеми юридичної освіти як соціального інституту..... 49
Дудченко О. Ю.	Соціальна мета освіти на сучасному етапі розвитку суспільства..... 52

Ємельянчик С. О.	Основні шляхи (перспективи) розвитку юридичної науки України.....	54
Ігнатенко І. В.	Вдосконалення форм контролю якості освітнього процесу.....	55
Ісакова В. М.	Соціальні принципи організації та функціонування вищої освіти.....	58
Коваленко Г. В.	Особливості організації навчального процесу на кафедрі логіки в рамках компетентнісного підходу в умовах впровадження Європейської кредитно-трансферної накопичувальної системи.....	62
Коваленко Л. П.	Моніторинг забезпечення якості навчання..	65
Ковтун В. І.	Конституційне право на освіту: окремі аспекти.....	67
Ковтун М. С.	Нові форми практичних і семінарських занять та методики їх викладання в сучасному навчальному процесі.....	70
Корчева Т. В.	Наукові дослідження студентів: проблеми організації та ефективності.....	74
Кравцов Д. М.	Інтеграція науки та освіти у ВНЗ: правове регулювання та проблеми реалізації.....	76
Кривобок С. В.	Роль бібліотеки в самостійній роботі студента.....	79
Кулинич Н. В.	Лекція як жанр усного професійного мовлення викладача: методичні прийоми читання лекцій.....	82
Лисицька О. П.	Мовна підготовка як необхідний елемент освіти в контексті інтернаціоналізації.....	86
Лисодєд О. В.	Окремі питання оптимізації навчального процесу на вечірньому факультеті університету.....	88
Мамницький В. Ю.	Структура юридичної освіти сучасної України.....	91
Мартиновський В. В.	Упровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти України.....	93
Музика Т. О.	Умови ефективного проведення практичного заняття за допомогою кейс-методу.....	95

Мусієнко О. Л.	Юридична наука України: стан та перспективи розвитку.....	98
Невідома Н. В.	Лекція як форма навчального заходу.....	102
Овчаренко А. С.	Роль методичної роботи кафедри у сучасному вищому навчальному закладі.....	104
Омелько І. І.	Напрями забезпечення якості вищої освіти в Україні в сучасних умовах.....	107
Орлова Н. Г.	Значення семінарського заняття як однієї зі складових навчального процесу.....	110
Осадча А. С.	Форми практичних і семінарських занять і методика їх проведення.....	112
Перепелиця М. О.	Відповідність навчального процесу в юридичній сфері сучасним вимогам правової практики.....	115
Писаренко Н. Б.	Використання судової практики у процесі викладання навчальної дисципліни «Адміністративне судочинство».....	117
Рамазанова Т. І.	Розвиток і удосконалення юридичної науки в Україні.....	120
Селіванова І. А.	Основні напрями реформування науки в Україні.....	124
Сенаторова О. В.	Якість освіти як засада нової академічної культури.....	127
Скуратович І. М.	Запровадження дистанційної освіти в Україні.....	134
Сметаніна Н. В.	Сучасні підходи до організації ефективного проведення практичних занять.....	136
Смичок Є. М.	Європейські принципи побудови навчального процесу в системі вищої освіти.....	139
Спасенко К. О.	Основні напрями розвитку вищої освіти в Україні.....	142
Статівка А. М.	Новий якісний рівень вищої юридичної освіти: шляхи підвищення.....	144
Стешенко Т. В.	Міжнародне співробітництво з питань вищої освіти.....	147
Тихоненков Д. А.	Юридична практика та навчальний процес...	150

Трагнюк О. Я.	Студентоцентроване навчання, викладання та оцінювання як стандарт внутрішнього забезпечення якості у вищій освіті.....	153
Трофименко В. М.	Академічна мобільність в Україні.....	156
Філатова Н. Ю.	Методика викладання правових дисциплін іноземною (англійською) мовою.....	160
Цувіна Т. А.	Використання кейс-методу у викладанні цивільного процесу.....	163
Черкасова Т. М.	Якість вищої юридичної освіти в сучасній Україні.....	166
Чуб О. О.	Стандартизований тестовий контроль академічної успішності в сучасному навчальному процесі.....	168
Шандула О. О.	Забезпечення якості навчального процесу: постановка питання.....	170
Шевченко Є. В.	Сучасне гуманітарне мислення як детермінанта юридичної освіти.....	173
Шовкопляс Г. М.	Загальні засади методики читання лекцій.....	176

Наукове видання

МЕТОДИКА, ДИДАКТИКА ТА ОСВІТНІ ПРАКТИКИ

*Тези доповідей та повідомлень учасників
XI конференції школи педагогічної майстерності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Частина 1

За загальною редакцією В. В. Комарова

Відповідальний за випуск *В. М. Єрмолаєв*

Редактори: *В. В. АрнаUTOва,*
Л. М. Рибалко,
Л. В. Русанова

Комп'ютерна верстка: *Л. П. Лавриненко,*
А. В. Старжинська

Підп. до друку 14.11.2017. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 11,4. Облік.-вид. арк. 8,27. Вид. № 537.
Тираж прим. Зам. № . Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.